

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Komunikace Českých Budějovic a nižší šlechty
na přelomu 16. a 17. století**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.
Autor práce: Bc. Patrik Gajdoš
Studijní obor: HISn
Ročník: III.

2019

Prohlašuji, že svou diplomovou práci s názvem Komunikace Českých Budějovic a nižší šlechty na přelomu 16. a 17. století jsem zpracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 SB. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Bechyni, dne 26. července 2019

.....

Patrik Gajdoš

Poděkování

Předně bych rád poděkoval prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., který mi svými badatelskými radami a trpělivostí pomohl zdárně dokončit diplomovou práci. Jeho podnětné konzultace mi byly pevnou oporou v nelehkých okamžicích studia a pomohly mi studijně i lidsky vyrůst.

Moje poděkování také patří zaměstnancům Státního okresního archivu v Českých Budějovicích, kteří mi velmi usnadnili hledání a následné zpracování historických pramenů. Děkuji i svým kolegům z konzultační společnosti Acomware, že projevili patřičnou trpělivost a vyšli mi maximálně časově vstříc při dokončování diplomové práce během zaměstnání. Největší díky patří mojí rodině, která za mnou stála a poskytla mi podporu vždy, když bylo potřeba.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá výzkumem komunikace městské rady Českých Budějovic se zástupci nižší šlechty v rozmezí let 1581 až 1584 a dále s přerušením z let 1602 až 1604. Klade si za cíl přiblížit obsah vzájemné korespondence a interpretuje ji v kontextu dějin jihočeského regionu. Předkládá typologii korespondence s cílem identifikovat nejčastější témata, která se vyskytovala ve vzájemné komunikaci městské rady a zástupců nižší šlechty. Předmětem zájmu se rovněž staly konkrétní argumentační způsoby, které konšelé Českých Budějovic využívali. Tento přístup pomohl přiblížit identitu, kterou městský stav skrze písemnosti městské kanceláře vyjevoval. V neposlední řadě zkoumá osídlení zástupců nižší šlechty, kterou se povedlo v berních rejstřících interpretovat. V závěru práce shrnuje zjištěné poznatky a nabízí možné směry, kterými by se bádání o tématu mohlo ubírat v budoucnosti.

Annotation

This diploma thesis deals with the research of communication between the town council of České Budějovice and representatives of the lower nobility between 1581 and 1584 and later with the interruption from 1602 to 1604. Its aim is to describe the content of mutual correspondence and interpret it in the context of the history of the South Bohemian region. It presents a typology of correspondence in order to identify the most common topics that occurred in the mutual communication of the city council and representatives of the lower nobility. The specific arguments used by the councilors of České Budějovice also became the subject of interest. This approach helped to clarify the identity that the burghers represented through the documents of the city office. Finally, it examines the settlement of representatives of the lower nobility. It was reconstructed using data from correspondence and tax registers. In conclusion, the thesis summarizes the findings and offers possible directions that could be followed in future research.

Obsah

1.	Úvod.....	7
2.	Sociální a právní vymezení měšťanů a nižší šlechty	18
2.1	Nižší šlechta	18
2.2	Měšťané.....	21
3.	Vymezení pojmu komunikace a komunikační praxe ve městech.....	25
4.	Dějiny Českých Budějovic a osídlení nižší šlechty v okolí.....	30
4.1	Nižší šlechta z okolí Českých Budějovic v kontaktu s městskou radou královského města.....	34
5.	Obsah korespondence mezi nižší šlechtou a městskou radou Českých Budějovic	40
5.1	Úvěrové záležitosti jednotlivců.....	41
5.2	Trestněprávní korespondence.....	45
5.3	Správní záležitosti jednotlivců	50
5.4	Hospodářské záležitosti nižší šlechty a města.....	56
6.	Komunikační strategie konšelů města s nižší šlechtou – výraz identity městského stavu.....	61
7.	Závěr	76
8.	Seznam použitých zkratk	83
9.	Seznam použitých pramenů a literatury.....	84
9.1	Prameny.....	84
9.1.1.	Prameny nevydané.....	84
9.1.2.	Prameny vydané.....	84
9.2	Literatura	85
10.	Seznam příloh	95

1. Úvod

Výzkum komunikačních strategií patří zejména v souvislosti s nosnými koncepty historické antropologie k velice oblíbeným proudům aktuální evropské historiografie. Jeho využití nalézá díky velké pramenné základně oporu zejména ve šlechtickém a panovnickém prostředí.¹ Bádání o dějinách měst v kontextu jejich komunikačních strategií v raném novověku ovšem zdaleka není věnována tak celistvá pozornost a patří to k tématům, která čekají na své hlubší objevení.² Předkládaná diplomová práce si klade za cíl na základě dochovaných kopií kanceláře českobudějovických konšelů z let 1584 až 1604 blíže pochopit komunikační síť Českých Budějovic s nižší šlechtou. Poznatky bádání využije autor pro bližší pochopení vzájemných vztahů mezi oběma stavy a také pro rekonstrukci kolektivní identity, kterou městská rada Českých Budějovic vyjevovala navenek při korespondenci se šlechtickým stavem.

Pro bližší interpretaci předložených badatelských otázek autor vystavěl svou práci na kapitolách, které konkrétněji objasní zkoumané téma. Po zmínění úvodních teoretických, heuristických a metodologických východisek bádání kapitoly přiblíží právní a sociální vymezení nižší šlechty a měšťanského stavu. To pomůže čtenáři se zorientovat ve složité sociální interakci, kdy se na komunikační úrovni střetávaly dva naprosto odlišné společenské stavy, které odlišovala většina společenských distinkcí. Práce také věnuje speciální kapitolu tomu, aby definovala pojem komunikace. Zasadí tím tento význam do kancelářské praxe a prostředí raně novověkých Čech. V další kapitole autor představí dějiny raně novověkých Českých Budějovic do období 16. a 17. století. Ty přiblíží politickou a společenskou situaci města v kontextu dějinných událostí. Tato znalost byla zcela nezbytná pro bližší interpretaci témat, která se opakovaně objevovala ve vzájemné korespondenci nižší šlechty a českobudějovických konšelů. Následující kapitola naznačí komunikační síť, kterou České Budějovice využívaly pro vzájemnou korespondenční interakci se zástupci nižší šlechty. Tato část diplomové práce naznačí, kam regionálně sahal vliv a politické zájmy Českých Budějovic. Další kapitola poté

¹ Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6).

² Václav LEDVINKA, *Města v raném novověku*, in: Ivo CERMAN – Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 268-306, zde s. 293.

představí samotný obsah korespondence, který uvede témata, kde se střetávaly zóny vlivu městského stavu a nižší šlechty. Druhotně podle četnosti písemností tato kapitola odpoví na otázku, které oblasti patřily k nejvýznamnějším z pohledu rady města. Poslední část diplomové práce nabídne bližší pochopení jednotlivých komunikačních strategií a konkrétních příkladů, kdy a jak k nim konšelé Českých Budějovic přistupovali a na co jejich využitím pravděpodobně cílili.

Měšťané (přesněji řečeno města ve smyslu sídelního útvaru) se do zájmu historické vědy výrazněji dostávali už od druhé poloviny 19. století. Oborově šlo o doménu právních dějin, kdy její zástupci analyzovali postavení města v celém právním systému českých zemí. Východiskem bádání se tehdy staly četné edice městských řádů a privilegií.³ Tento směr bádání zapříčinil, že historická věda věnovala pozornost zejména královským městům, která vnímala jako reprezentanty stavovské politiky. Tento trend zrcadlí i městské monografie, které v té době vznikaly a zohledňovaly především prostředí královských měst.⁴

Na přelomu 19. a 20. století si toto téma získalo velkou pozornost také ze strany kulturní historie, která se chtěla vymezit vůči klasickému pojetí právních a politických dějin. Pro městské prostředí ji reprezentoval zejména Zikmund Winter, který publikoval velké množství faktograficky podnětných knih o kulturní úrovni raně novověkých měšťanů. Jeho práce se vyznačovaly velkým důrazem na popis faktů. Jejich výpovědní hodnotu snižovala absence většího důrazu na interpretaci faktů. I přes nedostatečnou úroveň odkazování na použité prameny, kvůli které je nutné k některým výrokům přistupovat kriticky, patří jeho bibliografie k základním stavebním kamenům poznání kultury měšťanské společnosti raného novověku.⁵

Zájem badatelů o toto téma poté na delší čas utichl. Kromě válečného období do situace vstoupil i komunistický převrat z roku 1948. Od té doby svazovaly dějiny raného novověku okovy marxistické historiografie, která ideologicky zkruslovala výslednou interpretaci dějinných událostí dané doby. To badatelé museli ve svých pracích zohlednit, protože v opačném případě by hrozilo v lepším případě nevydání díla.⁶

³ Pro české prostředí například Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I-II*, Praha 1886-1895.

⁴ Za všechny zmínky například monumentální dílo Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy I-XII*, Praha 1892-1901.

⁵ Výběrově Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst I-II*, Praha 1890; TÝŽ, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913; TÝŽ, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. věku*, Praha 1906.

⁶ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 984.

Na druhou stranu toto období přineslo zvýšení zájmu o hospodářské a sociální dějiny měst. Kvantitativní výsledky tohoto oboru bádání měly výhodu ve dvou oblastech. Poválečná historiografie tento směr výzkumu hodně podporovala, proto se tyto práce mohly výhledově těšit velkému zájmu. Druhotnou výhodou byla skutečnost, že výsledky měly exaktnější charakter a že v tomto případě nehrozila tak velká potřeba výklad prací ideologicky zkreslovat. Vznikala tak řada děl o financích a obchodu, přičemž tyto kvantitativní výsledky bádání přinesly cenné podněty i pro současnou dobu.⁷ Zejména padesátá léta 20. století se nesla ve znamení výzkumu strukturálních změn městských ekonomik v evropském i lokálním měřítku. Mezi ústřední témata patřila otázka příčin stagnace městského hospodářství a jeho provázanosti na vývoj zemědělství. Částečně tyto výsledky bádání vycházely z dřívějších průkopnických prací, které vnímaly město jako hospodářský organismus a místo, kde se střetávaly ekonomické zájmy různých společenských skupin.⁸

Bádání navázalo na výsledky předválečných prací až v osmdesátých a devadesátých letech, kdy se do pozornosti dostaly zejména pozůstalostní inventáře a kšafy. Oba typy pramenů poskytly dostatečnou oporu pro vypracování velkého množství sond, které zmapovaly kulturní dějiny raně novověkých měšťanů optikou regionálních dějin. Zatímco pražští měšťané se dostali do centra zájmu zásluhou Zdeňka Hojdy⁹ nebo Jiřího Peška,¹⁰ olomoucké měšťany zkoumala Jiřina Holinková. Její práce těžila z velké pramenné základny a díky tomu nabídla velice podrobný popis měšťanské kultury na přelomu 16. a 17. století.¹¹ Tento směr bádání našel oporu i v prostředí jižních Čech, kdy se místní domácnosti dostaly do zorného pole bádání Václava Bůžka, Hany Bůžkové a Jany Stejskalové. Těm se podařilo využít pozůstalostních inventářů, kšaftů a svatebních smluv k tomu, aby na ně aplikovali metodu majetkové a profesní stratifikace. S jejich pomocí určili konkrétní sociální skupiny uvnitř společnosti

⁷ Z výběru monografií například Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

⁸ Bedřich MENDL, *Hospodářské a sociální poměry ve městech pražských v letech 1378-1434*, ČČH 22, 1916, s. 54-57; TÝŽ, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

⁹ Zdeněk HOJDA, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II*, PSH 27, 1994, s. 47-104.

¹⁰ Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, PSH 15, 1982, s. 63-92.

¹¹ Jiřina HOLINKOVÁ, *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*, in: Václav BŮŽEK (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= OH 1), s. 165-178.

jihocheských měst a detailně popsali jejich pravděpodobné společenské, kulturní a majetkové postavení.¹²

V devadesátých letech se začaly v Čechách pomalu objevovat pokusy, které zpracovávaly městské dějiny v syntézách. Strukturální dílo Františka Hoffmanna o středověkých městech sice mělo, jak název napovídá, těžiště bádání ve starší době, přesto nabízelo důležité podněty také pro raně novověkou společnost.¹³ Časově lépe ukotvené dílo sepsal Josef Macek, který raně novověkým městům věnoval hned celý třetí díl syntézy o jagellonském období. Tato práce zpracovávala téma optikou historicko-sémantické metody, kdy se inspirovala také školou Annales, dějinami každodennosti a kulturně historickým směrem historiografie.¹⁴

Toto období přineslo i dva důležité sborníky, které shrnuly dosavadní poznatky o raně novověkých městech. Jaroslav Pánek editorsky zpřístupnil dílo, které v knižní podobě přiblížilo čtenářům program konference v Pardubicích z roku 1990, kde přednášející vystoupili se svými příspěvky o dílčích badatelských tématech raně novověkých měšťanů. Tento sborník zároveň šlo chápat jako jeden z prvních pokusů o úvahu nad aktuálním stavem bádání s přihlédnutím k situaci před rokem 1989.¹⁵ Železná opona narušila možnost vzájemné komunikace západoevropské a východoevropské historiografie a izolovala tuzemské práce od možnosti zasadit výsledky bádání do celoevropského kontextu. Tento stav do velké míry zrcadlil obsah zahraničních syntéz. Autoři v nich hodně vycházeli z výsledků bádání o západoevropských městech a jejich východní sousedy zohledňovali spíše sporadicky.¹⁶ Druhý sborník vydala Jihočeská univerzita, kdy první svazek sborníku *Opera historica* zaměřoval svou pozornost na každodennost společnosti raně novověkého města.¹⁷

Česká historiografie 21. století se postupně začala otevírat i novým metodologickým proudům, které přicházely od zahraničních autorů. Dříve rozšířený

¹² Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, JSH 59, 1990, s. 65-80; TITÍŽ, *Interiéry domů v jihocheských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu)*, JSH 59, 1990, s. 113-127.

¹³ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.

¹⁴ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) III. Města*, Praha 1998.

¹⁵ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*, Praha 1991 (= OIHP).

¹⁶ Jaroslav MILLER – Petr ČERNÍKOVSKÝ, *Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektivách oboru*, ČČH 103, 2005, s. 861-884, zde 862-863.

¹⁷ V. BŮŽEK (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době, České Budějovice 1991* (= OH 1).

popisný přístup, který charakterizoval velký zájem o politické dějiny, vystřídala pozornost o individuum ve spletených sítích dějinných okamžiků.¹⁸ Richard van Dülmen si ve své práci všiml kultury každodennosti ve městech i forem samosprávy ve střední Evropě. Zejména věnoval pozornost tomu, jak se jednání radních promítalo do života měšťanů.¹⁹ Josef Hrdlička naznačoval konkrétní možnosti historickoantropologických přístupů pro výzkum měšťanského prostředí v českých zemích v roce 2007. Mezi tematickými okruhy zmiňoval například otázku formálních a neformálních vztahů, kolektivní a individuální identity, sociální mobilitu, konflikty a problematiku cti.²⁰ Posun zrcadlily i syntézy v kontextu toho, jak k tématu měst raného novověku přistupovaly. Sedmý díl Velkých dějin zemí Koruny české, který vyšel z pera Petra Vorla, ještě stále sledoval města optikou politických dějin českého raného novověku.²¹ Obrat naznačovalo pojetí díla Člověk českého raného novověku. Tato kniha odvrátila pozornost od klasických politických dějin a měšťanských stav interpretovala za pomoci využití dějin mentalit pro vykreslení identity této sociální skupiny.²² Samostatný pokus o syntetické zpracování raně novověkých měst provedl Jaroslav Miller. Tento autor zvolil pro své bádání komparativní přístup a makroanalýzu. Na příkladu zemí Koruny české, Uher a Polsko-litevského státu analyzoval transformační procesy městské společnosti v 16. a 17. století v politické, ekonomické a náboženské rovině.²³ Z jiného úhlu k této problematice přistoupila syntetická práce Společnost českých zemí v raném novověku od Václava Bůžka a kolektivu. Ta zkoumala české dějiny 16. až 18. století nikoliv skrze politické dějiny, ale skrze koncepty strukturálního přístupu, kulturní historie a historické antropologie. Tato syntéza přitom pracuje s interpretací hierarchicky uspořádané společnosti raného novověku, dále vymezuje kolektivní identitu českých stavů a také pracuje s konceptem konfliktů, které se odehrávaly v prostoru Čech a Moravy.²⁴

Urbánní historiografie se vyznačuje velkou rozdrobeností, kdy vznikla řada menších prací regionálního významu. Jejich výsledky publikují především lokální historické časopisy a sborníky. Mezi takové patří kupříkladu *Documenta Pragensia*, Brno

¹⁸ Koncepty školy *Annales* a historické antropologie blíže popisují Georg IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002; Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj – problémy – úkoly*, Praha 2002.

¹⁹ R. VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku. Díl II. Vesnice a město*. Praha 2006.

²⁰ Josef HRDLIČKA, *Historická antropologie pro „střední třídu“? Možnosti a limity antropologických přístupů ke studiu společnosti vrchnostenských měst v raném novověku*, in: Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 215-236.

²¹ Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII. (1526-1618)*, Praha 2005.

²² O pojetí měšťanů optikou dějin mentalit blíže Josef HRDLIČKA, *Měšťan*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.) *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005, s. 139-165.

²³ J. MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé (1500-1700)*, Praha 2006.

²⁴ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

v minulosti a dnes nebo Historická Olomouc.²⁵ Rozdrobenost bádání svým způsobem dokládá také aktivita Nakladatelství Lidové noviny, které institucionálně zaštiťuje knižní sérii Dějiny českých měst. Tato snaha o renesanci dějin měst, která vznikla jako potřeba vyrovnat se s dopady marxistické historiografie, totiž zrcadlí současný stav urbánní historie. Obsah jednotlivých dílů tematicky do značné míry zohledňuje badatelský záběr editorů a je škoda, že dějinná období nejsou pokryta rovnoměrně. I přes prohloubení faktografické znalosti regionálních dějin navíc nepřinášejí autoři žádný výraznější metodologický posun.²⁶

Kromě těchto monografií vznikla i řada encyklopedických prací, které přinesly cenné informace o lokálních událostech. Nelze opomenout rozsáhlé dílo Karla Kučy, kde v prvním díle encyklopedie věnoval svoji pozornost Českým Budějovicím.²⁷ V ucelenější podobě přiblížila historii tohoto královského města také *Encyklopedie Českých Budějovic*, která se formou tematických hesel objasňovala různé faktografické realie.²⁸ Odborně zpracovaná monografie, která by přiblížila raně novověké období Českých Budějovic, dosud nevyšla. Poznatky z tohoto období čtenáři přinášely vedle dílčích studií pouze práce, které měly zejména populárně naučný charakter.²⁹

V souvislosti s tématem práce nešlo pominout také shrnutí dosavadního stavu bádání o nižší šlechtě, která zásadním způsobem promlouvá do interpretace výsledků bádání. Nejstarší výsledky dějepisců přinášely především genealogické poznatky, které reagovaly na potřeby šlechty zanechat po sobě nějaký dějinný odkaz na posílení historické paměti.³⁰ Další proud bádání na přelomu 19. a 20. století souvisel s aktivitou představitelů kulturní historie, které v této oblasti dějin reprezentoval zejména August Sedláček. Ten se ve svém významném topografickém díle věnoval šlechtickým sídlům, jejichž historii neváhal doplnit příběhy o jednotlivých držitelích tvrzí a dalších obcí.³¹

Mezi další oblíbená témata patřily hospodářské dějiny. Ty se vyznačovaly důrazem na faktografický popis evidenčních pramenů, mezi které v případě šlechtického

²⁵ O dalších historických časopisech a sbornících, které zachycují diskuzi a vývoj regionální urbánní historie více J. MILLER – P. ČERNÍKOVSKÝ, *Urbánní historie*, s. 865.

²⁶ Výběrově Bohumír ROEDL a kol., *Louny. Kultura. Lidé*, Praha, 2005; Marie TOŠNEROVÁ a kol., *Beroun. Historie. Kultura. Lidé*, Praha 2008; Renata PISOVÁ a kol., *Jihlava. Historie. Kultura. Lidé*, Praha 2010; Jiří VOLF a kol., *Duchcov. Historie. Kultura. Lidé*, Praha 2013.

²⁷ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1. díl A-G*, Praha 1996-2004.

²⁸ Jiří KOPÁČEK a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

²⁹ Hodně výběrově například Jiří CHVOJKA, *Město pod Černou věží*, České Budějovice 1992; Daniel KOVÁŘ, *Českobudějovicko II. Pravý břeh Vltavy*, České Budějovice 2008; TÝŽ, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008.

³⁰ J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan. Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.

³¹ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927.

prostředí patřily účty nebo katastry. V drtivé většině případů tyto práce bohužel nenabídlly hlubší interpretaci zjištěných faktů.³² Obrat v bádání nastal v souvislosti se vzrůstajícím vlivem strukturalismu, kdy práce českých historiků začaly ve stále větší míře pracovat s propojováním dílčích výsledků bádání a skrze ně představovat obraz české šlechty v širším úhlu pohledu.³³ Tyto nové směry obohatily i přístupy historické antropologie,³⁴ jež přinesly nové badatelské otázky, na něž mohla historická díla najít odpovědi. Díky tomu vznikaly studie i monografie, které zkoumaly dějiny každodennosti, vnitřní svět individua nebo sociální vztahy urozených jedinců.³⁵ Tato témata se nevyhnula ani zástupcům nižší šlechty.³⁶

Dějínám komunikace měst raného novověku, ke kterým chce přispět i tato práce, dosud nebyla věnována příliš velká badatelská pozornost. Obecná rovina lidské komunikace se do zájmu českých historiků dostala až v devadesátých letech 20. století. Šlo především o vedlejší poznatky z bádání o dějinách každodennosti.³⁷ Pozornost historikové upírali na komunikaci institucí, která dovolovala vhléd do jejich procesního fungování. Jmenovitě šlo o využití korespondence církevních,³⁸ patrimoniálních³⁹ nebo zemských úřadů.⁴⁰ Do centra pozornosti se také dostaly prameny soukromé povahy, které zrcadlily motivy jednání a vnitřní svět výrazných osobností z řad šlechty nebo jiných významných osob. Význam těchto pramenů doložila i rozsáhlá ediční činnost, která soustředila pozornost na tento typ písemností.⁴¹ Rozsah dochovaných písemností urozených jedinců dovoloval u některých osob dokonce blíže rekonstruovat celkovou

³² Alois MÍKA, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha 1960.

³³ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.

³⁴ R. VAN DÜLMEN, *Historická antropologie*.

³⁵ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“; V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*; R. VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I*, Praha 2006.

³⁶ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, ČČH 91, 1993, s. 37-54; TÝŽ, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

³⁷ Jana VOJTIŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí*, Praha 2011, s. 20.

³⁸ František DVORSKÝ (ed.), *Dopisy farářů Šimona Haberského a Jana Německo-Brodského o víře 1528*, in: *Archiv český XIV.*, Praha 1895, s. 324-367.

³⁹ František TEPLÝ, *Kopiář úředních listů Jiříka Vratislava z Mitrovic, hejtmana na Hluboké z let 1580-1583*, in: TÝŽ, *Příspěvky k dějinám českého zemědělství*, Praha 1926, s. 119-161.

⁴⁰ Michaela NEUDERTOVIČOVÁ – Lenka KUTHANOVÁ, *Ke komunikaci Apelačního soudu a městských hrdelních soudů v pobělohorských Čechách*, in: Jindřich FRANCEK (ed.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.-18. století*, Pardubice 1996, s. 119-132.

⁴¹ Z rozsáhlé ediční činnosti výběrově P. VOREL (ed.), *Edice register bratří z Pernštejna z let 1550-1551*, in: TÝŽ, *Česka a moravská aristokracie v polovině 16. století*, Pardubice 1997, s. 49-303; Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005; Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014; Miroslav ŽITNÝ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016.

komunikační síť. Například Rostislav Smíšek ji přiblížil u knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku.⁴² Šlechtická korespondence naznačila také možnosti poznání sociálních vztahů. Kategorii „*dobrého přátelství*“ v českém prostředí kupříkladu rekonstruoval Václav Bůžek. Jeho práce, využívající historickosémantickou metodu, naznačila významnost neformálních vztahů pro jedince v hierarchicky uspořádané společnosti.⁴³ Komunikaci optikou politické reprezentace zase v prostředí urozených jedinců a panovnického dvora zkoumal Zdeněk Vybíral. Ve své práci si všiml komunikačních prostředků, prostřednictvím nichž šlechta navenek prosazovala své zájmy.⁴⁴

Jak už naznačil úvod kapitoly, komunikační rovina města (obzvlášť s dalšími stavy) patří k tématům, která zatím nebyla příliš badatelsky vytěžena. Přesto se našlo už několik autorů, kteří se pokusili do tématu hlouběji proniknout, ať už formou edičních příspěvků nebo dílčími studiemi. Pro období konce středověku byla edičně zpřístupněna korespondence, kterou odesílatelé zasílali do Českých Budějovic v letech 1405-1526. Její významnost tkví zejména ve srovnání s jinými městy, kdy pro toto období bohužel podobně rozsáhlý zdroj písemností nebyl příliš často dochován.⁴⁵

Velkému badatelskému zájmu se těšil také Norimberk. Zájem o něj souvisel s velkou komunikační aktivitou mezi městem a českými zeměmi a s dochovanými prameny. Blíže se mu věnoval Miroslav Polívka. Upozornil na velké pramenné bohatství tohoto města zejména pro zkoumání česko-německých vztahů v období panování Václava IV.⁴⁶ Pro předbělohorské období toto město zkoumal v kontextu meziměstské komunikace badatelsky Václav Bůžek. Ve studii určil obsahovou typologii odeslané korespondence, kterou Norimberk adresoval jiným městům. Neopomenul zároveň registrovou formou zpřístupnit některé písemnosti, které mířily do českých zemí.⁴⁷

Z hlediska zkoumané lokality diplomové práce se sluší uvést studii Miroslavy Ctiborové o korespondenci Českých Budějovic, která blíže popisovala Knihu listův a konceptův posílacích od léta 1538 až do léta 1550. Tato práce měla význam i kvůli velké

⁴² Rostislav SMÍŠEK, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333-355.

⁴³ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 229-264.

⁴⁴ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*.

⁴⁵ Václav SCHULZ (ed.), *Listy do Budějovic zaslané 1405-1526*, in: *Archiv český XXI.*, Praha 1903, s. 186-274.

⁴⁶ Miroslav POLÍVKA, *Briefbücher des Rates der Reichsstadt Nürnberg jako pramen k českým dějinám a českoněmeckým vztahům doby Václava IV.*, in: Miroslav POLÍVKA – Michal SVATOŠ (edd.), *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka*, Praha 1992, s. 417-435.

⁴⁷ V. BŮŽEK, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době*, *FHB* 18, 1997, s. 19-70.

torzovitosti tohoto typu pramene pro předbělohorskou dobu.⁴⁸ Z jihočeského regionu zkoumal meziměstskou korespondenci také Rudolf Tecl, který určil typologii 47 písemností, které si posílala Soběslav a Tábor v období mezi lety 1484-1526.⁴⁹ V rámci meziměstské komunikace velice pozoruhodný badatelský vhled přinesl Martin Štindl. Autor zkoumal korespondenční interakci Velké Bíteše a Velkého Meziříčí v průběhu 17. století. Zohlednil nejen obsahovou typologii písemností, ale jeho práce přinesla i hlubší pochopení symbolické roviny komunikace obou měst.⁵⁰

Monografií, které by detailněji přiblížily komunikaci města v období raného novověku, dosud příliš nevyšlo. Tematicky zaměřenou publikaci, která datačně souvisí se zkoumaným obdobím diplomové práce, publikovala Jana Vojtíšková. Autorka v ní na základě analýzy městských register zkoumala komunikaci Nového Města pražského s Českým Brodem, Kolínem, Kouřimí, Kutnou Horou a Nymburkem. Její práce přinesla cenné ediční zpracování vybraných písemností. Z interpretačního úhlu pohledu se ovšem omezovala výhradně na určení obsahové typologie písemností v kontextu faktografických událostí jednotlivých měst.⁵¹ Vztah města s venkovem zkoumal Jan Dvořák na příkladu Svitav v 17. století. Strukturálním přístupem zhodnotil vzájemné působení města a venkova v demografické, hospodářské a správně právní rovině.⁵² Nejvýraznější dílo, které mapovalo celkový systém korespondence v raném novověku, vyšlo roku 2018 pod názvem *Jakž lidé hodnověrní zprávu činí*. Kolektiv autorů zde popsal korespondenci jako přirozenou formu komunikace v prostředí raného novověku v 16. a 18. století. Vedle ní soustředila práce svoji pozornost také na zpravodajské písemnosti.⁵³

Nosnost tématu poznání vzájemných vztahů a identit různých stavů díky vzájemné korespondenci v době raného novověku naznačovaly již existující kvalifikační práce, které se snažily jednotlivá města badatelsky zohlednit dílčími sondami. Václava Kodadová se například ve své bakalářské práci soustředila na komunikaci mezi městy

⁴⁸ Miroslava CTIBOROVÁ, *Korespondence mezi purkmistrem a radou města Českých Budějovic a purkmistrem a radou města Soběslavi*, Tábořský archiv 11, 2002, s. 147-153.

⁴⁹ Rudolf TECL, *Styky Soběslavi a Tábora ve světle tzv. purkmistrovských účtů z let 1484-1526 a dalších soudobých písemností soběslavského městského archivu*, Tábořský archiv 11, 2002, s. 109-138.

⁵⁰ Martin ŠTINDL, *Velké Meziříčí a Velká Bíteš ve svazku sousedství. (Každodenní komunikace poddanských měst v 17. století)*, Západní Morava 1, 1997, s. 3-19.

⁵¹ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*.

⁵² Jan DVOŘÁK, *Vrchnostenské město v raném novověku. Vztahy k vrchnosti a venkovskému zázemí na příkladu Svitav v 17. století*, Brno 2013.

⁵³ Marta HLADILOVÁ – Marie TOŠNEROVÁ (edd.), *Jakž lidé hodnověrní zprávu činí: Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha 2018.

a šlechtou. Analyzovala 40 písemností, které si v období mezi lety 1545 až 1548 vyměnily České Budějovice s Bohunkou z Pernštejna a na Hluboké.⁵⁴ Některé další kvalifikační práce naznačily i informační potenciál účetních pramenů,⁵⁵ případech vypovídající hodnotu zkoumání šlechtických sídel ve městech.⁵⁶

Při vypracování diplomové práce autor pracoval s edičně zpřístupněnými i nevydanými prameny. Opíral se o edice normativních pramenů. Ty pomohly interpretačně konfrontovat získané poznatky a zasadit je do celospolečenského kontextu raně novověkých českých zemí. S ohledem na komunikaci nižší šlechty a měšťanů autor často narážel na problém normativních překryvů u obou stavů. Docházelo často ke sporným situacím, kdy nebylo zcela zřejmé, ve které oblasti práva má daná kauza svůj výklad. Edice Hermenegilda Jirečka o Obnoveném zřízení zemském spolu s odbornou literaturou pomohla tyto sporné situace osvětlit.⁵⁷ S ohledem na zkoumanou lokalitu bylo zároveň potřeba nahlédnout do právních nařízení v městském prostředí. Zejména šlo o situace, které souvisely s majetkem a dědictvím. Tady pramennou oporu přinesla edice Práv městských od Pavla Kristiána z Koldína.⁵⁸ Pro účely přiblížení komunikační sítě dále posloužily evidenční prameny v podobě edic berních rejstříků. Ty evidovaly počet osedlých jednotlivých šlechticů pro vypočtení celkové berně, kterou museli urození jedinci platit. Badatelsky přinesly berní rejstříky zajímavé informace ohledně míst, kde vlastnili jednotliví urození nemovitý majetek. Práce primárně čerpala z edice Františka Xavera Marata, a to kvůli časovému zasazení berních rejstříků.⁵⁹ Pokud tento editovaný pramen nenabídl informace, vycházely poznatky ještě z práce Augusta Sedláčka. Údaje edice sice vycházely až z roku 1613, ale dovolovaly v některých případech zachytit osoby, které Maratův berní rejstřík z blíže neurčených důvodů nezmiňoval.⁶⁰

⁵⁴ Václava KODADOVÁ, *Korespondence purkmistra a rady města České Budějovice s Bohunkou z Pernštejna a na Hluboké v letech 1545-1548*, České Budějovice 2006 (= Bakalářská práce).

⁵⁵ Výběrově Michaela BRADÁČOVÁ, *Poddanské město Trutnov po třicetileté válce ve světle účetních pramenů*, Brno 2008 (= Diplomová práce); Aleš VOHNICKÝ, *Komunikace a jednání samosprávy poddanského města v 17. století (na příkladu Lipníku nad Bečvou)*, Brno 2014 (= Diplomová práce).

⁵⁶ Václav CHMELÍŘ, *Nižší šlechta ve městech a městečkách v 17. a 18. století*, Praha 2013 (= Disertační práce).

⁵⁷ Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.

⁵⁸ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876.

⁵⁹ Kvůli časovému rozsahu použitých pramenů diplomová práce vycházela zejména z František Xaver MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603*, Praha 1868.

⁶⁰ A. SEDLÁČEK (ed.), *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné*, Praha 1869.

Mnohem významnější svědectví poskytly nevydané prameny, které byly uloženy ve fondu Archiv města České Budějovice ve Státním oblastním archivu v Českých Budějovicích. Hlavní těžiště práce spočívalo v interpretaci knihy konceptů korespondence městské rady Českých Budějovic z let 1581 až 1582 a dále s přerušením z let 1602 až 1604. Tu dohromady tvořilo 206 písemností a z toho 64 z nich tematicky souviselo s tématem nižší šlechty.⁶¹ Koncepty v kancelářské praxi raného novověku sloužily jako návrhy znění písemnosti, které byly následně použity do odeslaného čistopisu adresátovi.⁶² Konšelé zde ukládali písemnosti, které vycházely z odeslané agendy městské kanceláře. Sloužily pro získání přehledu vyhotovených písemností a zlepšení její evidence. V dřívějších dobách byly sepisovány na volné listy. Postupem času ale kancelářská praxe přikročila v některých případech k jejich svazování do knih. Tyto písemnosti byly psané v českém a německém jazyce v novogotické kurzívě, přičemž pro latinská slova písař použil humanistické písmo. Tato praxe byla běžná pro písemnosti 16. století, což dokládala i oborová literatura o raně novověké paleografii.⁶³ Vedle komunikace s nižší šlechtou obsahovaly také písemné styky s dalšími městy, panovníkem nebo jinými státními institucemi.⁶⁴ Autor zde pracoval metodou sondy, kdy pracoval výhradně s korespondencí, která směřovala na zástupce nižší šlechty.

Fond Archivu města České Budějovice ve Státním oblastním archivu České Budějovice dochoval konceptáře městské správy pro období 1520 až 1767 v neobvykle celistvosti.⁶⁵ I to vedlo k důvodu, proč diplomová práce sledovala poměrně úzký časový rámec dějin. Autor věří, že toto pramenné bohatství by mohlo pro budoucí bádání znamenat velice cenné zdroje informací k poznání politického jednání raně novověkých měst. Zároveň si troufá tvrdit, že by s ohledem na nízkou míru torzovitosti šlo i o skvělý pramen pro budoucí ediční zpracování.

⁶¹ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204.

⁶² Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002, s. 205.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 65-74.

⁶⁴ Květoslava DVOŘÁKOVÁ, *Archiv města České Budějovice. Knihy úřední. Fondové oddělení 1375-1787*, České Budějovice 2007, s. 12.

⁶⁵ TAMTÉŽ.

2. Sociální a právní vymezení měšťanů a nižší šlechty

2.1 Nižší šlechta

Přestože šlechta hrála v politice, hospodářství a kultuře raného novověku výraznou roli, tvořila pouze zlomek z celkového množství obyvatelstva Evropy. Podle hrubých odhadů čítal šlechtický stav v Čechách po roce 1600 přibližně 14 000 osob, kdy do tohoto počtu patřily také ženy a děti. To z celkového počtu obyvatelstva raně novověkých Čech tvořilo přibližně 1 %.⁶⁶

Už období lucemburských vládařů přineslo, byť neúspěšné, snahy, které si kladly za cíl právně vymežit hranice mezi vyšším a nižším šlechtickým stavem. Rozdílnost obou vrstev zrcadlily odlišné majetkové podmínky, politický vliv a hloubka urozenosti. V oficiální rovině odlišovala oba privilegované stavy odlišná titulatura.⁶⁷ Situaci nižší šlechty hodně komplikovala její rozdrobenost. Kromě rytířského stavu, který byl oficiálním představitelem nižší šlechty předbělohorských Čech, měli někteří urození lidé i tituly z dřívějších dob. Mezi takové se ještě v 16. století řadili vladykové, panoši, zemané, nápravníci nebo například manové. Pod tlakem dobových změn ale tyto titulatury přicházely o svoji hodnotu. Jejich držitelé časem opouštěli centrum dění a stávali se součástí městského prostředí. V horších případech svoji situaci řešili přes různé nelegální činnosti.⁶⁸

Právní rovinu zásadním krokem ovlivnila pohusitská doba. Během ní docházelo při obsazování míst v obnoveném zemském soudu k tomu, že se mezi přísedícími vyskytovali i příslušníci méně urozené válečné šlechty. Kvůli tomu docházelo k vleklým neshodám, protože se oba stavy – vyšší i nižší šlechta – hodně lišily z hlediska urozenosti, majetku i politického vlivu. Přičemž zástupci šlechtického stavu odmítali představu, že by na jejich místa usedly osoby, které neoplývaly stejnou mírou urozenosti. Vše měla vyřešit právní kodifikace, která byla odhlasována na zemském sněmu roku 1497. Zde příslušníci panského stavu rozhodli, že se k nim budou moci přidat pouze osoby s uděleným či vylepšeným erbem od panovníka, jejichž přijetí si sami odsouhlasí

⁶⁶ Srov. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 54.

⁶⁷ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 10.

⁶⁸ TÝŽ, *Rytíři renesančních Čech*, s. 10-11.

na zemském sněmu. Tento požadavek zůstal dochovaný ve Vladislavském zřízení zemském z roku 1500.⁶⁹

Od roku 1497 poté platila v Čechách jednotná zákonná norma. Aby se jedinec stal nižším šlechticem, potřeboval napřed získat erb od panovníka. Poté musel zapsat svůj svobodný pozemkový majetek do desek zemských, což následně posvětilo rozhodnutí nižších šlechticů na zemském soudu. Právní proces poté završovalo hlasování členů rytířského stavu, kteří museli jedince na zasedání zemského sněmu přijmout do své urozené vrstvy. Aby byl rod brán za opravdu plnohodnotný, trvalo to až tři generace od prvního urozence, který obdržel šlechtický titul. Tímto způsobem nižší šlechta brzdila snahy bohatých měšťanů, kteří v pohusitské éře toužili v obrovském počtu proniknout do vyšších pozic stavovské společnosti.⁷⁰

Další zásadní právní změna souvisela s přijetím Obnoveného zřízení zemského roku 1627 pro Čechy a 1628 pro Moravu. Došlo k převzetí nové šlechtické hierarchie, jejíž kořeny sahaly do říšského systému. Zůstalo nadále dělení na panský a rytířský stav. Vyšší šlechta se ale rozrostla o vévody, knížata a hrabata, kteří se těšili vyššímu postavení než titul svobodný pán, kam se od té doby řadili čeští příslušníci panského stavu. Zároveň duchovní stav získal ve společnosti postavení, které v rovině urozenosti stavovské společnosti předčilo šlechtu.⁷¹

Obnovené zřízení zemské zasáhlo i tradiční systém nobilitace. Od roku 1627 mohl panovník zcela sám rozhodovat, koho povýší do šlechtického stavu. Nepotřeboval k tomu již svolení nižší šlechty na zemském sněmu.⁷²

Identita šlechticů hodně závisela na nekončícím ožívání připomínek své urozenosti. Reprezentovaly jí například rodové pověsti, portrétní galerie a stereotypní průběh během šlechtických přechodových rituálů. V očích šlechticů šlo o potvrzení jejich nadřazeného postavení v hierarchicky uspořádané společnosti a o prostředek, jak si tuto pozici udržet před ostatními sociálními skupinami.⁷³ I to byl jeden z důvodů, proč šlechta činila cílené kroky, aby zkomplikovala sociální vzestup ostatním stavům raně novověké společnosti.⁷⁴

⁶⁹ Václav BŮŽEK, *Šlechta v předbělohorských Čechách*, in: Tomáš KNOZ–Jan DVOŘÁK, *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 98.

⁷⁰ Václav BŮŽEK, *Urozenec*, in: Václav BŮŽEK–Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, s. 87.

⁷¹ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 90.

⁷² TAMTÉŽ.

⁷³ Srov. Václav BŮŽEK – František KOREŠ – Petr MAREŠ – Miroslav ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 6.

⁷⁴ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 109.

Důležitou roli v otázce identity šlechty hrál pozemkový majetek. Zatímco v polovině 16. století oba privilegované stavy držely podle berních příznání přibližně rovnoměrný podíl, počátek 17. století přinesl změnu. V té době nižší šlechta vlastnila podle dat pouze 40 % a tento podíl klesal až k 20 %, které doložila berní příznání z poloviny 17. století.⁷⁵ Ruku v ruce s tímto trendem docházelo k neustálému znehodnocování drobných statků, které nejvíce postihlo nižší šlechtu s tvrzemi v blízkosti panských dominií.⁷⁶

Urozenost šlechty se projevovala například při hojné stavební aktivitě. Sídla urozených rodů přicházela o obranný účel a nahrazovala ho funkcí estetickou a důrazem na pohodlí a reprezentativnost. Důležitost této oblasti nepřímo potvrzovaly vysoké finanční investice do stavebních aktivit,⁷⁷ které nezřídka vedly urozené jedince i k vysokému zadlužování.⁷⁸ Inspiraci pro architektonické motivy šlechtici čerpali z kavalírských cest, které vedly jejich cesty do Itálie či dalších zemí, kde se mohli tváří tvář seznámit se soudobými stavebními trendy. Karel Eusebius z Lichtenštejna dokonce výslovně zmínil v radách svému synovi, že stavby jsou „*viditelný živý znak a památka, neboť nesou erb a jméno stavebníka a zvěstují všem, že před tolika stovkami let byla v tom kterém rodě vznešená a mocná osoba, která svým vysokým a hlubokým rozumem a skrze velkou moc a zámožnost vymyslela, zřídila a díky svému bohatství nechala zbudovat takové vznešené dílo a stavbu...*“⁷⁹

Úroveň urozenosti prozrazoval i stupeň vybavenosti šlechtických domácností. Ty v některých případech odrážely skutečnost, kdy určitá skupina nižších šlechticů ztrácela vlivem doby své výsostné postavení a postupně splývala s městským prostředím. Vypovídaly o tom domácnosti těch nejdrobnějších rytířů, které se kulturní úrovní často blížily obydlím movitějších sedláků nebo středně bohatých měšťanů. Oproti tomu rytíři z významnějších rodů se často movitostí inventarizovaného majetku vyrovnávali některým panským rodinám.⁸⁰ Tento trend prozradily i sociálně stratifikační výzkumy zbraní, kdy příslušníci nižší šlechty vlastnili ve svých domácnostech kvalitnější kusy výzbroje a výstroje než běžní měšťané.⁸¹

⁷⁵ V. BŮŽEK, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, Hospodářské dějiny 14, 1986, s. 175-216.

⁷⁶ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 225.

⁷⁷ P. MAŤA, *Svět*, s. 247.

⁷⁸ V. LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1985.

⁷⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 249.

⁸⁰ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 160.

⁸¹ Srov. Patrik GAJDOŠ, *Zbraně v domácnostech měšťanů Volyně podle soupisu z roku 1551*, České Budějovice 2016 (= Bakalářská práce).

Vedle hmotných statků se kolektivní identita nižší šlechty projevovala také svébytným chováním a jednáním. To vše zrcadlilo její úlohu v rámci teze trojího lidu, ve kterém šlechta hrála úlohu *bellatores*, tedy válečníků a ochránců území.⁸² Očekávané vystupování zrcadlilo vzor středověkého rytíře s křesťanskou vírou, který byl připraven k boji. Baltasare Castiglione v díle *Dvořan* stavěl ideál rytíře na čtyřech vlastnostech – chrabrosti, moudrosti, smyslu pro spravedlnost a zdvořilosti. Vše navíc zaštitila vznešenost šlechtického jednání.⁸³

Identita nižší šlechty souvisela i s jejich kariérami ve veřejné sféře. Do značné míry platilo, že čím vyšší urozeností se jedinec pyšnil, tím vyšší místa mohl získat. Výraznou roli hrály i charakterové předpoklady a individuální schopnosti. Jména méně zámožných rytířů dokládaly prameny, které souvisely se službou krajských hejtmanů, hospodářských úředníků nebo berníků. Pouze někteří z nich dosáhly i nejvyšších zemských úřadů, které zůstaly otevřené nižší šlechtě.⁸⁴

Mentalitu nižší šlechty značně ovlivňovaly tradiční stavovské hodnoty. I z toho důvodu její představitelé dlouhodobě odmítali účast na vladařském dvoře a upřednostňovali úřady s lokální působností. V souvislosti s centralizačními snahami Ferdinanda I. a politickou aktivitou nejvyššího kancléře Jáchyma z Hradce se ale tento trend začínal přibližně od poloviny 16. století postupně měnit. Postupem času dvořanská služba u panovnického dvora představovala pro řadu příslušníků pánů a rytířů vítaný způsob, jak zlepšit svoji vlastní společenskou prestiž. Zejména pro druhorozené syny šlo o jednu z mála cest, jak získat významnější uplatnění, neboť prosadit se v tradičních zemských úřadech bylo čím dál složitější.⁸⁵

2.2 Měšťané

Různorodost osob, které obývaly prostor uvnitř hradeb raně novověkého města, komplikuje odpověď na otázku, kdo to byl měšťan. Sám Pavel Kristián z Koldína, jehož kodifikace městských práv tvořila závazné právní nařízení pro města raně novověkých Čech, se vyjadřoval k pojmu města velmi obecně.⁸⁶ Jakožto měšťana v pravém slova smyslu si šlo představit jedince, který se těšil určitým právům konkrétního města,

⁸² P. MAŤA, *Svět*, s. 281.

⁸³ V. BŮŽEK, *Urozenec*, s. 98-99.

⁸⁴ Na příkladu krajských hejtmanů blíže P. MAREŠ, *Obsazení úřadu krajského hejtmana v Čechách v letech 1552/1553-1556/1557*, Časopis Národního muzea. Řada historická 179, 2010, č. 1-2, s. 42-62.

⁸⁵ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 55-61.

⁸⁶ J. JIREČEK (ed.), *Práva městská*.

podléhal určitým povinnostem a ve většině případů vlastnil v dané měšťanské obci i obydlí.⁸⁷

Tyto osoby se uvnitř hradeb běžně střetávaly s neusedlými osobami, cizinci, urozenými osobami či členy dvora šlechticů, kteří dočasně či trvale obývali městské prostředí. Toto jen zčásti demonstuje, jak členitá a dynamická byla společnost ve městech.⁸⁸ To s sebou neslo potenciál budoucích komplikací v sociální a právní rovině. Pokud si například příslušník urozeného stavu koupil ve městě dům, stál na pomezí tří právních norem – zemské, městské a právních aktů panovníka.⁸⁹ To svazovalo městské radě ruce, protože v případě porušení právních norem neměla plné oprávnění urozence jakkoliv potrestat. Rozřešení této komplikované situace naštěstí přinesla Svatováclavská smlouva. Ta od roku 1517 jasně uváděla, že šlechtic musel respektovat nařízení městského soudu v právním řízení konkrétního města od chvíle, kdy si zde pořídil dům.⁹⁰ Toto usnesení potvrzovalo i Obnovené zřízení zemské z roku 1627 pro Čechy.⁹¹

Vývoj městského práva raně novověkých Čech do značné míry zrcadlí proměnu identity měšťanské společnosti. Už od 14. století jsou doloženy pokusy nobilitovaných měšťanů ovlivňovat městskou politiku. Mnohem větší narušení tradičních rolí ale přineslo husitské období, které dalo městům výrazný politický kapitál.⁹² Neustálé střetávání rolí šlechty a měst a nejednotnost právních norem vedly k potřebě ujednotit městské právo.

První snaha o kodifikaci městského práva se datuje do roku 1536, kdy vyšel tiskem zákoník mistra Brikcího z Licka.⁹³ Přinesl tím do Čech podle Karla Jičínského úplně první využití římského práva.⁹⁴ Jeho znění ale nikdy nenabývalo status závazné normy, přestože četné odkazy na dílčí články v měšťanských knihovnách svědčily o jeho

⁸⁷ J. HRDLIČKA, *Měšťan*, s. 139.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 139-140.

⁸⁹ Srov. V. CHMELÍŘ, *Nižší šlechta*, s. 25.

⁹⁰ Srov. Karel MALÝ, *Svatováclavská smlouva. Třídní kompromis mezi šlechtou a městy z roku 1517*, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, Vol. II. No. 2, 1956, s. 195-222.

⁹¹ H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 48-49.

⁹² Karel MALÝ – Pavla SLAVÍČKOVÁ – Ladislav SOUKUP – Petra SKŘEJPKOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, *Práva městská Království českého*, Praha 2013, s. 16.

⁹³ Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK, (edd.), *M. Brikcího z Licka práva dle textu z r. 1536*, Praha 1880.

⁹⁴ Karel JIČÍNSKÝ, *Vývin českého právnictví v stručném nástinu s obzvláštním ohledem na jeho zdroje*, Praha 1862, s. 152-154.

reálném využívání.⁹⁵ Zásadnější roli hrála již zmíněná Práva městská od mistra Pavla Kristiána Koldína, která byla vydána roku 1579.⁹⁶

Nutnost ujednocení právní kodifikace mělo vedle proměn ambicí a sociální různorodosti ještě jeden důvod. Městská středověká kolonizace s sebou přinesla dvě rozdílné právní tradice, jejíž důsledky pociťovali i raně novověcí měšťané. Šlo o magdeburské a norimberské právo.⁹⁷ Ve výsledku tedy soudní praxe měst vycházela ze zvykového práva, soupisů městského práva každého dílčího města a nálezů městských soudů přes výroky městských soudů. V neposlední řadě měšťana ovlivňovala i statuta konkrétního města. To vše ujednotil ještě před vydáním Koldínova zákoníku rok 1548, kdy vznikl apelační soud. Tato instituce měla dostatečná privilegia pro vydávání jednotných kritérií pro rozhodování městského soudnictví. Ani snahám popsaným výše se nepodařilo zcela vymýtit rozdílnou působnost dvou právních oblastí pro předbělohorské období.⁹⁸

Měšťanská identita raného novověku hodně souvisela korporativním vnímáním sebe sama i společnosti okolo individua. Každý měšťan chtěl patřit k určité skupině osob, která souzněla s jeho životním stylem, profesí a dalšími součástmi jeho života.⁹⁹ Toto dělení záleželo i na prostorovém vnímání. Bádání doložilo, že měšťanský společenský status hodně odrážela lokace konkrétního obydlí. Zatímco centrum města zpravidla obývali sociálně výše postavení měšťané, prostor u hradeb zůstával švu společnosti. Dokládaly to budovy městské radnice či informace o pořádaných městských trzích, jež raně novověký měšťan nalézal na náměstí.¹⁰⁰

Kromě polohy určovala identitu měšťana i další korporativní kritéria. Mezi taková patřila například otázka duchovní správy. Od roku 1485 povoloval kutnohorský náboženský mír svobodné rozhodnutí poddaných přiklonit se k utrakvistické či katolické víře. Tím tedy docházelo k dalšímu dělení měšťanů podle jejich vyznání.¹⁰¹ Jejich život spoluurčovala také příslušnost ke konkrétnímu cechu. Členové se řídili podle cechovních artikulí, která jim určovala konkrétní práva a povinnosti v závislosti na povaze řemesla.

⁹⁵ Alena ŠTĚPKOVÁ, *Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549-1651*, České Budějovice 2005 (= Diplomová práce), s. 16.

⁹⁶ J. JIREČEK (ed.) *Práva městská*.

⁹⁷ K. MALÝ – P. SLAVÍČKOVÁ – L. SOUKUP – P. SKŘEJPKOVÁ – J. ŠOUŠA – J. ŠOUŠA ml. – J. VOJTIŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ, *Práva městská*, s. 20-21.

⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 21.

⁹⁹ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 356.

¹⁰⁰ J. HRDLÍČKA, *Měšťan*, s. 146.

¹⁰¹ TÝŽ, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2013, s. 125-126.

Tato pravidla předurčovala budoucí život jedince zejména v procesu od přijetí do cechu po období mistrovských zkoušek. Jejich vliv poté klesal až v průběhu 17. století.¹⁰²

Kromě příslušnosti k některým z oficiálních skupin hrály v životě raně novověkého měšťana neméně důležitou roli i neformální vztahy. Jejich základem byly vztahy v rodině, ale přecházely i do roviny přátelských vazeb či různých klientských spoluprací mezi stejně i nerovnoměrně postavenými osobami ve společnosti. Tato sociální síť předurčovala budoucí společenské možnosti měšťana a s velkou pravděpodobností ovlivňovala i určitou sňatkovou strategii. O této oblasti stávající bádání bohužel mnoho neprozradilo. Do budoucna jde o jednu ze zajímavých cest, jak více nahlédnout do vnitřního fungování měšťanské společnosti.¹⁰³

Hodnota měšťanské identity a její mez dobře vyplývala ze střetu s ostatními skupinami obyvatelstva, které sdílely s měšťany stejný prostor, ale minimálně z právního hlediska představovaly úplně odlišné skupiny osob. Kvůli vzájemné jinakosti bylo úplné splynutí prakticky nemožné. I přesto s nimi raně novověký měšťan přicházel denně do styku a jeho každodenní život jimi mohl být výrazně ovlivněn. Šlo zejména o tři skupiny obyvatel – židy, šlechtu a cizince.¹⁰⁴

Výraznou hodnotu, která zajišťovala měšťanovi možnost fungovat v měšťanské společnosti, představovala čest. V zásadě šlo o výrazný společenský kapitál každého jednotlivce, který rozhodoval o tom, jak ho společnost přijme. I z těchto důvodů byla hodnota cti často napadána. Pokud si ji měšťan chtěl udržet, musel svoji čest bránit proti různým nadávkám, fyzickým útokům či gestům. Tato obrana měla podobu sebekontroly, která jedince vedla k potřebě chovat se podle způsobů, které okolí většinou přijímalo. Jedině tak si mohl zajistit, že jeho činy nebudou v rozporu se ctí.¹⁰⁵

¹⁰² Srov. Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001, s. 36.

¹⁰³ J. HRDLÍČKA, *Měšťan*, s. 140; Možnosti studia neformálních vztahů ukázal na šlechtické společnosti V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“.

¹⁰⁴ Srov. J. MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 79.

¹⁰⁵ Srov. J. HRDLÍČKA, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, s. 96-97.

3. Vymezení pojmu komunikace a komunikační praxe ve městech

Zlepšení politického postavení měst ve stavovské společnosti, které jim (navzdory vytrvalým snahám šlechty) zajistily husitské války, zrcadlila rozrůstající se komunikační aktivita.¹⁰⁶ Rozsah městské komunikace sahal od dalších měst přes zájmové skupiny uvnitř vlastní měšťanské společnosti, státu až po jednotlivce, kteří žili uvnitř městských hradeb i mimo ně. Vlastní komunikační dosah zrcadlil společenský význam města, ekonomické možnosti a rozličné potřeby jeho obyvatel, které měly hospodářský, právní či společenský charakter.¹⁰⁷

Komunikace patřila už od nepaměti k neodmyslitelným potřebám člověka umožňujícím mu přežití ve společnosti. Tento pojem v sobě skrývá široké spektrum významů od mluvení přes různorodé formy písemné komunikace po formu symbolické reprezentace.¹⁰⁸

Model komunikace měst s nižší šlechtou, se kterým bude práce dále pracovat, spadá do kategorie komunikace správní a hospodářsko-správní. Výraznějším způsobem tu do všeho promlouvalo komunikační prostředí, které se zrcadlilo do výsledné formy i interpretace sdělení.¹⁰⁹ Časoprostor komunikace ale nešlo brát jako neměnnou věc. Naopak šlo o velice dynamicky proměnný faktor, do něhož zasahovala řada věcí, jež ovlivňovaly každodennost měst, jejichž komunikaci práce zkoumá.¹¹⁰

Samotný komunikační proces šlo rozdělit do čtyř různorodých fází. Vše započalo samotnou genezí. Během ní došlo k přenesení myšlenek a informací do přenosného média. Další fází byl přenos písemnosti od původce k příjemci. Vše zakončovala recepce, kdy došlo k přijetí korespondence. Výsledek úsilí a pochopení sdělení záviselo na posledním stupni – interpretaci. Vlastní přečtení písemnosti, pochopení jejího sdělení a následná reakce do značné míry zrcadlily vzájemný vztah, momentální situaci a zájmy obou zúčastněných stran komunikace.¹¹¹

¹⁰⁶ O pozici měst ve stavovské společnosti blíže J. PÁNEK, *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*, in: Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16.-18. století*, Praha 1991, s. 15-39.

¹⁰⁷ Tomáš STERNECK, *Z korespondence mezi českými Budějovicemi a Brnem v polovině 16. století*, Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 557-587, zde s. 567.

¹⁰⁸ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 23.

¹⁰⁹ Miroslav GREPL – Petr KARLÍK, *Skladba češtiny*, Olomouc 1998, s. 382.

¹¹⁰ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 25.

¹¹¹ TAMTÉŽ, s. 30.

Jedním z faktorů, který nešlo opomíjet, byli sami účastníci komunikace. Jejich charakter, společenské postavení či potřeby se do výsledného obsahu písemného jednání hodně promítaly. Platilo to jak pro jednotlivce, tak pro celé skupiny či dokonce instituce. V případě měst šlo například o městskou radu, která reprezentovala politické zájmy celého města.¹¹²

Do celého procesu se zapojovali dva účastníci. Na jedné straně původce korespondence a na druhé její příjemce. V případě sledované korespondence města Českých Budějovic vstupovala městská rada do role původce a nižší šlechta do úlohy příjemce. V tomto městě zároveň platilo, že část odesílací role připadala městskému rychtáři, na kterého konšelé přenášeli část zodpovědnosti za soukromoprávní písemnosti.¹¹³ To přinášelo určitá specifika. Městská rada ve své podstatě často nepůsobila jako zcela samostatný subjekt, ale v mnoha případech pouze reprezentovala zájmy jiných obyvatel, cechů a sousedů města.¹¹⁴ Podle torzovitě dochovaných pramenů raně novověkého Českého Brodu se usuzuje, že pokud osoba či instituce chtěla využít městskou radu jako prostředníka pro další komunikaci, inicioval se tento krok přes písemně podanou žádost. Tyto prameny se často dochovávaly spolu s odeslanou korespondencí. Pro České Budějovice se konkrétní přípisy bohužel nepodařilo dohledat.¹¹⁵ Písemnosti ale v řadě případů naznačují existenci těchto žádostí.¹¹⁶

Následně se rada začala na zasedání celou situací zabývat. Vedle relevantnosti žádosti přihlížela také k různým důkazům v případě, že šlo o nějakou spornou záležitost.¹¹⁷ Za předpokladu, že se rada shodla na oprávněnosti žádosti, dostal městský písař zadání v podobě napsání konkrétní písemnosti pro adresáta. V některých situacích se písař přímo účastnil jednání. Jindy naopak věnoval svůj čas jiným povinnostem a přesné instrukce dostal přes radního služebníka.¹¹⁸ Písař začal svoji práci sepsáním konceptů. Ty se dochovaly v registrech konceptů, které se staly základem pro vypracování tématu této práce.

¹¹² Denis MCQUAIL, *Úvod do teorie komunikace*, Praha 2007, s. 27-29.

¹¹³ T. STERNECK, *Z korespondence*, s. 562.

¹¹⁴ J. VOJTIŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 26.

¹¹⁵ Na příkladu Českého Brodu blíže Miloš DVOŘÁK, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 204-205.

¹¹⁶ Z roku 1602 se například dochovala písemnost pro Viléma Kořenského z Terešova, podle které se poddaný města Říha z Řevňovic výslovně obrátil na městskou radu s přáním vyřešení sirotčích peněz. Srov. AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 40.

¹¹⁷ Více o těchto procesech prozrazovaly radní manuály. Srov. Václav VOJTIŠEK, *Písaři manuálů radních Nového Města pražského z let 1548–1553 (Příspěvek k dějinám městské kanceláře pražské)*, ČSPSČ 19, 1911, s. 98-99.

¹¹⁸ Srov. J. VOJTIŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 89-90.

Tyto písemnosti podléhaly dodatečným úpravám. Poté došlo k sepsání misivu, který mohl být před odesláním ještě dodatečně editován. Za předpokladu, že jeho obsah neobsahoval žádné problematické body, přidala se k misivu městská pečeť.¹¹⁹

Práce kancelářského personálu hodně rozhodovala o úrovni reprezentace města jako celku. Není tedy divu, že písaři patřili k velmi významným osobám. Jejich důležitost si dobře uvědomovala i šlechta, proto do chodu své vlastní kanceláře neváhala vynakládat nemalé finanční prostředky. V řadě případů se písaři obou stavů dokonce mohli vedle své mzdy těšit velkého společenského vzestupu, často v podobě nobilitace.¹²⁰

Po napsání se korespondence ujal posel. Buď šlo o lidi, které si město, jedinec či jiná instituce platili dlouhodobě, nebo o nájemnou osobu, kterou si za účelem doručení písemnosti jednorázově zaplatili.¹²¹ Předbělohorská doba byla v tomto ohledu charakteristická absencí jakékoliv instituce, která by tuto službu jakkoliv většinově zastřešovala. Díky tomu se na komunikačních trasách pravidelně potkávali poslové z měst, od vrchnosti či například z klášterů. Vedle stálých osob tuto službu často zastávaly některé osoby jen dočasně. Díky tomu prameny odhalily svědectví také o poslech, kteří původně zastávali úlohu řečníků, studentů či obchodníků.¹²² Roznášení písemností zajišťovali i poddaní, kteří běžně zastávali u své vrchnosti úlohu formanů.¹²³

První kroky k větší organizaci poštovní služby přinesl rok 1526. V tu dobu začal Ferdinand I. budovat komunikační cestu, která spojovala Prahu a Vídeň. Trasa procházela přes města Kolín, Třebíč a Znojmo. Až od roku 1568 hlavní vídeňská trať vedla přes Tábor a Slavonice.¹²⁴ V následujících letech docházelo k budování poštmistrovského úřadu i poštovního spojení, které propojovalo Prahu s českými krajskými městy. Tuto aktivitu zastřešoval zejména rod Thurn-Taxisů, který si dovedl udržet výrazný vliv v poštovní službě až do roku 1564.¹²⁵ Za vlády Maxmiliána II. a jeho syna Rudolfa II. pošta začala pomalu oficiálně přepravovat i soukromou korespondenci. To předchozí doba zakazovala, ale bádání prokázalo, že zákaz nebyl příliš dodržován. Za vším stála vidina obohacení, kdy pro lidi působící na poště byla služba vítanou příležitostí k přivýdělku.¹²⁶ Kromě hlavní komunikační trasy mezi Prahou a Vídní vznikaly i další

¹¹⁹ TAMTÉŽ, s. 90.

¹²⁰ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 217.

¹²¹ Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450-1618)*, České Budějovice 2015, s. 46.

¹²² J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 119-120.

¹²³ T. STERNECK, *Z korespondence*, s. 558.

¹²⁴ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 33

¹²⁵ Srov. Antonín HUDEC, *Spoje slovem i obrazem*, Praha 1973, s. 22.

¹²⁶ Jan GALUŠKA, *Dějiny pošty v českých zemích*, Praha 2000, s. 24.

trasy. Drtivá většina z nich ale měla pouze přechodný charakter pro zajištění naléhavé situace. Po jejím vyřešení taková poštovní trasa ztratila smysl, proto ji panovník zrušil.¹²⁷

Komunikační trasy směřovaly přes vybudované zemské silnice. Poslové se museli vypořádávat s cestami, které byly pod náporom povozů v průběhu let rozježděné. Nezřídka příchozí déšť přejezdové cesty zatopil a hrozilo uvíznutí na delší čas. Nebezpečí představovaly také dřevěné mosty, z nichž mnohé vykazovaly poměrně chatrnou stabilitu. I přes tyto překážky ale platilo, že doba doručení pošty po trase Praha – Vídeň neměla přesáhnout tři dny.¹²⁸ Na těchto cestách se nacházely poštovní stanice, které od sebe byly vzdáleny přibližně dvě poštovní míle.¹²⁹ Města tento krok příliš nevíkala. Podle starších výsledků bádání za vším stála nechť měst otevírat v nočních hodinách městské brány poslům.¹³⁰ Poštovní stanice hojně využívali i městští poslové. Kvůli státním zájmům existovala snaha jejich činnost omezovat. Stát totiž odmítal přijít o lákavé příjmy související s poštovními službami.¹³¹ Městští doručovatelé korespondence pracovali nejen pro městskou radu, ale hojně i pro cechy a některé soukromé osoby. Jejich činnost podléhala normám, které se dochovaly v poselských rádech. Ty předepisovaly jasně daná pravidla, za jakých okolností mohlo docházet k využití služeb poslů.¹³²

Profese raně novověkého posla nepatřila k dobře placeným. Původně dokonce dostávali příjem v naturáliích a až časem se dočkali i platu ve formě peněz. Za předpokladu, že korespondence vzešla z potřeby městské rady, byla to právě ona, kdo nesl náklady za využití posla. Pokud ale například docházelo k vymáhání peněz od neplaticího dlužníka, padala váha nákladů právě na tohoto jednotlivce.¹³³ Poslové byly povětšinou neurozené osoby. Bádání ovšem doložilo také jedince, kteří měli původ ve dvorské společnosti. V takovém případě ale šlo o lidi, kteří v ní hráli pouze podružnou úlohu.¹³⁴ Ve šlechtickém prostředí se v některých případech využívali pro předávání písemností osoby, které podnikaly jednorázovou cestou za vzděláním, vyřízením soukromých záležitostí či kavalírskými cestami.¹³⁵ Pro urozené lidi šlo o druhou

¹²⁷ Podobná praxe se nevyhnula ani Českým Budějovicím. O tom blíže František ROUBÍK, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, in: Sborník archivu ministerstva vnitra republiky Československé, Praha 1937, s. 165-306, s. 184-190.

¹²⁸ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 33-35.

¹²⁹ F. ROUBÍK, *K vývoji poštovníctví*, s. 174.

¹³⁰ TAMTÉŽ, s. 176.

¹³¹ A. HUDEC, *Spoje*, s. 18.

¹³² Václav ZÁBĚHLICKÝ, *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v československých zemích. Od nejstarších dob do převratu, vlastním nákladem*, Praha s. d. [po roce 1918], s. 21.

¹³³ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 124.

¹³⁴ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 219.

¹³⁵ TAMTÉŽ, s. 221.

nejpoužívanější formu odesílání písemné komunikace, a to především s ohledem na bezpečnost. Často se tito lidé šlechticům nabízeli sami, protože v tom viděli potenciál pro navázání a utužení přátelských vztahů, které by jim později zajistily přízeň a společenské výhody do budoucna. Nevýhoda této formy odesílání korespondence souvisela s cestovními zvyky osob, které tuto službu urozeným nabízely. V případě šlechty a příslušníků duchovního stavu platilo, že se jejich cesty vinou nároků na pohodlí často protahovaly. To v důsledku způsobovalo citelná zpoždění v doručení.¹³⁶ Zároveň tu fungoval systém prostředníků. Šlo o blízké osoby vybraného šlechtice, které nepatřily mezi posly v pravém slova smyslu, ale sloužily jako příležitostní zprostředkovatelé informací. Jejich činnost zahrnovala vedle převážení písemností i přinášení vzkazů. Často šlo o přátele urozeného jedince či dokonce o členy jeho rodiny.¹³⁷

Měštští poslové doručovali svěřené písemnosti ve většině případů pěšky. Jen ve výjimečných případech využívali koně. Jejich cesta probíhala ve dne. Noční cestování přicházelo v úvahu pouze u neodkladných záležitostí. K tomu ale docházelo ve velice vzácných případech.¹³⁸ Působnost poslů chránila Koldínova Práva městská. Ta stanovovala, že posel získal ve vlastní i cizí zemi nedotknutelné postavení. Jakékoliv ublížení na zdraví podléhalo přísným trestům.¹³⁹ Přesto taková hrozba nepředstavovala pro mnohé lapky překážku, zvláště v situaci, kdy poštovní trasy procházely úzkými stezkami skrze hluboké lesy. Ty přinášely lupičům ideální příležitost, jak se zmocnit kořisti.¹⁴⁰ Proto především ve starších dobách některé posly doprovázeli ozbrojenci. Ti měli zabránit lapkům, aby ohrozili procházejícího posla. V pohraničních hvozdech tuto úlohu plnili poddaní, kteří drželi pohraniční stráž. Mezi takové patřili kupříkladu Králováci nebo Chodové.¹⁴¹

¹³⁶ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 35.

¹³⁷ TAMTÉŽ, s. 14-15, 17-18.

¹³⁸ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 125.

¹³⁹ J. JIREČEK (ed.) *Práva městská*, s. 321.

¹⁴⁰ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 34.

¹⁴¹ F. ROUBÍK, *K vývoji poštovníctví*, s. 169-170.

4. Dějiny Českých Budějovic a osídlení nižší šlechty v okolí

Založení Českých Budějovic roku 1265 bylo spojeno s potřebou krále Přemysla Otakara II. upevnit svůj panovnický vliv v jihočeském regionu, kde se jeho zájmy střetávaly s rodem Vítkovců.¹⁴² Tato šlechtická rodina neustále zvětšovala svůj vliv na jihu a panovník chtěl královským městem vytvořit účinnou protiváhu potencionálním problémům.¹⁴³ Zájem o tuto oblast umocňovala existence tří obchodních tras nazvaných souhrnně Zlatá stezka. Ty vedly z Pasova přes České království. Jedna z cest přitom mířila do Prachatic. Právě té chtěla jiná obchodní trasa z Mautern do Českých Budějovic konkurovat.¹⁴⁴ V neposlední řadě si od tohoto kroku panovník sliboval upevnění obchodních spojení, která vedla z Čech na území dnešního Rakouska.¹⁴⁵

Konfliktům se šlechtou se město nevyhnulo ani v předbělohorském období. Od roku 1546 začali Vilém z Rožmberka i jeho poručníci vyvíjet politickou aktivitu za cílem oslabit vliv Českých Budějovic. Ještě v období nezletilosti rožmberského velmože docházelo k zákazům dovozu zemědělských produktů z rožmberského dominia do královského města. Sám Vilém z Rožmberka chtěl prostřednictvím nákupu okolních panství odříznout České Budějovice od vnitrozemí. Tuto snahu se ale nepodařilo úspěšně dotáhnout do konce a letitý spor skončil až vymřením Rožmberků roku 1611.¹⁴⁶

Město vždy hrálo roli věrného stoupence vládnoucí habsburské monarchie. Panovník si tuto vstřícnost dobře uvědomoval. I to byl možná jeden z důvodů, proč zde v roce 1529 uspořádal zemský sněm. Vedle loajality k panovnickému dvoru zde hrálo s velkou pravděpodobností roli i geografické umístění jihočeského města. Okolo již zmíněného roku totiž panovník trávil čas v Linci a České Budějovice svou polohou lépe vyhovovaly jeho záměrům. Organizace sněmu se zde hlavě rakouské větvě Habsburků patrně vyplatila, neboť se zde uskutečnily do roku 1531 ještě další tři.¹⁴⁷ Ještě výraznější projev věrnosti panovníkovi město projevilo během stavovského povstání, které

¹⁴² Tento rok obecně připomíná většina zdrojů s odkazem na datum, kdy lokátor v osobě pukrabiho Hirza předal staveniště řádu Dominikánů. Srov. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1*, Praha 1974, s. 643-644.

¹⁴³ Dějiny města, in: *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 81.

¹⁴⁴ Zdeněk ŠIMEČEK, *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 318-320.

¹⁴⁵ K. KUČA, *Města*, s. 531-534.

¹⁴⁶ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové, velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 60-62.

¹⁴⁷ Tomáš MARTÍŠEK, *Zpravodajské cesty českobudějovických měšťanů na konci 16. století*, České Budějovice 2003 (= Diplomová práce), s. 14.

se uskutečnilo roku 1547. Ferdinand I. toho roku svolal zemskou hotovost bez svolení zemského sněmu. Zaštiťoval se potřebou obrany Horní Lužice proti potencionálnímu saskému vpádu. Z katolických měst uposlechlly panovníkův mandát kromě Českých Budějovic pouze Plzeň a utrakvistické Ústí nad Labem.¹⁴⁸ Když došlo i na otevřené povstání ze strany stavů proti Ferdinandovi I. v čele s Prahou, byla to právě tato města, která se odmítla zúčastnit vzpoury.¹⁴⁹ Postoj Českých Budějovic v této otázce ale zdaleka nebyl jednotný. Velkou zásluhu na konečném rozhodnutí měl městský písař Jan Petřík a jeho přesvědčivost, která strhla názor města na stranu Habsburků. I díky tomu město uniklo následným královským sankcím a získalo první místo na sněmech hned po pražských městech a Plzni.¹⁵⁰ Šlo hovořit o velkém štěstí a velkých výhodách do budoucna, protože ze všech stavů dopadla tíha královských trestů nejvíce právě na města, protože ta měla velký podíl na snaze vzepřít se panovníkově vůli.¹⁵¹

Správa města původně připadla na starost městskému rychtáři, který reprezentoval panovníkovu vůli, a skupině dvanácti přísedících měšťanů. České Budějovice spadaly pod norimberské městské právo, které je také známé jako jihoněmecké. Postupem času hlavní rozhodovací pravomoc připadla městské radě a rychtář přebíral úlohu osoby, která ve městě vykonávala soudní moc.¹⁵² Kromě konšelů a městské rady zodpovídali za správu města takzvaní obecní starší, jejichž existenci prameny poprvé doložily od roku 1531.¹⁵³ Jejich počet hodně kolísal v závislosti na typu města a společenské situaci. Spolu s městskou radou a cechmistry tvořili nedílnou součást městské vlády, kde jejich (ne)souhlas často ovlivňoval některé ze záležitostí měšťanů.¹⁵⁴ Odvolací instance města zůstala na bedrech Starého Města pražského.¹⁵⁵ Až první polovina 16. století přinesla samostatné úřady a instituce, které měly na starosti chod jednotlivých oblastí, které se dotýkaly zájmů města. Tento model správy ve městě přetrval až do 18. století.¹⁵⁶

Budějovické hospodářství získávalo příjmy z obchodu, rybníkářství a řemesel. Největší zastoupení měla potravinářská, kovodělná a textilní. Bádání prokázalo, že od 15. století existovalo obchodní spojení mezi českobudějovickými kupci

¹⁴⁸ P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 182.

¹⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 201.

¹⁵⁰ Bohumír JANOUŠEK, *K otázce postoje Českých Budějovic v protihabsburském odboji roku 1547*, JSH 23, 1954, s. 83-93.

¹⁵¹ TAMTÉŽ.

¹⁵² K. KUČA, *Města*, s. 531.

¹⁵³ D. KOVÁŘ, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008, s. 5.

¹⁵⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 50.

¹⁵⁵ B. JANOUŠEK, *Rod Klariců a rychtářský úřad v Českých Budějovicích*, JSH 34, 1965, s. 1-11.

¹⁵⁶ D. KOVÁŘ, *Českobudějovicko*, s. 28-29.

a prostředím lineckých trhů. Přes jihočeské město výrobky pokračovaly do Prahy a ostatních měst v Čechách.¹⁵⁷ Město rovněž profitovalo z obchodu se solí. Výzkumy v místě doložily existenci solného skladu, odkud později tato cenná surovina putovala do dalších končin země.¹⁵⁸ České Budějovice dokonce od vládnoucí monarchie opakovaně získaly monopolní právo pro obchod s touto surovinou od vládnoucí monarchie. Kvůli tomu ale mělo město opakované spory zejména s Novými Hrady a Třeboní. Předmětem vzájemných pří byl obchodní limit obchodované soli. Obě města ho totiž opakovaně překračovala.¹⁵⁹

Českobudějovické hospodářství také příznivě ovlivnila těžební aktivita stříbra. Městu se ovšem dlouho nedařilo prosadit vlastní mincovnu a vytěžená surovina putovala do jiných míst. Změnu přinesl rok 1568, kdy došlo ke vzniku mincovní dílny v prostorách dominikánského kláštera. Tento krok měla s velkou pravděpodobností na svědomí morová epidemie, která citelně omezila aktivitu mincovny v Praze. Její činnost utichla rokem 1611 v důsledku vyschnutí stříbrné žíly v oblasti.¹⁶⁰

Hospodářský rozmach zrcadlil hojnou stavební aktivitu, která město potkala v předbělohorské době. Řada měšťanských domů přijala renesanční prvky, přičemž rozmanitost majetku v měšťanských domácnostech prozrazovala, že mnohé z osob přijímaly vlivy rožmberské dvorské kultury i podněty z italské renesance v pojetí zaaplských oblastí.¹⁶¹ Tato stavební vlna není patrná pouze u soukromých domácností. Tlak doby z hlediska architektury ovlivnil i podobu městské radnice a masných krámů.¹⁶²

Příchod 17. století nechal zapomenout na úspěšné období předchozích let. Zpočátku České Budějovice citelně postihlo řádění pasovského vojska z roku 1611, kdy žoldnéři královské město v lednu dobyli.¹⁶³ Ukončení jejich rabování přineslo až rozhodnutí Petra Voka z Rožmberka, který vojákům vyplatil jejich žold. K tomuto rozhodnutí ho však s velkou pravděpodobností nevedly sympatie k odvěkému městskému

¹⁵⁷ T. MARTÍŠEK, *Zpravodajské cesty*, s. 14.

¹⁵⁸ František KAVKA, *Městské hospodářství Českých Budějovic v letech 1496-1570*, JSH 34, 1965, s. 35-43.

¹⁵⁹ J. CHVOJKA, *Město*, s. 91.

¹⁶⁰ O osudu českobudějovické mincovny obsáhleji Lubomír NEMEŠKAL, *Českobudějovická mincovna v letech 1569-1611*, České Budějovice 1969.

¹⁶¹ O vývoji a struktuře měšťanských domácností na jihu Čech blíže, V. BŮŽEK – H. BŮŽKOVÁ – J. STEJSKALOVÁ, *Interiéry domů*.

¹⁶² Jan SAHULA, *Personální složení městských rad v Českých Budějovicích v 17. století*, České Budějovice 2015 (= Diplomová práce), s. 21.

¹⁶³ Josef František ČAPEK, *Pasovští na Budějovicu v roce 1611*, Výběr z prací Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech (= dále jen Výběr) 18, 1981, s. 1-12.

rivalovi, ale spíš obavy z možného prokopání hráze Rožmberského rybníka a zatopení třeboňského zázemí.¹⁶⁴

Věrný postoj k habsburské monarchii přetrval i přes události druhého stavovského povstání i třicetileté války. Přestože i v tomto případě řada radních upřednostňovala příklon ke straně stavů, České Budějovice nakonec dodržely věrnost panovníkovi.¹⁶⁵ Tento loajální přístup později zohlednila císařská armáda, která příkládala obraně věrného města z politických i strategických důvodů velký význam. Díky tomu hradby odolaly stavovským i švédským útokům.¹⁶⁶ Rok 1631 prokázal, jak si vládnoucí dynastie vážila jihočeského města. V tu dobu totiž Praha podlehla náporu saské armády a zemské úřady našly dočasné sídlo právě v Českých Budějovicích.¹⁶⁷

Orientace na prohabsburskou politiku přinesla městu nemalé výhody. Od roku 1620 k jeho území připojil panovník město Rudolfovo, které patřilo ve své době k výrazným producentům stříbra. S tímto propojením ovšem souvisely i méně pozitivní důsledky. Radním v Českých Budějovicích se otevřela cesta ke spekulativním ziskům půdy, které vedly k četným sporům s rudolfovskými měšťany.¹⁶⁸ Zároveň panovník přimhouřil oči nad nedoplatkem berně datované do roku 1637.¹⁶⁹ V 17. století město paradoxně nedoplatilo na důsledky třicetileté války, ale na ničivý požár z roku 1641. Ten srovnal se zemí plochu, která čítala takřka dvě třetiny Českých Budějovic. I v tento okamžik se projevil vděk panovnické strany za loajalitu při stavovském povstání, respektive při třicetileté válce. Město totiž po dobu oprav vyvázlo z nutnosti splatit všechny dosud nashromážděné dluhy.¹⁷⁰

Třicetiletá válka se promítla i do počtu osob, které obývaly hradby Českých Budějovic. Z původního počtu, který v 16. století čítal přes 4000 lidí, válka ukrojila čtvrtinu. Po třicetileté válce tak město obývalo zhruba 3000 obyvatel. I přes zdánlivě hrozivý propad šlo o výrazně menší úbytek osob než v případě jiných měst, která se netěšila tak výrazné ochraně ze strany císařských armád.¹⁷¹

¹⁶⁴ J. PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010, s. 208-210.

¹⁶⁵ J. SAHULA, *Personální složení*, s. 21.

¹⁶⁶ *Encyklopedie*, s. 91.

¹⁶⁷ Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII. 1618-1683*, Praha 2008, s. 120-127.

¹⁶⁸ J. CHVOJKA, *Město*, s. 83.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 87-88.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 87.

¹⁷¹ Karel PLETZER, *Počet obyvatel a národnostní poměry v Č. Budějovicích před r. 1526*, Výběr 31, 1994, s. 9-13.

V souvislosti s demografickým rozvojem probíhaly i změny, které jsou zajímavé z jazykového úhlu pohledu. Zpočátku tvořili čeští měšťané chudší menšinu a většinu mělo německé obyvatelstvo. V období husitských válek se misky vah postupně začaly překlápět na stranu česky hovořících osob. V této době totiž pro ně představovaly městské hradby Českých Budějovic vítané útočiště před husitskými výboji. Nakonec došlo v komunikaci i písemnostech ke zrovnoprávnění obou jazyků, přičemž v druhém případě volba náležela písaři, který obsah textů zpracovával. Tento historický vývoj může vysvětlovat, proč v Českých Budějovicích často převažovala v archivních pramenech němčina ve srovnání s písemnostmi jiných měst předbělohorské doby.¹⁷² Definitivní převahu německého jazyka v archívalích poté zapříčinil rok 1620 a následné Obnovené zřízení zemské.¹⁷³

Výše zmíněný rok nezasáhl České Budějovice příliš radikálně, protože díky svému loajálnímu vztahu k panovnickému dvoru bylo město zařazeno mezi královská privilegovaná města. V praxi to znamenalo, že od roku 1623 byly České Budějovice vyňaty z dozoru podkomořího.¹⁷⁴

4.1 Nižší šlechta z okolí Českých Budějovic v kontaktu s městskou radou královského města

V souvislosti s dějinami města Českých Budějovic autor zkoumal i polohu sídel nižší šlechty, která se objevovala v korespondenci. Chtěl si tím odpovědět na otázku, zda vzájemné korespondenční vazby souvisely s geografickou vzdáleností města a urozených jedinců. Tato skutečnost totiž mohla napovědět, zda hlavní motivace vzájemných styků souvisela s oboustrannými lokálními zájmy, nebo zda tato rovina nehrála žádný vliv.

Aby práce mohla tyto informace využít, čerpala z údajů berních rejstříků. Výše berní šlechty závisela na počtu osedlých. Proto docházelo k zapisování konkrétního nemovitého vlastnictví urozených jedinců do těchto knih, aby existovala dostatečná evidence pro výběr berní částky.¹⁷⁵ Z těchto důvodů autor do této podkapitoly zařazoval

¹⁷² J. CHOJKA, *Město*, s. 10-12.

¹⁷³ H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo*, Praha 1888.

¹⁷⁴ Zdeněk MARTÍNEK, *Hospodářství a správa královských měst podkomorských v Čechách v letech 1620-1784*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 1, 1992, s. 102.

¹⁷⁵ Kvůli časovému rozmezí práce vycházela diplomová práce zejména z údajů F. X. MARAT, *Soupis*. Z důvodů občasně torzovitosti údajů byly údaje zjišťovány i z A. SEDLÁČEK, *Rozvržení*.

pouze rody, které se mu podařilo z údajů berních rejstříků lokalizovat a nezmiňuje ty, které tyto prameny neuváděly.

Mapa osídlení prozrazovala, že ze zkoumaného vzorku adresátů korespondence většina vlastnila sídlo v geografické blízkosti Českých Budějovic. Konkrétně se jednalo o osídlení v Bechyňském, Prácheňském a někdy i Plzeňském kraji, kdy se většina z identifikovaných sídel nacházela na severozápadě a jihovýchodě od Českých Budějovic. Z toho důvodů šlo očekávat, že obě strany – České Budějovice i nižší šlechtu – motivovaly ke vzájemnému korespondenčnímu styku především vzájemné lokální zájmy na území dnešního jihočeského regionu. Tato komunikační síť zároveň prozrazovala určité limity, které České Budějovice v rámci stavovské politiky měly.¹⁷⁶

V souvislosti s tímto poznatkem autor považuje za užitečné alespoň rámcově nastínit výčet šlechtických rodů, které se mu kombinací berních rejstříků a korespondence podařilo geograficky identifikovat. Věří, že to může do budoucna usnadnit další bádání za účelem bližšího objasnění lokálních vztahů mezi nižší šlechtou a městským stavem v jihočeském regionu.

Mezi adresáty se opakovaně objevovalo jméno Jana Benýdka z Veveří. Korespondence naznačila, že se ke vzájemnému písemnému styku s Českými Budějovicemi dostával především ze své role hejtmana českokrumlovského panství.¹⁷⁷ Pocházel z erbovního rodu Benýdků z Veveří, kteří v 16. století osidlovali Netolice. Povýšení do rytířského stavu Jan Benýdek z Veveří získal roku 1599, kdy se této pocty dočkali také jeho synové Václav, Matyáš a Pavel. S Českými Budějovicemi se dostávali do styku jako vlastníci Mysletína a Netolic.¹⁷⁸ Svou roli ve společnosti rytířského stavu ovšem příliš dlouho nehráli. Vymřeli totiž v průběhu událostí třicetileté války.¹⁷⁹

Vilém¹⁸⁰ a Karel¹⁸¹ Kořenští z Terešova pocházeli z rodu, který dříve vlastnil sídlo Terešov v Plzeňském kraji. Zatímco Vilém Kořenský z Terešova měl ve vlastnictví Ostrolovský Újezd i část Sedla,¹⁸² Karel Kořenský z Terešova držel Komarice a Zborov.¹⁸³ Členové se mezi ostatními příslušníky české šlechty výrazněji začali

¹⁷⁶ Konkrétní mapa osídlení v příloze č. 1.

¹⁷⁷ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 37.

¹⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Rozvržení*, s. 37.

¹⁷⁹ *Ottův slovník naučný* 3, Praha 1890, s. 774.

¹⁸⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 41.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, pag. 44.

¹⁸² F. X. MARAT, *Soupis*, s. 46.

¹⁸³ TAMTÉŽ, s. 44.

prosazovat až v průběhu 17. století. Rod je doložený až do konce 18. století, kdy vymřel s osobou Rudolfa, kanovníka olomouckého kostela.¹⁸⁴

Jindřich Častolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi¹⁸⁵ pocházel ze staročeského vladyckého rodu, který původně vlastnil rodové sídlo v Dlouhé Vsi u Sušice. První zmínky o rodu se daly doložit už v 13. století v Prácheňském i Plzeňském kraji.¹⁸⁶ Do jeho správy patřily například Dlouhá Ves, Chlum, Římov nebo Dubno.¹⁸⁷ Tento rod má poměrně dlouhou působnost, neboť v 19. století dosáhl povýšení do stavu svobodných pánů a jeho potomci žijí dodnes.¹⁸⁸

Bohuslav Malovec z Malovic¹⁸⁹ byl zástupce nižší šlechty, který se díky svým rozsáhlým úvěrovým aktivitám opakovaně dostával do centra badatelské pozornosti.¹⁹⁰ Písemné prameny se o prvních zástupcích rodu zmiňovaly v průběhu 14. století v souvislosti s tvrzí Malovice u Netolic.¹⁹¹ Jeho pozemková držba zahrnovala například Hlubokou nad Vltavou, Dříteň, Vlhavy a Hradiště.¹⁹² Rod vymřel v polovině 19. století.

Daniel Matyáš ze Sudetu¹⁹³ se řadil k příslušníkům patricijské jihočeské rodiny z Českých Budějovic.¹⁹⁴ Erb i s predikátem získal roku 1558 a od roku 1589 byl dokonce přijat do rytířského stavu. Jeho společenský vliv dokládala skutečnost, že opakovaně zasedal v městské radě Českých Budějovic. Kvůli náboženským rozepřím ji ale postupně začal opouštět. Do jeho držby patřily vsi Vztuhy a Utvínovice.¹⁹⁵

Albrecht Šic z Drahonic¹⁹⁶ pocházel ze staročeské rodiny, která měla kořeny v Drahenicích na Prácheňsku. První zástupci rodu jsou známí z roku 1453. Mezi pozemkové vlastnictví Albrechta Šice z Drahonic patřilo Poříčí a statek Suchá, který vyženil sňatkem s Mariánou Kunašovou z Machovic. On sám si zachovával pověst šetrného a dobrého hospodáře. Podle dostupných zpráv zemřel patrně okolo roku 1600.¹⁹⁷

¹⁸⁴ *Ottův slovník naučný* 14, Praha 1899, s. 832.

¹⁸⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 418.

¹⁸⁶ *Ottův slovník naučný* 7, Praha 1893, s. 684.

¹⁸⁷ F. X. MARAT, *Soupis*, s. 60.

¹⁸⁸ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty I (erby, sídla a zajímavosti) I*, Praha 1992, s. 47.

¹⁸⁹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 491.

¹⁹⁰ Srov. V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 14, 1990, s. 135-194; TÝŽ, *Rytíři renesančních Čech*, s. 106.

¹⁹¹ J. HALADA, *Lexikon české šlechty I*, s. 95.

¹⁹² F. X. MARAT, *Soupis*, s. 50.

¹⁹³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 212.

¹⁹⁴ O problematice významu termínu „*patriciátu*“ v městském prostředí raného novověku blíže Olga FEJTOVÁ, *Měšťanské elity v období raného novověku jako badatelské téma*, in: Olga FEJTOVÁ – Michaela HRUBÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK – Ludmila SULITKOVÁ (edd.), *Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí*, Praha 2013, s. 55-78.

¹⁹⁵ *Ottův slovník naučný* 24, Praha 1906, s. 330.

¹⁹⁶ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 416.

¹⁹⁷ *Ottův slovník naučný* 24, s. 597.

Jeho syn Mikuláš se podílel na stavovském povstání, což jeho rod stálo takřka dvě třetiny majetku. Podle zpráv zahynul v Drážďanech okolo roku 1650 a spolu s ním vymřel i celý rod.¹⁹⁸

Jiřík Vratislav z Mitrovic¹⁹⁹ pocházel z rodu, jež písemné prameny poprvé zmiňují zhruba v 14. století. Rod odvozuje svůj název podle legendy, která ho spojovala s přemyslovským panovníkem Vratislavem II., a podle statku Mitrovice u Sedlčan. Sám Jiřík Vratislav z Mitrovic vykonával úřad hejtmana na Hluboké nad Vltavou.²⁰⁰ V 16. století došlo k velkému rozdrobení na mníšeckou, skřípelskou a újezdskou rodovou větev. Roku 1607 pak byl rod přijat do panského stavu a od té doby začalo jejich výraznější politické i společenské prosazování se v českých zemích. Potomci rodu žijí dodnes.²⁰¹

Ctibor Ojír z Protivce²⁰² byl původem ze staročeské vladycké rodiny. Její název se odvozuje podle tvrze Protivec u Strunkovic. První zmínka o rodu se vyskytuje okolo roku 1454. O osudech Ctibora Ojíře z Protivce se toho mnoho nedochovalo. S jeho jménem jsou spojené pouze držby majetku v oblasti Protivce, Dubného a Římovy.²⁰³ Podle zpráv umřel bezdětný. Rod se v českých dějinách objevuje výrazněji až v 17. století v souvislosti s jeho synovcem Ctiborem Ojířem z Protivce,²⁰⁴ který se zúčastnil stavovského povstání. Za tuto účast postihla rodový majetek konfiskace a s úmrtím Ctibora Ojíře z Protivce v roce 1622 vymřela i mužská linie rodu.²⁰⁵

Jan starší Kunaš z Machovic,²⁰⁶ Beneš Kunaš z Machovic²⁰⁷ a Adam Kunaš z Machovic²⁰⁸ patřili k příslušníkům starého vladyckého rodu, který odvozoval svůj původ podle tvrze Machovice u Hluboké. V průběhu raného novověku nebyli zastoupeni mezi nejvyššími ani menšími úředníky země.²⁰⁹ Do jejich držby náležely Holkov, Kájov

¹⁹⁸ J. HALADA, *Lexikon české šlechty III*, s. 189.

¹⁹⁹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 419.

²⁰⁰ F. TEPLÝ, *Kopíř úředních listů Jiříka Vratislava z Mitrovic, hejtmana na Hluboké z let 1580-1583*, in: TÝŽ, *Příspěvky k dějinám českého zemědělství*, Praha 1926, s. 119-161.

²⁰¹ J. HALADA, *Lexikon české šlechty I*, s. 177.

²⁰² SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 416.

²⁰³ A. SEDLÁČEK, *Rozvržení*, s. 43.

²⁰⁴ V tomto případě lze téměř s jistotou hovořit, že šlo o mladšího Ctibora Ojíře z Protivce, neboť se podle literatury ujal vlády roku 1602, zatímco Ctibor Ojír z Protivce byl v korespondenci s radou města Českých Budějovic zmíněn v písemnosti z roku 1582. Srov. SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 416.

²⁰⁵ *Ottův slovník naučný 18*, Praha 1902, s. 688.

²⁰⁶ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 416.

²⁰⁷ TAMTÉŽ, pag. 418.

²⁰⁸ TAMTÉŽ, pag. 485.

²⁰⁹ *Ottův slovník naučný 15*, Praha 1900, s. 364.

a Machovice.²¹⁰ Do dějin se zapsala spoluúčast rodu na druhém stavovském povstání, kdy v důsledku konfiskací přišli téměř o dvě třetiny majetku. Poslední zmínka o rodu pochází z první poloviny 19. století, kdy rod vymřel.²¹¹

Štěpán Vamberský z Rohatec²¹² patřil do staročeského rytířského rodu, který pocházel původem z okolí Znojma. Štěpánův bratr Jan Vamberský z Rohatec se do dějin zapsal jako purkrabí Českého Krumlova, kdy byl do této funkce jmenován roku 1561. Do držby rodu patřily statky v okolí Poříčí, Rysorov, Tmáně a tvrz Hřebeny.²¹³ Poslední zmíněná tvrz se zároveň stala obětí třicetileté války, kdy ji císařské vojsko dobylo a České Budějovice ji dočasně získaly do své správy.²¹⁴ Působnost rodu trvala zhruba do poloviny 17. století.²¹⁵

Jiřík Homut z Harasova²¹⁶ pocházel ze starého vladyckého rodu, který svůj název odvozoval podle hrádku Harasov u vsi Bosyně. První zmínky o tomto rodu pocházejí z roku 1408. Sám Jiřík se do historie jihočeského regionu výrazně zapsal zejména jako císařský rada, hejtman Bechyňského kraje i kancléř rožmberského dvora v Třeboni.²¹⁷ Mezi jeho držbu patřily Bělá, Choustník a Radenín.²¹⁸ Poslední zmínka o členu rodu se vyskytla okolo roku 1654.²¹⁹

Jakub Krčín z Jelčan²²⁰ patřil k výrazným postavám jihočeského regionu raného novověku v oblasti rybníkářství a vrchnostenské správy. Jeho předkové získali erb už v roce 1509 od krále Vladislava II. Jagellonského. Samotný predikát z Jelčan jim udělil roku 1541 král Ferdinand I.²²¹ Jakub se podle informací narodil v Kolíně okolo roku 1535 a jeho kariérní začátky naznačovaly, že výrazně promluví do dějin jihočeského regionu. Zpočátku působil jako úředník v borovanském klášteře. Později se mu roku 1562 podařilo postoupit na místo purkrabího Českého Krumlova. O sedm let později se dokonce stal nejvyšším regentem rožmberského dominia. Proslul výraznými zásahy do celého rožmberského hospodářství. Nejvýrazněji badatelé zmiňovali zejména jeho aktivitu v rámci rybníkářského hospodářství. Po své smrti nezanechal mužského potomka a jeho

²¹⁰ A. SEDLÁČEK, *Rozvržení*, s. 35.

²¹¹ J. HALADA, *Lexikon české šlechty II*, Praha 1993, s. 99.

²¹² SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 69.

²¹³ F. X. MARAT, *Soupis*, s. 45.

²¹⁴ J. HALADA, *Lexikon české šlechty III*, Praha 1994, s. 204.

²¹⁵ *Ottův slovník naučný 26*, Praha 1907, s. 379.

²¹⁶ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 452.

²¹⁷ J. HALADA, *Lexikon české šlechty III*, s. 64.

²¹⁸ F. X. MARAT, *Soupis*, s. 43.

²¹⁹ *Ottův slovník naučný 11*, Praha 1897, s. 64.

²²⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 498.

²²¹ *Ottův slovník naučný 15*, s. 103-104.

majetek připadnul jeho dcerám.²²² Do jeho držby náležely podle berních rejstříků Sedlčany, Nový Hrádek a Křepenice.²²³

Albrecht Řehoř Pouzar z Michnic²²⁴ pocházel ze starého českého vladyckého rodu. Zmínky o této šlechtické rodině se začaly objevovat už s koncem 13. století. Původní předkové obývali tvrz Michnici, která se nacházela u Kaplice. Od ní pocházelo jméno rodu. Jejich působnost byla po celou existence svázána s rožmberským rodem.²²⁵ Albrecht Řehoř Pouzar z Michnic působil na dvoře Petra Voka z Rožmberka. Jeho osud ale poznamenaly dopady bitvy na Bílé hoře, kdy roku 1628 opustil vzhledem ke svému odlišnému náboženskému přesvědčení opustil zemi. Poslední informace o něm se datovaly k roku 1631, kdy pobýval v oblasti Míšně. Zanechal po sobě dva syny, ale ti podle zpráv zemřeli ve velmi mladém věku.²²⁶ Podle zápisů v berních rejstřících vlastnil Olešnici.²²⁷

²²² J. HALADA, *Lexikon české šlechty II*, s. 95-96.

²²³ F. X. MARAT, *Soupis*, s. 86.

²²⁴ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 100.

²²⁵ J. HALADA, *Lexikon české šlechty III*, s. 147.

²²⁶ *Ottův slovník naučný 20*, Praha 193, s. 351.

²²⁷ F. X. MARAT, *Soupis*, s. 43.

5. Obsah korespondence mezi nižší šlechtou a městskou radou Českých Budějovic

České Budějovice se uvnitř hradeb města i mimo ně dostávaly do řady různorodých situací, v nichž se střetávaly jejich zájmy se záměry nižší šlechty. Písemnosti městské rady dovolily nahlédnout do pozadí oblastí, které obě strany vedly ke spolupráci i rozepřím. Díky tomu šlo částečně odhalit politickou a sociální úlohu, kterou obě strany reprezentovaly navenek.

Bližší interpretace korespondence městské rady, jejímž adresátem byli zástupci nižší šlechty, vyžaduje přihlídnutí ke dvěma důležitým faktorům. Zaprvé šlo o písemnosti institucionálního původu. Pro účely této práce to znamenalo, že její obsah podléhal určitému úzu a charakteru instituce, která korespondenci odesílala – v tomto případě městské radě Českých Budějovic. Z tohoto důvodu její obsah vyjadřoval především politické, hospodářské a jiné zájmy města.²²⁸ Na rozdíl od pramenů osobní povahy nešlo z celkového znění očekávat širší náhled do myšlenkového světa aktéra. Nebylo to možné už proto, že výsledné sdělení podléhalo vlivu celé instituce a nikoliv jedince.²²⁹

Druhé úskalí leží v samotném obsahu, jak to naznačily předchozí kapitoly. Město v písemnostech často vystupovalo pouze v rovině zprostředkovatele a jednalo nejčastěji o záležitostech třetích stran, které se obrátily na městskou radu. Z toho důvodu písemnosti ve většině případů nevypovídaly přímo o zájmech konšelů, ale o potřebách osob, které město zastupovalo. Touto optikou šlo nahlížet i na adresáty korespondence, které konšelé často oslovovali nikoliv jakožto individuum, ale jako reprezentanta určitého úřadu. Například roku 1583 se město obrátilo na Tomáše Vimberského z Habří jménem formanů, kteří si stěžovali na komplikace při cestě, které způsobili lidé z Českého Krumlova, jež Tomáš Vimberský z Habří jako hejtman zastupoval.²³⁰

V korespondenci se vyskytovaly čtyři tematické okruhy, které přiblíží následující podkapitoly. Jmenovitě šlo o písemnosti, které řešily úvěrové záležitosti, trestně právní kauzy, správní záležitosti osob a hospodářství.

²²⁸ O písemnostech institucionálního původu blíže Miroslav HROCH a kol., *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1985, s. 143-154.

²²⁹ O pramenech osobní povahy blíže P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 22-23.

²³⁰ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 470.

5.1 Úvěrové záležitosti jednotlivců

Nejčastějším tématem, které rada města řešila s nižší šlechtou, byla otázka splátek a nedoplatků dluhů. Ve většině případů přitom obě strany – nižší šlechtic a město – vystupovaly v rovině zástupců svých poddaných, nikoliv jako přímí aktéři úvěrové transakce. Úvěry představovaly v období raného novověku poměrně rozšířený způsob, jak získat okamžitě finanční prostředky k pokrytí vyšších nákladů. Pomohl tomu do značné míry rok 1543, během kterého došlo u křesťanských půjček ke snížení úrokové sazby z 10 % na 6 %. Tímto krokem se otevřela příležitost pro řadu osob, které si za dřívějších podmínek nemohly takovou transakci dovolit.²³¹ Pro urozené jedince představovaly úvěry jedinou cestu, jak bylo možné pokrýt vysoké náklady na dostatečnou reprezentaci sebe a svého dvora. Aby šlechtici mohli dostatečně vytvářet představu privilegované vrstvy, vyvíjeli cílenou snahu o co nejviditelnější odlišení se od zbytku společnosti. Činili to proto, aby zdůraznili atributy, které souvisely s mocí, urozeností a bohatstvím. Tuto snahu zrcadlilo luxusní oblečení, reprezentativní architektura nebo šperky.²³² To vše samozřejmě spotřebovalo nezanedbatelnou část jejich rozpočtu. Úvěrové transakce v těchto případech často vedly k rizikům osobního bankrotu, který šlechtici často odvraceli pouze vahou své urozenosti.²³³

Půjčky měst a měšťanů stály na jiném základě. Přestože účty prozrazovaly pestré zdroje příjmů, z celozemského hlediska byly tyto příjmy převyšovány vysokými výdaji, které konšelé museli umořovat. Vedle daní, které vysávaly pokladnu radních z nejvyšší míry, města raně novověkých Čech a Moravy zápasila zejména s nepravidelnými výdaji, které obtížně předvíдалa do budoucna. Mezi ně patřily například pohromy v důsledku nepřejícího počasí a epidemie.²³⁴ Dlouhodobě tento tlak nedokázali konšelé hradit z vlastních zdrojů a půjčky představovaly jediné východisko. Úvěry sloužily kromě pokrytí krátkodobého nedostatku finanční hotovosti i k udržování běžného chodu města. Obce přitom hrály úlohu dlužníka i občasného věřitele. Až na výjimku nuceného úvěru protlačенého panovníkem, kterému radní města nemohli odporovat, vstupovali do těchto transakcí dobrovolně. Šikovně využívali výše zmíněné potřeby urozených osob

²³¹ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 511.

²³² TÝŽ, *Urozenec*, s. 101.

²³³ O šlechtických úvěrových otázkách blíže TÝŽ, *Úvěrové podnikání nižší šlechty*.

²³⁴ Tomáš BOROVSÝ – Tomáš STERNECK, *Města a měšťané*, in: Tomáš BOROVSÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ – Pavel PUMPR (edd.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 229-291, zde 239-240.

financovat svou reprezentaci. Úvěry směřovaly především k předním představitelům stavovské politiky, od kterých si konšelé tímto slibovali navázání a budoucí využití zajímavých kontaktů. Společensky méně významné jedince čekalo ve většině případů odmítnutí půjčky s poukázáním na nedostatečné možnosti rozpočtu města.²³⁵

Základ úvěrové aktivity samotných členů měšťanské společnosti šel ruku v ruce s hospodářským rozmachem měst už od dob středověku. Bádání starší éry doložilo tendence měšťanů napodobovat módu a životní styl urozených osob. Platilo to zejména pro movitější členy měšťanské obce, které lákal punc urozenosti šlechticů. Nákup dražšího ošacení a kopírování architektonických trendů jim dávalo šanci přiblížit se alespoň navenek elitní vrstvě společnosti.²³⁶ Příležitosti k inspiraci jim nabízely vedle běžného styku také slavnosti a turnaje. Ty pro diváka fungovaly jako určitá forma divadelního představení, během kterého docházelo k prezentaci řady symbolických gest. Ta podporovala šlechtickou urozenost a zároveň vybízela k následování.²³⁷ Vedle toho polovina 16. století postihla nejen měšťanský stav fenoménem, kteří badatele označovali jako cenovou revoluci. Ta se projevovala dlouhodobým růstem cen a snižováním hodnoty stříbrných mincí. Tuto inflační vlnu podle výsledků hospodářských dějin způsobil obrovský nárůst zásob stříbra v Evropě.²³⁸ Aby příslušníci měšťanského stavu dovedli dostatečně financovat své potřeby pod náparem těchto změn, využívali ve větší míře možnosti úvěrů. Kreditní operace a jejich dopady nabraly v městském prostředí na síle i díky vžitému obchodnímu modelu, jak získat nový dům. V praxi často nový majitel zaplatil napřed jen určitou část ceny nemovitosti a na několik let ho vázala nutnost doplatit zbylou sumu přes vejruňky. Jedince ovšem mohla zasáhnout řada nepřízní osudu, kvůli nimž se mohl ocitnout v platební neschopnosti a byl nucen čelit riziku neproplaceného dluhu.²³⁹

V otázce poskytnutí úvěru a následného zastupování mohla hrát teoreticky roli i otázka „*dobrého přátelství*“, případně „*sousedství*“.²⁴⁰ Rozhodně ale nešlo o nutnou podmínku, aby rada mohla měšťana reprezentovat. Například u úvěrového sporu roku 1602 mezi Markem Žižkou, kterého reprezentoval Karel Kořenský z Terešova na Komářících a na Borově, a Ondřejem Hadem ze strany Českých Budějovic nebyla

²³⁵ TAMTÉŽ, s. 248-251.

²³⁶ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 245

²³⁷ Peter BURKE, *Co je kulturní historie?*, Praha 2011, s. 119.

²³⁸ Podrobněji o tomto ekonomickém trendu raného novověku Antonín KOSTLÁN, „*Cenová revoluce*“ a její odraz v hospodářském vývoji Čech, FHB 11, 1987, s. 161-212.

²³⁹ T. BOROVSÝ – T. STERNECK, *Města*, s. 282.

²⁴⁰ Srov. V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“.

o sousedství ani zmínka.²⁴¹ Tento termín přitom v korespondenci nezůstával vyhrazen jen pro oslovení adresátů. V některých případech toto označení získávali i lidé, kteří v písemnostech vystupovali jako předmět jednání. Za zmínku stojí například Jan Šoller, kterého v dědické záležitosti rada označila jako „*spolusoused nás*“.²⁴²

Dřívější bádání o úvěrové aktivitě šlechty prozradilo, že mezi věřiteli urozených osob se nacházeli i řadoví měšťané. Ti byli ochotni opakovaně investovat do osob, u kterých účetní výzkum odhalil neschopnost splácení. Za vším stála vidina sociálního kapitálu, kterou šlechtic mohl jedinci v budoucnu poskytnout. Patronský vztah provázal šlechtu prakticky od nejranějších dob. Platilo, že tato forma společenské spolupráce vznikala ve většině případů mezi sociálně nerovnoměrnými osobami.²⁴³ Korespondence sledovaného tématu naznačovala, že vzájemná provázanost klientských vztahů dosahovala až překvapivého množství stupňů. Této situace využil roku 1582 Jíra Hluchý, poddaný Českých Budějovic ze vsi Litvínovice. Dotyčný si přízně Jindřicha Častolara z Dlouhé Vsi cenil natolik, že zaplatil část dluhu v hodnotě 10 a půl kopy grošů míšeňských za šlechticova lokaje, a navrch neváhal za odsouzeného strávit ve vězení 14 dnů. Město jeho jménem žádalo urozence o zaplacení zbylé částky dluhu s poukázáním, „*aby z dalšího zaneprázdnění sjíti mohlo*“.²⁴⁴

Vedle neformálních vztahů zde mohla hrát úlohu i hospodářská rovina. Přelom 16. a 17. století značil z pohledu šlechty období velkých úvěrových transakcí, které v řadě případů zásadně promluvily do budoucího směřování účetních výsledků.²⁴⁵ Rada věřitelů byla ochotna půjčovat šlechtě značné sumy i v situaci, kdy jejich jméno kazila pověst zadlužených velmožů. Právě urozenost a politický vliv ovšem představovaly vítané sociální kapitály, které dávaly půjčujícím příslib využití velmožovy přízně v budoucnu.²⁴⁶

Tato finanční rovina tématu sahala ve spojení s nižší šlechtou až do neurozených vrstev měšťanských jedinců. V českobudějovickém prostředí to doložil případ Ambrože Špise jirchaře, který roku 1583 splácel 19 kop a 12 grošů míšeňských z celkové dlužné sumy 47 kop a 24 grošů nechvalně proslulému lichváři Bohuslavu Malovcovi z Malovic.²⁴⁷ Konšelé města v této situaci informovali o dvou nesplacených dlužních úpisech. Na závěr připojili dotaz, zda chce Bohuslav Malovec z Malovic zaslat již

²⁴¹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 443.

²⁴² TAMTÉŽ.

²⁴³ O klientských vazbách ve šlechtickém prostředí blíže P. MAŤA, *Svět*, s. 657-678.

²⁴⁴ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 418

²⁴⁵ Srov. V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty*.

²⁴⁶ TAMTÉŽ.

²⁴⁷ O Bohuslavu Malovci z Malovic blíže V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců*.

splacené peníze hned, nebo poslat celou sumu od Ambrože Špise, s ujištěním, že dlužníka čeká obvinění podle práva v případě nedodání peněz.²⁴⁸ Znění této situace mohlo na první pohled svádět k úvahám o zájmech města a o snaze přiklonit se k jedné či druhé straně. Bádání o tehdejší normě raně novověkých měst již dříve prokázalo, že konšelé v podobných dlužních záležitostech vystupovali především ve zprostředkovatelské roli. Pokud už aktivně působili, pak jako vymahači oprávněného dluhu bez ohledu na to, zda jejich činnost směřovala proti zájmům vlastního měšťana. Doložila to například událost z let 1590 až 1591, kdy českobrodští radní vymáhali dluh od Blažeje Řezníka na žádost Nového Města pražského, respektive jejich poddaného Václava Kadeřábka.²⁴⁹

Město ale věřiteli z řad nižší šlechty nemuselo v otázce vymáhání dluhu vyhovět ve všech situacích. Komplikace nastala například ve chvíli, kdy do sporu zasáhla třetí strana. Bohuslav Malovec z Malovic se na radu Českých Budějovic obrátil i v roce 1584, kdy vymáhal 10 kop grošů míšeňských od Brocla Jirchaře. Radní v korespondenci zdůraznili, že si přáli vůli šlechtice vyhovět, ale narazili na odpor měšťana, který utekl k purkmistrovi s prosbou o kontrolu pamětních cedulí a dvojí poručení u císaře.²⁵⁰ Zásah panovníka u tohoto typu problematiky nastával zejména ve chvíli, kdy veškeré ostatní možnosti řešení selhaly. Doložily to pohledávky norimberských věřitelů, kteří vymáhali přes císaře neproplacenou půjčku nebo nezaplacené koupené zboží od měšťanů z Čech.²⁵¹ Tyto případy ale nepatřily k většině. Pokud už písemnosti nabídly svědectví o úvěrových záležitostech, vystupovaly České Budějovice i šlechtic nejčastěji v zastupitelské roli, kdy reprezentovali hlas svých poddaných. Přičemž platilo, že v případě nejasného výsledku zůstávalo soudcovské břemeno na místě, kde sídlil dlužník. Například v roce 1602 českobudějovický měšťan Ondřej Had odmítl zaplatit dluh Markovi Žižkovi ze vsi Kosova, poddanému Karla Kořenského z Terešova. Město v tu chvíli vyzvalo přes šlechtice věřitele, aby se dostavil do města řešit vše před rychtářem města.²⁵²

V případě nezaplacení úvěru v předepsaném termínu hrozilo jedinci vězení. V úvahu ale připadala i druhá varianta v podobě předání domu, který kryl výši půjčky právě pro případ platební neschopnosti. Svě o tom věděla Lidmila Tkadlecová, která podle písemnosti z roku 1582 dlouhodobě dlužila Benešovi Kunašovi z Machovic

²⁴⁸ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 445.

²⁴⁹ Srov. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 180.

²⁵⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 491.

²⁵¹ Srov. V. BŮŽEK, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době (Stav a perspektivy studia)*, FHB 18, 1997, s. 19-70, zde s. 40.

²⁵² SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 44.

a na Křenovicích. Aby na ni nepadla hrozba vězení, raději šlechtici přenechala svůj dům. Rada města pozvala uroence k provedení odhadu ceny domu.²⁵³ Přestože vlastní cena domu zpravidla podléhala určitému zvykovému trendu, výzkumy pro Nové Město nad Metují a Český Krumlov naznačily, že konečnou sumu z velké části ovlivňovalo interiérové vybavení a přilehlý majetek. Obojí přitom v průběhu let podléhalo značným změnám.²⁵⁴ Výsledek rozepře ohledně nesplacení úvěru zdaleka nezávisel na objektivní spravedlnosti. V některých případech šlechtic vahou své urozenosti mohl hodně ovlivnit jednání městské rady o osobě, která se provinila nesplacením dluhu. Pro nižší šlechtu šlo podobné možnosti pouze předpokládat na základě situace z roku 1582, v níž vystupoval zástupce panského stavu. Petr Vok z Rožmberka se snažil přimět svou žádostí konšely města, aby zvážili prodloužení lhůty Jakubu Židovi, který dlužil Dionýsovi Hartlovi. I přes velmožovy snahy mu ale město nevyhovělo s odůvodněním, že věci ze šacuňku nepostačí na splacení dluhu.²⁵⁵ Zůstává pouze na bázi úvah, do jaké míry toto rozhodnutí ovlivnila čistě finanční rovina věci a do jaké zde promlouvala vybudovaná společenská pověst Petra Voka z Rožmberka.²⁵⁶

5.2 Trestněprávní korespondence

Vedle dlužních záležitostí jednotlivců tvořila početnou část písemností, které dokládají úřední styk Českých Budějovic se šlechtici, trestněprávní korespondence. Výsada soudnictví zpočátku nenáležela zdaleka všem městům. Toto privilegium města získávala na základě rozhodnutí vrchnosti. V případě obcí pod správou vrchnosti tuto výsadu udělovala šlechta. U královských měst, mezi která patřily i České Budějovice, o tom rozhodoval panovník.²⁵⁷ Zisk privilegia souvisel už s rokem 1337, kdy Jan Lucemburský udělil hrdební právo všem královským městům bez výjimky.²⁵⁸

Městské soudnictví nespádalo pod správu jedné instituce. Vše záviselo na závažnosti konkrétního provinění. Těžké zločiny zpravidla řešila vrchnost.

²⁵³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 418.

²⁵⁴ Srov. Luboš LANCINGER, *K otázce studia cen městských domů do konce 18. století (Ceny domů v Novém městě nad Metují)*, AUC – Philosophia et historica 1, 1971, s. 15-121; Týž, Příspěvek ke studiu městských domů (Český Krumlov), HD 8, 1981, s. 141-182.

²⁵⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 421.

²⁵⁶ O osudech posledního člena rožmberského rodu blíže J. PÁNEK, *Petr Vok*.

²⁵⁷ Karel MALÝ – Florian SIVÁK, *Dějiny státu a práva v Československu. I. díl, Do r. 1918*, Praha 1988, s. 50.

²⁵⁸ J. FRANCEK, *Velké dějiny*, s. 15.

U královských měst platilo, že panovníka zastupoval podkomoří. Ten vedle soudních záležitostí řešil i ostatní kauzy, které náležely pozornosti krále. Méně závažná provinění zůstala v zodpovědnosti městského soudu. Předsedal mu městský rychtář.²⁵⁹ Jeho působnost v trestně právních záležitostech doložily i prameny, které se týkaly Českých Budějovic. Například v roce 1581 se na město obrátil rychtář v otázce nevěry Ambrože Kysely ze vsi Kalče. Dokládalo to skutečnost, že působnost městských soudů neomezovaly jen hradby města, ale že jejich vliv sahal i do okolního panství.²⁶⁰

Nejtěžší trest v podobě rozsudku smrti míval obvykle jen podmíněčný charakter. Šlo především o výstražný signál pro okolí, aby si páchaní těžkých zločinů dobře rozmyslelo. Ve sledované korespondenci města ale o vykonání hrdelního rozsudku nepadla zmínka ani v jednom případě, přestože korespondence obsahovala i případy brutálního ublížení na zdraví. Zpráva o nejtěžším zmíněném zločinu byla datována do roku 1602. Tehdy konšelé informovali Jana Benýdka z Veveří a Mysletína o zadržení a přiznání Bastla Lancingera, který v okolí Vyššího Brodu zabil vlastní těhotnou manželku a následně vyřezal dítě z jejího lůna. Šlechticovi napsali především z důvodu, že se vrah přihlásil k českokrumlovskému panství. Rada zmíněným listem informovala o blížícím se mučení a žádosti, aby urozenec vyslal zástupce.²⁶¹ Tento postup nepředstavoval v období raného novověku nic nového. I přes přiznání hrozilo riziko, že si obviněný pro sebe nechal nějaké důležité informace související s trestním činem. Případně mohl krýt nějakého spolupachatele. Mučení v tu dobu představovalo často využívaný způsob, jak toto riziko zmínit i v případě předčasného přiznání.²⁶² Přistoupení k útrpnému právu patřilo k nejzazší hranici soudního procesu, o jaké se písemnosti ve sledovaném období zmínily. Z tohoto důvodu se šlo domnívat, že město zde opět hrálo úlohu zprostředkovatelského úřadu, který se šlechticem v trestně právní otázce úzce spolupracoval.

Případné vyslání zástupce patrně patřilo jen k jedné z možností, jak šlechtic získal informace o výsledku soudního procesu. Další písemnost z roku 1602 informovala Jindřicha Častolara Dlouhoveského z Dlouhé Vsi o uskutečněném výsledku obviněného Adama Kožišníka. S komentářem, že dotyčného bude čekat milost a že se k písemnosti přikládá kopie zápisu. Ta se v tomto konkrétním případě nedochovala. Přesto šlo

²⁵⁹ Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 139-140.

²⁶⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, fol 212.

²⁶¹ TAMTÉŽ, pag 127.

²⁶² J. FRANČEK, *Já jsem se dopustila... Sexuální delikty ve východních Čechách 16.-18. století*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 5.

o doklad, že šlechta dostávala od konšelů informace o procesu a nespolehala se pouze na zodpovědnou osobu, kterou vyslala k procesu.²⁶³ V této rovině se ještě nabízela komplikovaná otázka, kdo ze stavů měl větší vliv na konečný rozsudek. Zatímco dříve zmíněná korespondence naznačila, že si město drželo výhradní roli v konečném rozsudku, nemuselo to tak být vždy. Roku 1584 Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan dostal od Českých Budějovic dopis, kde se konšelé ptali šlechtice, co mají dělat se zadrženým mužem, kterého obvinili z krádeže volů.²⁶⁴ Prameny naznačily, že rozhodující roli hrály tři faktory. Jako první rozhodovala vrchnost, ke které se obviněný poddaný hlásil. Dále šlo o místo, ve kterém se trestný čin odehrál. Jako poslední se brala v úvahu závažnost obvinění. Podle toho došlo k rozhodnutí, zda bude situaci řešit městský soud, nebo sama vrchnost.²⁶⁵

Trestněprávní otázka přesto naznačila, že míra urozenosti dávala šlechtě mnohem větší možnost ovlivnit názorem konečnou podobu rozsudku. Korespondence neodhalila ani jeden případ, kdy by České Budějovice žádaly příslušníka šlechty o změnu rozsudku v případě obžalovaného poddaného z vlastních řad. Písemnosti naopak hned několikrát naznačovaly, že v případě urozených jedinců docházelo k vyvíjení nátlaku na změnu rozsudku. V roce 1582 například informuje korespondence o krocích Jiříka Vratislava z Mitrovic, který žádal o propuštění Jana Turka z českobudějovického žaláře. S poukázáním na možnost řešit tuto situaci přes apelační soud. Konšelé města reagovali argumentem, že tato záležitost spadá čistě pod rychtářské právo a že se neváhají v případě opakovaných stížností též obrátit na apelační soud ve věci jednání šlechtice.²⁶⁶

Apelační soud fungoval jako nejvyšší odvolací instance, kterou založil roku 1548 Ferdinand I. V oficiální rovině šlo o místo, které mělo řešit odvolání všech soudů v Čechách. Jen zemský soud si udržel svou svrchovanost a jeho rozhodnutí rada nad apelacemi nemohla nijak ovlivnit. Badatelé vidí tuto instituci zároveň jako jednu z páteří panovnickovy moci, pomocí které chtěl vládce oslabit moc ostatních stavů v zemi.²⁶⁷ Apelační soud dával poddaným právo se odvolat v případě, když nesouhlasili s rozhodnutím rady a rychtáře ve věci soudních záležitostí. V případě komunikace Českých Budějovic s nižší šlechtou tato možnost zůstávala většinou opomíjena.

²⁶³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 118.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, pag. 468.

²⁶⁵ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 139.

²⁶⁶ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 414.

²⁶⁷ Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970, s. 162-163.

S výjimkou výše zmíněné situace týkající se Jiříka Vratislava z Mitrovic nebyla o apelačním soudu v rovině trestně právních pramenů žádná zmínka.²⁶⁸

Většina trestně právní korespondence městské rady, kterou adresovala nižší šlechtě, naznačovala poměrně úzkou spolupráci s cílem potlačovat kriminalitu. Roku 1583 například konšelé informovali Jana Vamberského z Rohatec o zatčení lapků Ondřeje Jaucha a Filipa Lazebníka v Pasově. Pasovský rychtář údajně nařídil mučení obou zlodějů a pod nátlakem tortury oba přiznali, že okradli jistého zemana z Horního Dvořiště o sumu okolo 1 000 kop grošů míšeňských v prstenech, zlatých řetízích a jiných špercích. V rámci „*dobrého sousedství*“ chtěli šlechtice o tomto skutku informovat ještě před popravou. Naznačovalo to skutečnost, že město velice umně využívalo své komunikační kontakty k zisku informací, pomocí kterých mohlo posílit vazby s významnými osobami ve svém okolí.²⁶⁹

Konšelé takto spolupracovali i v případě přečinů, které se staly na území Českých Budějovic. Vůbec nejpočetnější téma v rámci trestně právní korespondence města se zástupci nižší šlechty se týkalo situace, kdy město někoho zadrželo a dotýčný se přihlásil jako poddaný určitého šlechtice. V takové situaci město vyrozumělo vrchnost a upřesnilo situaci s častým přáním, aby vyslala zástupce v otázce obviněného, který by vyhotovil zápis z výslechu. Například roku 1581 takto oslovila rada jménem rychtáře Daniela Matyáše ze Sudetu v otázce Ambrože Kysela ze vsi Kalče, který se provinil cizoložstvím. Do budoucna by studium trestně právních pramenů v kombinaci s trestně právní korespondencí šlechty mohlo přinést zajímavé výsledky, do jaké míry vůle vrchnosti ovlivňovala konečný rozsudek.²⁷⁰

Tato spolupráce fungovala i v situaci, kdy město žádalo šlechtice o pomoc se zadržením konkrétní osoby. V roce 1582 například z českobudějovického vězení uprchl kovář Klepáček ze vsi Komářic, který během sporu ohrožoval na životě měšťana Urbana z Českých Budějovic. Konšelé města v reakci na to odeslali korespondenci Ctiborovi Kořenskému z Terešova a na Komářicích se zmínkou, že kovář může být nyní na jeho území a zda by pomohl vyřešit situaci. Z rozsahu korespondence se nedalo zcela jasně určit, jak velký vliv na možnou (ne)spolupráci měla skutečnost, že obviněný byl zároveň poddaný šlechtice.²⁷¹ Existovala rovněž situace, kdy zadržení konkrétní osoby

²⁶⁸ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 414.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, pag. 448.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, pag. 212.

²⁷¹ TAMTÉŽ, pag. 422.

vyžadovala naopak šlechta po městě. Z dochované korespondence nicméně tento případ dosvědčuje jen případ Petra Voka z Rožmberka, kterému konšelé města roku 1584 adresovali dopis, podle kterého vyhověli jeho přání zadržet Andrese Tesaře a Vencla Malíře. Ve sféře nižší šlechty se podobný případ nevyskytoval, autor však nevylučuje, že by písemnosti z jiného období mohly podobný případ objevit i u osob, které nepatřily do panského stavu.²⁷²

Řešení trestně právních záležitostí mezi konšely a představitelem nižší šlechty ale ne vždy probíhalo v přátelské rovině. Písemnosti naznačovaly, že občas hrozilo porušování některých právních norem, a zejména šlechta cítila potřebu získat záruku k zajištění spravedlivého procesu. Roku 1584 rada města Českých Budějovic například ubezpečila Jindřicha Kunáše z Machovic, že poddanému Jirglovi ze vsi Čerchovic nebude odepřeno žádné právo, na které má nárok.²⁷³

Zmínky o zástupcích nižší šlechty dokládaly i přímý zásah v souvislosti s jednáním, které podle jejich názoru odporovalo právu. Podle písemnosti z roku 1583, kterou rada adresovala Jiříkovi Vratislavovi z Mitrovic, tento šlechtic napsal stížnost na českobudějovického poddaného Libla. Jádrem problému spočívalo v neoprávněné pokutě, kterou od tohoto měšťana dostal Vít Babka, jehož rytíř jako jeho lenní pán zastupoval. Jeho slova měla na konšely města patrně velký vliv, protože na tento popud zorganizovala soud, kam pozvala obě zúčastněné strany. Do značné míry to zrcadlilo váhu obou stavů ve prospěch nižší šlechty, protože ze strany města podobná žádost nebyla v pramenech doložena.²⁷⁴

Výše zmíněný případ ale neznamenal, že město muselo žádosti vždy vyhovět. Byly doloženy dvě situace a obranné techniky, které konšelé města využívali při neuznání šlechtické stížnosti. První případ nastal roku 1584, kdy písemnost doložila stížnost Urbana Böhma, kterého českobudějovický rychtář údajně neoprávněně uvěznil. Za vězně se postavila skupina urozených mužů z Českého Krumlova, kteří žádali slyšení. Radní města odpověděli, že Urban zásadním způsobem narušoval zatýkání jiné osoby, kdy pronásledoval rychtáře až do šatlavy města, kde i přes opakované varování odmítal přestat. Z toho důvodu zůstal uvězněn a v případě, že by nedošlo k odvolání jeho slov o znevažování rychtářova postavení, čekal by ho rok ve vězení.²⁷⁵ V této rovině město

²⁷² TAMTÉŽ, pag 502.

²⁷³ TAMTÉŽ, pag 475.

²⁷⁴ TAMTÉŽ, pag. 469.

²⁷⁵ Prameny v tomto případě bohužel neprozradily konkrétní jména šlechticů. Srov. TAMTÉŽ, pag 504.

využilo sílu rychtářského úřadu s důrazem na obranu atributu cti. Ta představovala v raně novověké společnosti významný společenský kapitál a očekávalo se, že ji bude jedinec bránit.²⁷⁶

Druhý případ, který také nastal roku 1584, se týkal příslušníka panského stavu. Autor nevylučuje, že v jiném časovém úseku by bylo možno doložit situaci, do které byl zapojen zástupce nižší šlechty. Vilém z Rožmberka si tehdy stěžoval radním kvůli jejich nečinnosti v případě sporu Kryštofa Šenfelda a Jakuba Šalomona. Pohrozil dokonce, že celou situaci povede k jednání před císařem. Konšelé města reagovali s překvapením, neboť podle jejich slov netušili, že celá situace vyžaduje rozsouzení. Na případnou stížnost k panovníkovi město reagovalo tvrzením, že pokud by šlechtic přistoupil k tomuto kroku, musely by České Budějovice samy vystoupit před císařem a informovat ho o jednání Viléma z Rožmberka. V závěru očekávají omluvu, neboť neměly zájem jakkoliv poškozovat zájmy velmože.²⁷⁷ České Budějovice tady ve své podstatě využily dva typy obran před nařčením. Předně pravděpodobně těžily ze svého statusu královského privilegovaného města, kdy neváhaly pohrozit využitím třetí strany – panovníka – pro obranu svých zájmů. Druhá rovina se opět dotýkala atributu cti, kdy město žádostí o omluvu mezi řádky písemností naznačilo, že Vilém z Rožmberka svým nařčením poškodil čest města. S ohledem na množství písemností, které byly velmožovi adresovány, patrně šlechtic musel počítat s tím, že dříve či později bude muset s městem jednat i o dalších tématech. Z toho důvodu je na místě otázka, zda by dlouhodobě stál o poškození vzájemných vztahů, které by do budoucna mohly narušit jinak vstřícné kroky města.

5.3 Správní záležitosti jednotlivců

Tato oblast zahrnovala poměrně širokou typologii písemností, které se týkaly běžných životních situací měšťanů a zasahovaly do zájmů Českých Budějovic i nižší šlechty. Tato oblast se zčásti dotýkala problematiky migrací. Autor práce se tuto část pokusí v této podkapitole krátce nastínit za účelem snažšího pochopení kontextu. Vyjadřuje přesvědčení, že toto téma by do budoucna mohlo sloužit jako zajímavý prostor pro

²⁷⁶ R. van DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003, s. 19.

²⁷⁷ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag 497.

výzkum raně novověké urbanizace a migrace. A to přesto, že si dobře uvědomuje omezení, jež předstatistické období znamená pro kvantitativní výzkum.²⁷⁸

Raně novověké Čechy sledovaly celoevropský trend, kdy během 16. až 18. století došlo k velkému nárůstu počtu obyvatel. Platilo, že podíl městského obyvatelstva se v důsledku urbanizačních procesů začal přesouvat z venkova do měst.²⁷⁹ Tento růst se v období 16. století opíral v Čechách především o hornickou činnost a export řemeslné produkce.²⁸⁰ České Budějovice se ale v tomto období paradoxně potýkaly se stagnací počtu obyvatel, kterou doložilo srovnání počtu domů v 15. – 19. století. Vedle morové epidemie, která proběhla v rozmezí let 1520 až 1521, zde hrál hlavní roli měl rozvoj hornictví v Rudolfově a Adamově. Vidina lepšího živobytí vedla k imigračním tokům do těchto dvou lokalit a nic na tom nezměnilo ani stabilní ekonomické zázemí Českých Budějovic.²⁸¹ Z toho důvodu neměly jakékoliv přesuny obyvatel do Českých Budějovic neměly souvislost s hornickým rozvojem, neboť Rudolfov se k Českým Budějovicím připojil až roku 1620²⁸² a Adamov zůstal po celý raný novověk mimo oficiální správní vliv českobudějovických konšelů.²⁸³

Mezi nejpočetnější skupinu korespondence, které se týkaly správních záležitostí měšťanů, patřily vzájemné žádosti o propuštění poddaných. K tomu docházelo z několika různorodých důvodů. Mezi nejčastější se řadila otázka sňatku. V období raného novověku platilo, že v případě prvních sňatků migrovali muži v mnohem menší míře než ženy. Stála za tím korporativní příslušnost k určité městské skupině obyvatel a v neposlední řadě i vlastnictví majetkového zázemí, které pro muže představovalo důležitý předpoklad pro vznik vlastní rodiny. To vše muže vázalo k určité lokalitě bránilo mu ve snaze o případné stěhování pryč. Novější období tento rys společnosti zrcadlilo doloženým vyšším sňatkovým věkem mužů, kdy svatbu odkládali až do doby, než měli dostatečné majetkové zaopatření pro uživení rodiny.²⁸⁴ V roce 1584 například konšelé města žádali Adama Kunáše z Machovic, aby povolil sňatek a propustil poddanou

²⁷⁸ Období do konce 18. století se obecně označuje jako období předstatistické. Evidenční prameny této doby se ve většině případů potýkají s velmi malou přesností a vágními termíny, které se musí velice kriticky vyhodnocovat. Srov. M. HROCH a kol., *Úvod*, s. 215-216.

²⁷⁹ Pavla HORSKÁ – Eduard MAUR – Jiří MUSIL, *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha – Litomyšl 2002, s. 81.

²⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 84-85.

²⁸¹ *Encyklopedie*, s. 359-360.

²⁸² J. CHVOJKA, *Město*, s. 83.

²⁸³ *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 13.

²⁸⁴ Josef GRULICH, *Migrace městského a venkovského obyvatelstva. Farnost České Budějovice 1750-1824*, České Budějovice 2013, s. 267-268.

k českobudějovickému poddanému Mikulášovi Valešovi, který se s ní chtěl oženit.²⁸⁵ Ve většině případů nedocházelo k žádnému bližšímu odůvodnění. Nicméně našly se i výjimky, které apelovaly na hospodářskou stránku věci. Roku 1602 například město zastupovalo Lukáše z Vápenice, aby treboňský hejtman Adam Kroupa propustil Mandalenu kvůli sňatku. Vše zaštiťoval argument, že díky její přítomnosti bude mít Lukáš jednodušší život.²⁸⁶

Vyskytly se nicméně případy, kdy k sňatkové migraci mužů docházelo. Prameny v tomto případě bohužel nenabídlly příliš podrobná svědectví ohledně pozadí motivů, které dotyčné osoby vedly k následování budoucí manželky. Obvykle zde vedle svatby hrály roli pracovní zájmy jednotlivce, které hodně závisely na sociální a profesní skupině, do níž příslušel.²⁸⁷ Druhá možnost spočívala v situaci, kdy se muž chystal oženit s vdovou. Tyto ženy totiž zanechal jejich zesnulý manžel zpravidla dobře finančně zabezpečené a z toho důvodu neměly důvod ke stěhování. Pro potencionálního novomanžela zase šlo o vidinu získání nového domu a zavedené živnosti, které s úmrtím původního majitele postrádaly autoritu hospodáře.²⁸⁸ Nešlo přitom o zanedbatelnou věc. Dědické právo raného novověku upřednostňovalo jediného dědice. Za vším stála představa lepšího plnění povinností po zemřelém a tím i zajištění stávající prosperity díky nedělitelnosti majetku. Odrazilo se to na vytváření početné skupiny osob, které postrádaly jakékoliv šance na získání hmotného podílu na rodinném dědictví. Pro tyto lidi sňatková migrace představovala jednu z cest, jak získat nemovitý majetek mimo původní rodinu.²⁸⁹ Pro nižší šlechtu se podobný případ nepodařilo v pramenech dohledat. Z panského stavu korespondence doložila žádost Viléma z Rožmberka, aby město propustilo jeho poddaného Gregora, který si chtěl vzít Lidmilu z Plané, která po úmrtí svého manžela Bartla Staňka přešla do vdovského stavu. Autor připouští, že podobný případ by se teoreticky dal doložit i pro příslušníka nižší šlechty v jiném časovém rozmezí.²⁹⁰

Další příčinou, kvůli které docházelo k žádostem o propuštění z poddanství, bylo dědické řízení. Výzkumy pro mladší dobu prokázaly, že míra pohybu osob v tomto případě neměla nic společného s cenou a typem nemovitosti, která se stala předmětem

²⁸⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag 485.

²⁸⁶ TAMTÉŽ, pag. 39.

²⁸⁷ J. GRULICH, *Migrace*, s. 271.

²⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 297-298.

²⁸⁹ Josef GRULICH, *Motivace migrací a mobility venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 17.–18. století*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 259.

²⁹⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag 438.

dědického řízení.²⁹¹ Situaci někdy komplikoval i fakt, že původní majitel neměl vždy syna, který po něm mohl převzít zděděný majetek. Proto se často stávalo, že nemovitost přebíral zeť nebo nový manžel stávající vdovy.²⁹² V rámci dědického řízení platilo, že pokud osoba získala nový majetek, zároveň musela počítat i se splácením případných dluhů po zemřelém a vyplatit pozůstalé v poměru, který určil autor kšaftu.²⁹³ Hlavní pozůstalý samozřejmě nemohl dopředu tušit, zda výslednou poděděnou sumu nepřevýší konečná částka u dluhů. Proto měl právo požádat o inventarizaci majetku, což dokládalo i znění Koldínova zákoníku.²⁹⁴ Prameny odhalily, že v této rovině opět fungovala zastupitelská role obou stavů, kdy urozenec i město pomáhali řešit správní záležitosti poddaných. Roku 1583 například Jiřík Homut z Harasova dostal kladnou odpověď na svoji žádost o zaslání výtahu kšaftu Jakuba Bílka pro blíže nespecifikované účely.²⁹⁵

Vedle mužů mohly dědictví získat také ženy, a to v situaci, kdy neexistoval vhodný mužský potomek. Jan Benýdek z Veverí dostal roku 1602 adresovaný dopis od konšelů Českých Budějovic, kteří zastupovali svou poddanou Alenu ze vsi Rožnov. Měla po svém zesnulém bratrovi zdědit grunt ve Vrábči a město vyhovělo přání Jana Benýdka z Veverí propustit ji z poddanství.²⁹⁶ Korespondence o Aleně i ostatních poddaných, kteří žádali přes osobu šlechtice nebo konšele o odchod, zároveň obsahovala zmínku o udělení výhostu. Tento dokument potvrzoval legální přesídlení k nové vrchnosti.²⁹⁷

Přestože v drtivé většině případů (alespoň co se týče sledované korespondence) vrchnost z obou stran těmto žádostem o propuštění z poddanství vyhověla, rozhodně nešlo o samozřejmost. V cestě tomu stály například nesplacené finanční pohledávky. Roku 1584 takto České Budějovice odmítly propustit poddaného Vondru k Jiříkovi Vratislavovi z Mitrovic. Za vším stály peníze, které Vondra dlužil nebožtíkovi Tomášovi Pražanovi. Tato písemnost zároveň dokládala, jak moc si raně novověká společnost cenila šlechtické urozenosti a jak velký dopad měl tento atribut na konečný výsledek jednání. Rada totiž v závěru nabídla, že Vondru propustí, pokud se Jiřík Vratislav z Mitrovic osobně zaručí za splacení dluhu.²⁹⁸

²⁹¹ J. GRULICH, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008, s. 331.

²⁹² Josef GRULICH – Herman ZEITLHOFER, *Migrace jihočeského obyvatelstva v období před třicetiletou válkou a po jejím skončení*, HD 22, 1998, s. 79-105, zde s. 92.

²⁹³ M. HRUBÁ, *Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002. s. 250.

²⁹⁴ J. JIREČEK (ed.), *Práva městská*, s. 151.

²⁹⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 453.

²⁹⁶ TAMTÉŽ, pag. 70.

²⁹⁷ J. GRULICH, *Motivace*, s. 262.

²⁹⁸ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 481.

Otázku dědictví obě strany řešily i v situaci, kdy nevedlo k přesunu osob z jedné vrchnosti na druhou. To nastalo v momentě, kdy došlo k zastupování v dědění čistě finančního obnosu bez nemovitosti. Jak naznačily předchozí řádky, právo upřednostňovalo v případě gruntů a domů jen jednoho majitele. Pokud autor kšaftu určil peníze pro zbylé pozůstalé, raně novověká norma nutila hlavního dědice tyto osoby vyplatit.²⁹⁹ V situacích, kdy obě vrchnosti řešily finanční pozůstalost bez gruntu a domu, vystupovali zpravidla lidé bez nároku na rodinné hospodářství. V případě českobudějovické korespondence šlo jen o ženy. V roce 1602 adresovala rada třeboňskému hejtmanovi Adamovi Kroupovi žádost, aby Regina, vdova po Wolfovi Prellnerovi, obdržela 10 kop grošů míšeňských po Kubovi Jandovi.³⁰⁰

V rámci pozůstalostní a správní praxe korespondence naznačila i genderové stereotypy v raně novověké společnosti. U některých situací se projevila zastupitelská role manžela, který se obracel na městskou radu v majetkových otázkách své ženy. Takto například oslovil radní města Kašpar Khufresser ze vsi České Vrbné.³⁰¹ Jeho manželka měla dědičně získat 23 kop grošů míšeňských. Patrně se tu zrcadlila dobová norma. Muž jako hlava domácnosti obvykle zodpovídal za veškerý majetek, který rodina vlastnila. Přičemž tato zásada se vztahovala i na movité věci manželky. Z tohoto důvodu jeho zastupující role v písemnostech městské rady potvrzovala roli muže v raně novověké měšťanské rodině.³⁰²

Tato manželova role prosakovala opakovaně na povrch i u posledního významnějšího tématu, kterého se týkala správní korespondence mezi šlechtou a městskou radou. Šlo o sirotčí peníze, u kterých se tato kapitola krátce pozastaví.³⁰³ Hlavní postavou, která už od středověkých dob zodpovídala za osiřelé děti, byl panovník. Respektive zde hrály rozhodující úlohu úřady, které se mu zodpovídaly. U měst tuto úlohu zastávaly městské rady. Patrimoniální velkostatky spravovala vrchnost.³⁰⁴ Právní norma vycházela do značné míry z pozůstatků římských zákonů a ukládala otcovským poručníkům a dalším jedincům. K těm patřili například lidé určení poslední vůlí či lidé

²⁹⁹ M. HRUBÁ, *Nedávej statku*, s. 250.

³⁰⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 121.

³⁰¹ Jméno se v písemnostech nepodařilo přesně ověřit.

³⁰² O roli otce v rodině více Pavla. SLAVÍČKOVÁ, *Pater familias a jeho role v raně novověké rodině na základě normativních pramenů*, in: Radmila SVARÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ – Jitka KOHOUTOVÁ – Radmila PAVLÍČKOVÁ – Jiří HUTEČKA (edd.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 152-166, zde s. 156.

³⁰³ O tomto tématu a sirotcích raně novověku blíže P. SLAVÍČKOVÁ, *Právní podstata poručenské správy sirotků v raně novověku*, Acta Universitatis Palackinae Olomucensis. Historica 34, 2008, 45-52.

³⁰⁴ Markéta SKOŘEPOVÁ, *Ovdovění a osiřelí ve venkovské společnosti. Panství Nový Rychnov (1785-1855)*, České Budějovice 2016, s. 50.

úředně nařízením. Takoví poručníci měli právo vychovávat osiřelé děti, ale právo jim zároveň zakazovalo jakkoliv odcizit sirotčí majetek. Aby k podobným nekalostem nedocházelo, musely zodpovědné osoby za sirotky pravidelně dokládat hodnotu jmění přes účty.³⁰⁵

Konec poručenství, a tím i vyplacení sirotčích peněz poručenci, nastával v momentě, kdy dítě dosáhlo dospělosti nebo prošlo procesem zplnoletnění. V prvním případě přitom platilo, že věk nehrál až tak zásadní roli. Raně novověká norma dlouhou dobu přihlížela spíše k hospodářské samostatnosti.³⁰⁶ Až zemská zřízení roku 1549 pro Čechy a 1574 pro Moravu určila zletilost od dvacátých narozenin.³⁰⁷ Ve skutečnosti ale hlavně u žen platilo, že je společnost považovala za dospělé až po vstupu do manželství. To představovalo v očích raně novověkého člověka přechodový rituál, kdy jedinec přešel z období dětství do dospělosti.³⁰⁸

Mezi dochovanými prameny byl například kopiář korespondence z roku 1602, který rada Českých Budějovic adresovala Vilémovi Kořenskému z Terešova. V ní konšelé žádali, aby poddané Mandaleně byly vydány sirotčí peníze po jejím zesnulém otci Pavlovi, který byl poddaný výše zmíněného šlechtice. I zde vše řešil její manžel Říha, který pocházel z Řevňovic.³⁰⁹ Závěr písemnosti naznačuje, že k vydání sirotčích peněz nemuseli zástupci šlechtické vrchnosti vždy přistoupit bez komplikací. Rada se kromě ustálené fráze s odkazem na oplacení stejné služby v budoucnu totiž v žádosti odvolává na udržení dobrého sousedství. Toto poukázání totiž nepatřilo ke standardu všech korespondencí.³¹⁰

³⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 52.

³⁰⁶ P. SLAVÍČKOVÁ, *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*, Praha 2012, s. 43.

³⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 57-58.

³⁰⁸ M. SKOŘEPOVÁ, *Ovdovění*, s. 56.

³⁰⁹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 41.

³¹⁰ TAMTÉŽ.

5.4 Hospodářské záležitosti nižší šlechty a města

Poslední typ korespondence, který doložily knihy kopiářů korespondence města České Budějovice pro sledovanou oblast zájmu, řešil hospodářská témata nižší šlechty a samotného města. Tuto oblast považuje autor práce za badatelsky nejzajímavější. Na rozdíl od předchozích typů totiž do záležitostí nevstupovali jako stěžejní aktéři poddaní obou stran. Místo toho jednali konšelé i nižší šlechtici jako hlavní strany situace. Ze všech druhů písemností tedy právě v případě hospodářských záležitostí nejvíce platilo, že veškerá rozhodnutí často zrcadlila zájmy jednotlivých stran.

Starší literatura interpretovala vzájemný vztah šlechty a královských měst veskrze jako konfliktní. Tyto rozpory měly původ v sociálních procesech ze 14. století, kdy se vykrystalizovaly zvyklosti, mentalita i projevy očekávaného chování obou stavů.³¹¹ Toto konfliktní soužití pokračovalo i v období raného novověku. Šlechtický stav usiloval o získání úplné moci v politickém systému země. Vedle panovníka ale narážel na zájmy královských měst, která od dob husitské revoluce vykazovala velký mocenský potenciál. Hospodářství přitom patřilo k jednomu z hlavních témat, kde střet zájmů prosakoval veřejně na povrch.³¹²

Pro nižší šlechtu platilo, že její hospodářské postavení v 16. a první polovině 17. století ji svádělo ještě více k ráznější obraně vlastních zájmů. Vyšší šlechta podle odhadů držela ve vlastnictví zhruba 80 % pozemkové plochy raně novověkých Čech 17. století. Tato aktivita postupně pohlcovala statky rytířů a nevyhnutelně vedla k rozložení už tak drobného majetku nižší šlechty. Mnohé ze zisků čerpala právě z úrodné půdy v oblasti větších měst, kde nevyhnutelně docházelo k prolnutí jejich zájmů s cíli konšelů městských rad.³¹³

Nejčastějším tématem hospodářské korespondence mezi nižší šlechtou a městskou radou Českých Budějovic byla otázka těžby dřeva. Ta patřila k jedné z hlavních aktivit šlechtického režijního velkostatku. Zároveň ji lze vzhledem k rostoucímu zabírání úrodné plochy chápat jako oblast, v níž šlechtě čím dál více konkurovali městští konšelé.³¹⁴ Přestože měla královská města hlavní slovo u mezinárodního obchodu, držela se jich v této tržní oblasti pasivní bilance. Pokud

³¹¹ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 322.

³¹² V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 599-600.

³¹³ V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, *Rytíři*, s. 10.

³¹⁴ P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 220.

už docházelo ke směně, města odváděla do zahraničí stříbro, nikoliv vlastní výrobky. Z tohoto důvodu musela hledat nový trh, kde své produkty prodat, aby bilanci vyrovnávala. Našla ho v síti lokálních trhů a vybuodovala si na něm do značné míry závislost.³¹⁵ Šlechta se tomuto trendu přizpůsobovala, protože místní trhy měst často zasahovaly do jejich území. Začala tento obchodní model do značné míry kopírovat. Ze strany vrchnosti docházelo k šíření systému dominikálního trhu. Vrchnostenské město hrálo úlohu hlavního centra uvnitř oblasti a poddaní z panství směňovali své produkty právě v něm. Systematickou podporou šlechta zvyšovala konkurenceschopnost svých center a odřízla tím na svém panství vliv královských měst.³¹⁶ Konfliktní základ v těžbě dřeva se projevoval například při vybírání mýtného. Roku 1602 adresovala městská rada Českých Budějovic dopis Janovi Benýdkovi, hejtmanovi českokrumlovského panství. Stěžovala si na aktivitu Urbana Fořta v Habři, který neoprávněně vybíral mýtné ve výši 3 grošů míšeňských za každou kopy dříví i v situaci, kdy už bylo dřevo dávno proplaceno.³¹⁷ Bližší detaily se nepodařilo dohledat, ale lze se ptát, zda nešlo o jeden z projevů, jak se finančně obohatit na prostředcích města.

Prameny prozradily, že výše doložená aktivita v podobě odříznutí města od lokálních odbytišť s velkou pravděpodobností přinášela své výsledky. České Budějovice se totiž v některých případech ocitly v situaci, kdy jim nestačily vlastní zdroje surovin a kdy potřebovaly svou spotřebu uspokojit z externích zdrojů, přičemž nižší šlechta patřila k adresátům, k nimž v případě nouze směřovaly žádosti radních. Příkladem je korespondence z roku 1583, v níž se konšelé obrátili na Jiříka Vratislava z Mitrovic. Městští tesaři postrádali při budování mostu přes potok dostatek dřeva, proto požádali šlechtice, zda by jim vyhověl svými zdroji z hlubockých lesů. Písař tady použil poměrně zajímavý dodatek, kdy argumentoval, „*poněvadž poddaný Jeho Mi[losti] pána vašeho při stavění takového mostu fůrami nám podle starobylého způsobu pomoc učiniti povinni jsou*“.³¹⁸ Tento komentář mohl teoreticky naznačovat dvě zásadní věci. Šlechtic patrně tuto formu pomoci městu poskytoval opakovaně. To by potvrdzovalo výše zmíněný vývoj, kdy města ztrácela své hlavní zdroje a nezbyla jim jiná možnost, než aby spolupracovala se šlechtou. V druhé rovině se nabízela otázka, do jaké míry mohlo město vnímat atribut starobylosti jakožto dostatečnou přesvědčovací páku. Pro šlechtu totiž tato hodnota

³¹⁵ J. JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 97-111.

³¹⁶ P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 216.

³¹⁷ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 37.

³¹⁸ TAMTÉŽ, pag. 469.

představovala jednu z páteří, která podpírala urozenost. Ne nadarmo docházelo k její opakované demonstraci. Urození jedinci totiž dobře věděli, že bez ní by ztráceli své hlavní postavení v hierarchicky uspořádané společnosti.³¹⁹

Nedostatek vlastních zdrojů vedl město k dalším krokům, jak si dostatek dříví získat. Kromě nákupu jednorázových zásob v některých případech docházelo i k odkupování samotných zalesněných pozemků od urozců. Svědčila o tom například situace z roku 1583, kdy rada města domlouvala přesné datum setkání s Benešem Kunášem z Machovic. Vše souviselo s plánovanou koupí blíže nespecifikovaného místa s lesy, poli a krčmami, které Beneš podle dopisu sám nabídl k prodeji. Už z principu, kdy urozenec inicioval tuto transakci, šlo očekávat, že věděl, jak žádaný kapitál pro město lesy představovaly.³²⁰ Cílené rozšiřování hospodářských statků ostatně patřilo k jednomu z druhů obran královských měst, jak zabránit stále rostoucímu vlivu uzavřených dominikálních trhů vrchnosti.³²¹

Druhé významnější hospodářské téma, které písemnosti mezi nižší šlechtou a Českými Budějovicemi řešily, souviselo s pivovarnictvím. Pivo patřilo k ještě problematičtější oblasti než dřevařství. Rozvoj šlechtického režijního velkostatku se totiž nejvíc projevoval v obilnictví a pivo tvořilo obchodně jeden z nejvýznamnějších výrobků z obilovin.³²² Uzavírání trhů v rámci dominií se tu projevovalo zejména na právech, která dovozovala jednomu či druhému stavu šenkovat na určitém území. Poddané jejich vrchnost přímo nutila ke konzumaci piva, které vyhovovalo jejich hospodářským zájmům.³²³ Pro nižší šlechtu se taková situace nepodařila dohledat, autor nevyklučuje, že podobná témata řešila rada města i s nižší šlechtou mimo sledované období práce. Starší literatura pro moravskou oblast totiž potvrdila, že pivovarnictví spadalo i do sféry rytířského vlivu. Přestože jeho rozsah nemohl ani zdaleka konkurovat vyšší šlechtě, pro účely poddanských vesnic plně dostačovalo.³²⁴

Písemnosti s příslušníky panského stavu naznačily, že město nemělo problém přistoupit i k nezákonným praktikám. Vilém z Rožmberka si například roku 1582 stěžoval na krčmu nad Vidovem, kde docházelo k nelegálnímu šenkování piva. Velmož odkazoval na své starobylé pravomoci a naznačoval, že město mu je tímto krokem

³¹⁹ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 287-288.

³²⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 447.

³²¹ Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970, s. 40-41.

³²² P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 221.

³²³ J. JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959, s. 73-74.

³²⁴ Jiří JIRÁSEK, *Moravský venkov před Bílou horou*, Brno 1963, s. 129.

narušuje. Konšelé v reakci odpověděli, že krčmu okamžitě zastavili a omlouvali tento krok vlastní nevědomostí.³²⁵ Situace nemusela skončit pouhým zavřením krčmy. Téhož roku reagovala rada města Českých Budějovic na další výzvu Viléma z Rožmberka, který nesouhlasil s šenkováním piva v Doudlebech. Konšelé uznali oprávněnost velmožových nároků a tázali se ho, zda by jim dal svolení, aby vše vyhovovalo zákonné normě. Šlechta tohle mohla vnímat jako příležitost k budoucím dalším ziskům, protože šlo očekávat, že podobný ústupek nechtěla zadarmo.³²⁶ Pro radní města představovaly pivovary zajímavý hospodářský kapitál, pro který neváhali kupovat v případě možností vhodné nemovitosti. Doložila to písemnost z roku 1602, kterou České Budějovice adresovali české komoře. V ní radní požadovali dříví pro nově koupený pivovar, který městu prodal Bohuslav Malovec z Malovic.³²⁷

Třetí hospodářské téma v korespondenci náleželo rybníkářství. Pro město představovalo důležitý hospodářský trh. Z celkových příjmů Českých Budějovic tvořilo zhruba 14 %, a díky tomu šlo o druhý největší zdroj hned po obchodu se solí.³²⁸ Optikou celozemské ekonomiky platilo, že toto odvětví stagnovalo. První trhlinu kdysi extrémně výnosnému trhu přineslo zakládání rozsáhlých rybníčních soustav okolo poloviny 16. století. Poptávka v tu dobu narazila na svůj strop a nedokázala vytvořit dostatečné odbytiště pro neustále rostoucí nabídku ryb. Situaci komplikoval fakt, že ryby nešlo převážet na větší vzdálenosti kvůli neuspokojivým možnostem skladování tehdejší doby. Proto tento trh závisel na domácí spotřebě, která citelně poklesla po stagnaci těžby stříbra. Ta v důsledku utlumila kdysi bohatou poptávku po rybách v oblasti Krušných hor a dalších horních oblastech.³²⁹

V souvislosti s Českými Budějovicemi nejvýrazněji do tématu promlouvala korespondence o rybníku Bezdrev. Prameny tu evidovaly zejména typy omluv, kvůli kterému se konšelé nemohli účastnit „*ohledání rybníka*“. S velkou pravděpodobností to mělo souvislost s plánovanou obchodní transakcí. Písemnosti v této souvislosti bohužel bližší informace nenabídl. Roku 1582 město adresovalo korespondenci Ctiborovi Vojířovi z Protivce a na Římově a Albrechtovi Šicovi z Drahenic s omluvou, že kvůli sněžení jsou cesty nesjízdné a nebudou moci dorazit včas. Rada patrně kladla velký důraz na informaci, která se týkala data dalšího setkání. V závěru totiž uvedla, že mají šlechtici

³²⁵ SOkA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 422.

³²⁶ TAMTÉŽ, pag. 427.

³²⁷ TAMTÉŽ, pag. 125.

³²⁸ *Encyklopedie*, s. 270.

³²⁹ P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 221-222.

konkrétní náhradní termín sdělit poslovi, který přinesl dopis. Podobnou výzvu korespondence příliš často neobsahovala, což částečně napovídá o urgenci, kterou konšelé do vyznění písemnosti promítli.³³⁰ Přestože tato omluva mohla na první pohled znít jako nešťastná událost, průzkum starších písemností naznačil, že specializovanější badání by v této situaci mohlo odhalit určitý systém omluv. Rok předtím totiž městská rada psala Albrechtovi Šicovi z Drahenic podobnou písemnost. Žádala opět prosbu o pochopení, že se setkání ohledně rybníku Bezdrev nebudou moci účastnit. Tentokrát „*kvůli důležitým potřebám našim*“.³³¹

Poslední výraznější hospodářské téma souviselo se solním obchodem. Sůl v 16. století tvořila nejvýraznější zdroj příjmů města, když se podílela na celkovém hospodářství zhruba z 26 %.³³² Dřívější výzkumy dokonce doložily solný sklad, kterým České Budějovice disponovaly.³³³ Cennost této komodity si uvědomovala i okolní města. Českobudějovická rada svedla řadu právních bitev především s Novými Hrady a Třeboní, které rovněž chtěly profitovat na tomto výnosném trhu.³³⁴ Tuto bitvu o solního vládce v jihočeském regionu doložila i korespondence, kterou město adresovalo radě nad apelacemi roku 1604. V ní si stěžovalo na opakované porušování privilegií udělených panovníkem, kdy mělo jako jediné právo skladovat sůl při cestě obchodníků z Lince do Čech. Argumentačně přitom apelovalo nejen na starobylá práva udělená minulými panovníky, ale i ekonomickými obtížemi, které by městu přineslo dlouhodobé porušování těchto privilegií.³³⁵

Kromě měst v této záležitostech vystupovala i šlechta. Písemnosti odhalily cílenou aktivitu poškozovat solní obchod, kde patrně hrála roli snaha narušit monopolní postavení města v tomto odvětví. Roku 1583 psala rada Tomášovi Winterberskému z Habří otevřenou stížnost, aby přestal klást překážky formanům, kteří do Prahy vezou přes České Budějovice sůl z Rakous. Korespondence naznačila, že od nich urozenec požadoval přemrštěné poplatky za převoz ryb. Město argumentovalo, že pokud by nadále trval tlak na vyplácení peněz, formani by již nadále nemohli dovážet sůl do Prahy, a panovník by tím přišel k velké obchodní ztrátě. České Budějovice tímto krokem

³³⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 412.

³³¹ TAMTÉŽ, pag. 408.

³³² *Encyklopedie*, s. 270.

³³³ F. KAVKA, *Městské hospodářství*, s. 35-43.

³³⁴ J. CHVOJKA, *Město*, s. 91.

³³⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 320.

využívaly panovnickou stranu a s velkou pravděpodobností narážely na možnost stížnosti, která by vedla k nepřízni panovníka.³³⁶

6. Komunikační strategie konšelů města s nižší šlechtou – výraz identity městského stavu

Bádání, které obracelo zájem na problematiku raně novověkých měst, dlouhodobě vycházelo z poznatků o problematice dějin správy. I přes regionální a časovou rozdílnost všechny výsledky potvrzovaly klíčovou roli městských rad na fungování městské politiky bez ohledu, zda spadala pod vrchnostenskou nebo královskou správu. Právě na půdě sídla konšelů totiž docházelo k zásadním rozhodnutím, která se dotýkala samosprávy i politických zájmů mimo hradby města.³³⁷ Tuto roli dovedla městská rada celozemsky obhájit i přes porážku stavovského odboje v roce 1548, kdy v řadě královských měst panovník dosadil císařské rychtáře.³³⁸ Z toho důvodu ji šlo vnímat jako hlavního reprezentanta hodnot městského stavu při interakci s jinými vrstvami raně novověké společnosti. Právě městskou radu totiž vnímali ostatní jako výkonnou autoritu uvnitř obce, na kterou se lidé a instituce obraceli v řešení svých záležitostí. V další rovině právě ona zajišťovala organizaci, odesílání a přijímání písemné korespondence.³³⁹ Při řešení témat město i nižší šlechta argumentovaly ve svůj prospěch, a tím projevovaly reprezentaci své sociální role i očekávání společnosti.

Soužití obou stavů – šlechty a měšťanů – naráželo na značně odlišnou identitu. Na jedné straně stála privilegovaná vrstva společnosti, která navenek reprezentovala atributy individualismu, cti a urozenosti. Na druhé působili měšťané, kteří věnovali většinu času činností v obchodu a řemeslech ve jménu vlastní obživy. I přes značné

³³⁶ TAMTÉŽ, pag. 470.

³³⁷ S ohledem na rozsáhlou bibliografii o problematice městských rad hodně výběrově Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573-1727*, Louny 2004; Jaroslava MENDELOVÁ, *Rada Nového Města pražského v letech 1600-1650*, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 59-106; Ivan HLAVÁČEK (ed.), *Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války*, Praha 1992 (Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, Z pomocných věd historických 10).

³³⁸ Josef HRDLIČKA, *Otázky bez odpovědí aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 187-220, zde s.188 (= OH 12).

³³⁹ J. VOJTIŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 46.

rozpory oba stavy žily v podobném sociálním prostoru a vedle soukromých záležitostí svých poddaných se střetávaly zejména v politické a hospodářské rovině.³⁴⁰

Nižší šlechta a měšťané měli v těchto oblastech své zájmy a existovaly určité komunikační strategie, s jejichž pomocí oba stavy dosahovaly svých cílů. Některé vedly k posílení vzájemných vztahů. Jiné sloužily jako nátlak v konfliktních situacích, který měl přimět druhou stranu k ústupku. Obě roviny hodně prozrazovaly o vlastním vnímání svébytné identity. Přestože se konkrétní projevy lišily, šlo vysledovat určité rysy, které se v korespondenci opakovaně využívaly.

Nejběžnějším prostředkem, který pro své opakované využití patrně nabral podobu očekávaného projevu písemné korespondence, byl příslib podobné vstřícnosti v budoucnu. Naprostá většina žádostí v závěru zdůrazňovala možnost vyhovění adresátovi v téže situaci, pokud jim zástupce nižší šlechty vyhoví. Roku 1604 radní Českých Budějovic zastupovali Jakuba Volnara v otázce nároku jeho manželky na sirotčí peníze, který adresovali Bohuslavu Malovci z Malovic. V závěru připojili příslib: „*Jakž bychom i my v podobné příčině i také ve všem nám možném a naležitém k příměluvě V[ashi] M[ilosti] učiniti chtěli rádi.*” Podobný závěr písemnosti vnášel do komunikace prvek reciprocity. Odesílatel zdůrazňoval projevenou laskavost a očekával, že adresát v budoucnu projeví stejnou ochotu v podobné situaci.³⁴¹

Pro myšlení raně novověkého měšťana hrál jednu z nejdůležitějších rolí korporativní způsob uvažování. Členové městské obce se nebrali jako nezávislá individua uvnitř prázdného sociálního prostoru. Naopak vnitřně silně propojovali své pocity a vnímání města jako celku, ke kterému cítili silnou vnitřní sounáležitost.³⁴² To se projevovalo i komunitním označením „*soused*“. Tento termín písemnosti obsahovaly nejen ve vztazích mezi měšťany jednoho sociálního prostoru, ale také ve vztahu k blízkým lidem mimo městský organismus, které k městské instituci pojil určitý vztah. Do této skupiny patřila i šlechta. V přeneseném významu slovo „*sousedství*“ vyjadřovalo, že odesílatel vnímá jedince jako bližšího než jiné lidi. Samotný význam tedy vyjadřoval sociální hranice v korporativním vnímání měšťanské společnosti.³⁴³ Tato rovina ale mohla být použita i jako umný přesvědčovací argument. Rada města se například roku 1602 přimlouvala za poddaného Říhu z Řevnojic v korespondenci

³⁴⁰ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 647.

³⁴¹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 337.

³⁴² V kontextu střední a středovýchodní Evropy srov. J. MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 259-263.

³⁴³ Z. WINTER, *Kulturní obraz*, s. 74.

adresované Vilémovi Kořenskému z Terešova. „...nýbrž k vám se za něho přimlouvajíc za to přátelsky a sousedsky žádáme, že pokudž by dotčenému Řihovi po jmenované manželce jeho co naleželo, jemu to propustíc, při této [...] jeho vydati poručíte pro naši touž podobnou odměnu i jinácím dobrým sousedství odsloužice...“.³⁴⁴ Pojem susedství tu rada města Českých Budějovic použila ve třech rovinách. První sloužila jako zaštitění své prosby hodnotou atributu, kdy garantovala vyhovění šlechtici v téže situaci. Druhá rovina dávala urozenci najevo, jaká míra sociální významnosti mu náleží v očích města. To mohlo mít pozitivní dopad na konečné rozhodnutí šlechtice. Třetí výklad mohl naznačovat mírné upozornění ze strany městské rady.

Atribut „*sousedství*“ patřil pouze omezené skupině osob a ve zkoumané korespondenci města s ním odesílatelé zacházeli skromně. Příjemce si této významnosti mohl být velmi dobře vědom a výslovné přiznání „*sousedství*“ v korespondenci mu mohlo dávat najevo, že by o toto privilegium mohl také přijít, pokud by městu nevyhověl v jeho žádosti. Přestože totiž právo stavělo šlechtice nad městský stav, právně v omezeném rozsahu podléhal městské radě zejména ve chvíli, kdy vlastnil ve městě dům. Navíc do budoucna mu nepřízeň města mohla komplikovat jednání v dalších záležitostech.³⁴⁵ Českobudějovičtí radní neváhali v korespondenci tuto roli také zřetelně posilovat. Když roku 1583 upozorňovali Jana Vamberského z Rohatec, že dostali zprávu o zadržení lapků, kteří kradli v Horním Dvořišti, zmínili, že mu o této situaci dávají vědět s důrazem na udržení dobrého susedství.³⁴⁶

Dále nebyla městskému stavu nikterak neznámá rovina dobrého přátelství, která měla velký vliv pro šlechtické vnímání svého okolí. Výzkum šlechtické korespondence potvrdil, že označením „*dobry přítel*“ urození jedinci oslovovali adresáty, ke kterým je pojil zvláště pevný vztah. Mohli k nim patřit členové pokrevního či nepokrevního příbuzenstva, ale také šlo o příslušníky jiných stavů.³⁴⁷ Panovalo obecné povědomí o potřebě tento vztah nejen vytvářet, ale zároveň ho i udržovat. K tomu sloužil opakující proces vzájemných rituálů.³⁴⁸ Městská rada mohla v korespondenci cítit potřebu na tuto vztahovou rovinu nenápadně upozornit a tím příjemci připomenout, že vyhovění v záležitosti přispěje k posílení vzájemných vazeb. Radní takto apelovali na Adama

³⁴⁴ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 41.

³⁴⁵ O právním postavení měšťana pro starší období K. MALÝ, *Svatováclavská smlouva*, s. 195-222; Pozdější potvrzená kodifikace pro mladší dobu H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 48-49.

³⁴⁶ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 448.

³⁴⁷ V. BŮŽEK, *Páni*, s. 258.

³⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 238.

Kroupu, hejtmana na Třeboni, v otázce českobudějovického pivovaru. „*Daní toho ručítí podle správy jejich by jemu zapotřebí bylo a což tak žádosti naší učiníte vším dobrým přátelstvím odměniti se nepomineme.*“³⁴⁹

Reciprocita se projevovala vedle sociální také v majetkové rovině. Jak naznačovaly předchozí kapitoly, představovaly hospodářské otázky jednu z hlavních oblastí, kde docházelo k častým názorovým rozporům mezi oběma stavy.³⁵⁰ Od dob husitské revoluce získala královská města výrazný podíl na moci v zemi. To se promítlo i do možností obou stavů v rovině materiálních zdrojů, kde občas docházelo ke kolizím vzájemných zájmů.³⁵¹ Tento stav trval až do období raného novověku. Z toho důvodu lze předpokládat, že se městská rada dostávala do kontaktu se šlechtou v těchto záležitostech opakovaně. Obě strany si díky tomu mohly vybudovat určitou historickou paměť vzájemných ústupků a kroků, díky kterým získávaly představu, kam až mohou zajít se vzájemnými požadavky k adresátovi korespondence. V roce 1602 například rada města Českých Budějovic odpovídala na žádost Petra Voka z Rožmberka, který žádal přístup k vápencovému lomu. Město v odpovědi potvrdilo existenci kvalitního vápencového kamene, povolení však udělilo s podmínkou, že si velmožovi lidé musí prokopat vstup k vápenci sami z důvodu špatné přístupnosti a městu část vápence přinést.³⁵²

Reciprocitu projevovali radní města i nepřímo v rovině cti, kterou neváhali velice umně reprezentovat v korespondenci. Samotná čest patřila k obtížněji popsatelným kategoriím osob raně novověké společnosti. Česká historiografie reprezentovala dva hlavní proudy, které k tomuto pojmu přistupovaly odlišným způsobem. První přístup náležel právním historikům, kteří interpretovali čest v kontextu normativních a trestně právních pramenů.³⁵³ Druhý proud reprezentovaly práce kulturních historiků. Pro městské prostředí tuto úlohu zastával zejména Zikmund Winter.³⁵⁴ Až podněty historické antropologie probudily opětovný zájem o čest jako badatelské téma pro historiky. V sémantické rovině ji zkoumal zejména Martin Dinges, který popsal období raného novověku jako dobu, kdy lidé vlastní čest vnímali jako důležitou kategorii, která

³⁴⁹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 49.

³⁵⁰ V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, *Rytíři*, s. 10.

³⁵¹ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 599-600.

³⁵² Prameny uvádí i konkrétní množství vápence, který mají lidé Petra Voka z Rožmberka městu výměnou za přístup dát. Z důvodu špatného stavu písma se ovšem nepodařilo blíže vyčíst přesné množství. Blíže SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 35.

³⁵³ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 5-36.

³⁵⁴ Srov. Z. WINTER, *Zlatá doba*; TÝŽ, *Kulturní obraz českých měst II.*

bezprostředně souvisela s jejich postavením v rámci společnosti.³⁵⁵ Šlo tedy předpokládat, že pro obě strany komunikace – městskou radu i šlechtu – představovala jasně stanovenou a čitelnou rovinu vzájemných vztahů. Koneckonců v městském prostředí platilo, že mezi povinnosti konšelů patřilo hodnotu cti kontrolovat i reprezentovat navenek.³⁵⁶

Ne nadarmo došlo z jejich strany k rozhořčení, když roku 1604 informovali Jana Benýdka z Veverí, hejtmana českokrumlovského panství, o chování Urbana Fořta v Habří, který neoprávněně vybíral mýto za dřevo pro českobudějovický pivovar. Radní zde apelovali na historickou paměť, když zdůraznili, že dříví již dávno zaplatili a nikdy předtím po nich nikdo nechtěl navíc tři kopy grošů míšeňských za převoz dříví.³⁵⁷ Kvalitu své cti zde demonstrovali tvrzením, že i přes zjevnou neoprávněnost žádosti o platbu úředníci pivovaru Urbanovi Fořtovi zaplatili dva a půl kopy grošů míšeňských. Přesto dotyčný poplatky dál vybíral a z toho důvodu se radní obrátili na Jana Benýdka z Veverí, který spravoval oblast okolo Habří ze své role hejtmana českokrumlovského panství.³⁵⁸ Tato argumentace mohla odrážet dva cíle. Zaprvé chránit své dobré jméno, neboť úředníci pivovaru zaplatili, přestože nemuseli, což mohlo reprezentovat jejich dobré záměry. Zadruhé mohlo jít o jemné naznačení, že pokud by Jan Benýdek z Veverí žádost o nápravu nevyslyšel, mohlo by pošramotit i jeho čest, protože by toto nevhodné jednání schvaloval. Ze společenského úhlu pohledu platilo, že postavení šlechtice přímo souviselo s atributem cti. Pokud by ztratil jedno, hrozil by i zánik druhého. Svým způsobem toto jednání rady mohlo být vnímáno jako cílená snaha o útok na čest Jana Benýdka z Veverí ve snaze, aby ho přiměli k jednání.³⁵⁹

Rovina cti souvisela i s důrazem na spravedlnost, která šla ruku v ruce s ideálem rytířství. Baltasare Castiglione ve svém díle *Dvořan* apeloval na dodržování vlastností, které odlišují urozenou osobu od zbytku společnosti. Mezi takové patřila i spravedlnost, podle které mělo chování šlechtice vždy zrcadlit atributy cti a spravedlnosti v jednání s druhými.³⁶⁰ Dá se předpokládat, že v určité míře byla tato reprezentativní role rozluštitelná i v očích městského stavu. Zástupci panského i rytířského stavu své hodnoty

³⁵⁵ Srov. Jana SCHWALLEROVÁ, „Život a dobrá čest jedním krokem kráčeji“. *Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století*), Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 8, 2006, s. 26-45, zde s. 28. Autorka přitom odkazuje na práci Martin DINGES, *Die Ehre als Thema der Stadtgeschichte. Eine Semantik im Übergang vom Ancien Régime zur Moderne*, Zeitschrift für historische Forschung 16, 1989, s. 409-440.

³⁵⁶ Srov. V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 394.

³⁵⁷ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 37.

³⁵⁸ TAMTÉŽ.

³⁵⁹ O hodnotách cti pro šlechtický stav více J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 122-126.

³⁶⁰ V. BŮŽEK, *Urozenec*, s. 98.

dávali hodně veřejně na odív a cíleně se snažili, aby jejich role ve společnosti ostatní respektovali. V případě vzájemné interakce s městy do té míry, že někdy docházelo i k vážným konfliktům na zemské i lokální úrovni.³⁶¹ Šlechtice totiž okovy očekávaného jednání do značné míry svazovaly. Pokud by totiž tyto stereotypy z nějakého důvodu porušil nebo je nedostatečně reprezentoval, negativně by to ovlivnilo jeho vnímání v očích veřejnosti. Stačily totiž maličkosti v běžné každodennosti a důstojnost jedince i jeho rodu v tu ránu šly do rizika.³⁶² Roku 1582 například městská rada vymáhala po Jindřichovi Častolarovi z Dlouhé Vsi dluh v hodnotě 10 a půl kopy grošů míšeňských, které měl splatit jeho lokaj. Místo něho se ale do vězení nechal vsadit jistý Jíra Hluchý z „*víry a lásky*“ a žádal šlechtice skrze radní o zaopatření. Zvýraznění „*víry a lásky*“ v tomto případě teoreticky mohlo apelovat na Jindřichův smysl pro spravedlnost, kdy se Jíra obětoval za jeho lokaje.³⁶³

S tímto bodem úzce souvisela nauka o trojím lidu. Ta byla hluboce zakořeněna v tehdejší společnosti už od středověkých dob.³⁶⁴ Tato idea rozdělovala společnost do tří skupin v závislosti na tom, jaký úkol v ní měly. Šlechtici podle této nauky hráli ve světě úlohu bellatores, válečníků, kteří měli v tehdejší společnosti za úkol bránit své okolí před nebezpečím.³⁶⁵ S ohledem na dříve zmíněnou snahu o velkou reprezentaci své výjimečnosti šlo očekávat, že pro své okolí tato role šlechty jako „*ochránce*“ byla obecně snadno rozpoznatelná. Z pohledu městské rady se tato úloha urozených osob částečně odrážela v některé korespondenci, kdy se sama stavěla do role žadatele o ochranu. Roku 1582 adresovala dopis Ctiborovi Kořenskému z Terešova, kdy ho upozornila, že z českobudějovického vězení utekl kovář Klepáček ze vsi Komářic. Zatčení předcházelo napadení měšťana Urbana, který se podle rady „*obával těžkostí*“, aby se ho zmíněný kovář nepokusil znovu napadnout. Město za tímto důvodem žádalo urozence o pomoc v otázce dopadení uprchlého vězně, kdy se přimlouvali za ochranu Urbana. Svým způsobem tu mohlo dojít k situaci, kdy se město vědomě stavělo do role společensky níže postaveného stavu a projevovalo urozenci potvrzení jeho ochranné role ve snaze zvýšit šanci na vyhovění žádosti.³⁶⁶

³⁶¹ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 322.

³⁶² Srov. V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 71.

³⁶³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 418.

³⁶⁴ George DUBY, *Tři řády feudální společnosti, aneb představy feudalismu*, Praha 2008.

³⁶⁵ Jacques LE GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991, s. 251-257.

³⁶⁶ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 442.

Město také často využívalo argumentaci, kde se zrcadlily pokusy o zdůraznění historické paměti, kontinuity a tradice. Ta hrála v myšlení raně novověkých měšťanů výraznou roli zejména na třech úrovních. Šlo o paměť v rovině městského stavu, kolektivní kontinuity na úrovni města a individuální tradice jednotlivých zástupců měšťanského stavu.³⁶⁷ Českobudějovičtí konšelé využívali druhý typ paměti pro demonstraci svých nároků ve věci řešení záležitostí s nižší šlechtou. V roce 1602 například adresovali Adamovi Kroupovi, hejtmanovi Třeboně, stížnost na ledenického faráře Matěje Malovského. Zmíněný kněz podle názoru městské rady neoprávněně požadoval desátek od poddaných ze vsi Srubec. Farář požadoval platbu ve výši 15 kop grošů míšeňských za 6 a $\frac{3}{4}$ lánu a městská rada reagovala tvrzením, že srubečtí venkované mají platit pouze za osévané 3 lány a zbytek leží ladem. Svůj argument podpořili názorem, že z prázdných lánů se desátek platit nemusí, protože stejné pravidlo platilo i u předchozích držitelů gruntu.³⁶⁸

Pro plné pochopení situace a kritiku pramene se sluší nastínit dobové normy, které se desátků týkaly. Tato platba církvi představovala pro poddané poměrně vysoký finanční náklad. Pro období raného novověku je známo z literatury několik variant, přičemž prameny pro situaci v Českých Budějovicích blíže neurčují, o které rada píše v souvislosti se stížností faráře Matěje Malovského. Největší finanční břímě představoval tzv. úplný desátek, který poddanému přikazoval odvádět církvi celou desetinu z veškeré jeho úrody. Tato povinnost se v rámci hospodářství vztahovala na dobytek i obilí.³⁶⁹ Méně hospodářsky náročnou variantu představoval tzv. poddanský desátek, který stanovoval pevně danou platbu, kterou poddaní odváděli církvi. Třetí typ byl tzv. farní desátek, pod který spadali vlastníci půdy i bezzemci. U druhých zmíněných se situace patrně řešila plněním robotních povinností.³⁷⁰ Na základě těchto faktů šlo usuzovat, že pokud se měly desátky platit z fyzicky existujícího obilí a dobytka, mohla se argumentace města (nutnost platit pouze z obdělávané půdy) opírat o právní základ. Zároveň to naznačovalo, že prameny v tomto případě hovořily o úplném desátku. V opačném případě by se rada Českých Budějovic patrně nezmiňovala o (ne)obdělávaných lánech.³⁷¹

³⁶⁷ V. BŮŽEK, *Společnost*, s. 380.

³⁶⁸ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 53.

³⁶⁹ Bronislav CHOCHOLÁČ, *Poddaní na venkově*, in: Tomáš BOROVSÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ – Pavel PUMPR (edd.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. století do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 306-307.

³⁷⁰ TAMTÉŽ.

³⁷¹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 53.

Právo patřilo k dalším významným argumentačním prostředkům konšelů Českých Budějovic. Nejčastěji takto rovina zazněla v otázce sirotčích peněz. V takový okamžik rada na nižší šlechtu obracela v případě, kdy se snažila jménem měšťana vymoci peníze po zesnulém sirotkovi. Roku 1604 například adresovala korespondenci Bohuslavu Malovcovi z Malovic ve jménu Jakuba Volnara. Tento měšťan se obrátil na radu s žádostí, aby mohl získat sirotčí peníze po své zemřelé manželce Hedvice, dceři nebožtíka Hanuše ze vsi Dasný. Konšelé se přitom odvolávali na „*spravedlnost vystávající při knihách sirotčích*.“³⁷²

Bližší pochopení situace a kritiku pramene osvětlil náhled do dobového práva. Římské právo rozlišovalo dva typy dohledu nad majetkem sirotků. Takzvaná „*cura*“ souvisela s osobami, které trpěly určitou formou psychické nebo fyzické újmy (typicky šílenci, marnotratníci nebo těžce nemocní). „*Tutela*“ byla spojována s lidmi, kteří nemohli vykonávat vojenskou službu, případně postrádali politická a soukromá práva. Spadaly sem nedospělé osoby a ženy.³⁷³ Pro české prostředí ovšem Pavel Kristián z Koldína v městském právu stanovil, že ženské poručenství spadalo do role otce a po uskutečnění sňatku tuto úlohu přebíral manžel.³⁷⁴ Právo tyto poručníky dále dělilo do tří skupin. Do první spadali pokrevní příbuzní po meči. Druhá skupina zahrnovala osoby, které nařídil kšaft. Třetí nařizovalo právo.³⁷⁵ Poslední skupina byla pro tuto konkrétní situaci nejzásadnější. Patřili sem totiž lidé v případě, kdy nepatřili mezi pokrevním příbuzné a dřívější opatrovník (v tomto případě Hanuš ze vsi Dasný) nezmínil v testamentu jiného právoplatného opatrovníka.³⁷⁶

Pokud tedy otec osiřelé nezanechal ve svém kšaftu (pokud ho vůbec sepsal) konkrétní osobu, na kterou se vztahovala opatrovníká práva, mohl se brát nárok Jakuba Volnara za právoplatný. Do celé záležitosti vstupovala ještě jedna zásadní právní podmínka. Opatrovnictví totiž právo stanovovalo jako možnost, nikoliv povinnost daného jedince. V praxi to znamenalo, že i kdyby případný testament Hanuše zahrnoval osobu, která byla pověřena opatrovnictvím, dotýčný jedinec tuto možnost z různých důvodů nemusel využít.³⁷⁷

³⁷² TAMTÉŽ, pag. 169.

³⁷³ Milan BARTOŠEK, *Encyklopedie římského práva*. Praha 1994, s. 272.

³⁷⁴ J. JIREČEK (ed.), *Práva městská*, s. 116.

³⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 115-117.

³⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 117.

³⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 126.

Všechny výše zmíněné okolnosti naznačovaly, že ačkoliv se Jakub Volnar mohl domáhat svých práv, Bohuslav Malovec z Malovic neměl vůbec povinnost mu okamžitě vyhovět. Naopak zde existovalo poměrně velké množství právních zádrhelů, které celý proces mohly narušit. Celková argumentace městské rady byla v tomto případě hodně vágní.³⁷⁸ Proto se šlo ptát, do jaké míry byla obeznámena s právními náležitostmi, které souvisely se sirotčími penězi. Protože konšelé města v těchto situacích vystupovali jménem měšťana, měli zájem se profilovat jako autorita, na kterou se mohou poddaní obracet se svými záležitostmi. Je ale dost pravděpodobné, že tu naráželi na své limity. Literatura prozrazovala, že funkci radních vykonávali lidé, kteří vedle svých povinností v městské samosprávě museli ještě pracovat na svých běžných řemeslných činnostech, které je živily. Jejich kompetence k působení v městské radě souvisely s jejich osobním charakterem, dobré úrovně cti, životní zkušenosti a dostatečné majetkové základně.³⁷⁹ Bádání sice prozrazovalo, že konšelům byla k ruce řada specializovaných měšťanů, kteří působili v různých komisích. Přesto prameny naznačovaly, že minimálně v právní rovině platilo, že kvalifikace těchto měšťanů zdaleka nemusela dosahovat vysoké úrovně.³⁸⁰

Kromě reprezentování znalosti práva mohli radní uchopit situaci i opačným způsobem – jmenovitě poukázáním na neznalost situace, kterou omlouvali své jednání. K podobnému kroku přistoupili roku 1582, kdy odpovídali na stížnost Viléma z Rožmberka. Velmož podle kontextu písemnosti vyjádřil velkou nespokojenost s existencí nelegální krčmy v chalupě nad vsí Vidov. Konšelé v písemnosti reagovali tvrzením, kdy „*oznamujem Vaší Mi[losti] že jsme tak dobře o tom, aby se tam šenkovati mělo, vědomosti neměli.*“³⁸¹ Neznalost v této situaci působila jako jakási polehčující okolnost, která měla vyvrátit jakýkoliv záměr. Ve sledovaném rozsahu písemností se podobná omluva nevyskytuje pro rytířský stav. Nicméně autor nevylučuje, že by ji konšelé mohli využít i pro komunikaci s nižší šlechtou v jiném sledovaném vzorku písemností.³⁸²

Širší pohled na tuto skutečnost odhaloval, že projev městské rady v tomto případě s velkou pravděpodobností zdaleka nevycházel z čisté neznalosti. Podobný typ omluv se zejména v souvislosti s pivovarnictvím totiž objevoval opakovaně. Optikou dobových skutečností nešlo o shodu náhod. Pivo totiž patřilo k tématům, kde v hospodářské

³⁷⁸ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 169.

³⁷⁹ J. MILLER, *Uzavřená společnost*, s.183-184.

³⁸⁰ B. ROEDL, s. 37-38.

³⁸¹ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 422.

³⁸² TAMTÉŽ.

korespondenci mezi městy a šlechtou docházelo k častým zájmovým třenicím.³⁸³ Souviselo to s velkým rozmachem šlechtického režijního velkostatku. Docházelo tím totiž k větší produkci obilí, které právě v pivu nalézalo velkou míru využití. Šlechta tento alkohol chtěla pochopitelně prodávat pro zvýšení svého hospodářského výdělku, což bohužel naráželo na ekonomické zájmy měst. Docházelo tak k dobovým střetům v otázce práv šenkování piva. Byly známé i případy, kdy vrchnost vyloženě nutila své poddané konzumovat pivo z konkrétního šenku na určitém území.³⁸⁴ V kontextu znalosti těchto dobových reálií tedy šlo usuzovat, že město mohlo mít cílený ekonomický zájem, aby se na zájmovém území Viléma z Rožmberka nacházela krčma, která šenkovala cizí pivo. Vidina ekonomického profitu byla pro konšely dokonce tak silná, že velmožovi zatajovali existenci krčmy i přesto, že riskovali poškození vzájemných vztahů a v korespondenci byli ochotni vyloženě lhát. S velkou pravděpodobností si ale uvědomovali možná rizika, která z roviny vztahů mohla přerůst i do právních potíží. Ne nadarmo šlechtici slibovali okamžitou nápravu a zastavení šenkování piva.³⁸⁵

Rada Českých Budějovic také neváhala využít k dosažení svých cílů pomoci ze strany úřadů. Město se těšilo velké přízni panovnického rodu zejména od roku 1547, kdy podporovalo Ferdinanda I. během stavovského povstání. Vysloužilo si tím i přední místo na zemském sněmu hned za pražskými městy a Plzní.³⁸⁶ Dalo se očekávat, že si toto významné postavení uvědomovalo a neváhalo svou identitu města s dobrými vztahy s panovníkem reprezentovat v korespondenci navenek. V písemnosti z roku 1583, kde adresovali Tomášovi Vinterberskému z Habří stížnost v otázce obtěžování rakouských formanů převážejících sůl, nenápadně pohrozili urození nepřízní panovníka, pokud tomuto překážení nezabrání. Využívali tím císařovo jméno k ochraně svých obchodních zájmů, které propojovali s finančními zájmy koruny. „*Pokudž to zastaveno nebude, že oni dále soli na handl Jeho Mi[losti] císařské sem dodávati moci nebudou, neb když odsud zase náklad nemají, že pravý být nem[oho]u, což poněvadž by k nemalé újmě solnímu handlu Jeho Mi[losti] císařské bylo.*“³⁸⁷ Takto výrazná komunikační výstraha nebyla nikterak náhodná. Město drželo od habsburské monarchie monopolní právo se solním obchodem v regionu a neváhalo toto privilegium opakovaně bránit před jinými soky.

³⁸³ J. JANÁČEK, *Pivovarnictví*, s. 73-74.

³⁸⁴ J. JIRÁSEK, *Moravský venkov*, s. 129.

³⁸⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 422.

³⁸⁶ B. JANOUŠEK, *K otázce*, s. 87.

³⁸⁷ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 470.

Svým krokem teoreticky mohly České Budějovice demonstrovat svoji roli solního hegemona, který držel silné prostředky pro obranu svých zájmů.³⁸⁸

Odvolání na úřady nezůstávalo pouze v rovině císaře. Město například neváhalo svoje zájmy navenek demonstrovat připomínkou rychtářského úřadu. Rychtář v dřívějších dobách zodpovídal za městskou správu a soudnictví. Jeho role ale s příchodem raně novověkého období ztrácela svůj předchozí vliv.³⁸⁹ Zachoval si právo zodpovídat za bezpečnost ve městě, řešení sousedských pří, výběr pokut nebo přivádění odsouzených do městské věznice. Zodpovídal také například za pořádek na trzích.³⁹⁰ Z hlediska jazykového významu se toto místo v raném novověku hodně krylo s místem královského rychtáře. Tato osoba přímo podléhala panovníkovi, který ji dosazoval ke konšelům královských měst. Jeho úkol spočíval v kontrole jednání městských rad, aby tím panovník snížil případné riziko vzpoury proti jeho osobě.³⁹¹ Prameny nicméně vyvrací, že by tato osoba vystupovala i v Českých Budějovicích.³⁹² Přes evidentní pokles mocenské prestiže představoval tento úřad v očích městské rady patrně dostatečný argument pro obhájení svých zájmů i v případě, kdy konšelé stáli proti výraznému soupeři. Roku 1582 například Jiřík Vratislav z Mitrovic žádal o propuštění Jana Turka z českobudějovického žaláře. Korespondence naznačila, že pro tento úkon žádal posvěcení od apelačního soudu. Město v tomto případě ale stálo tvrdě za svým předchozím stanoviskem o nevydání Jana Turka. Ohradilo se přitom tvrzením, že tato soudní kauza podléhá výhradně rychtářskému právu. „*Co se této převedení i svědků dotýče, aby se na jiné právo to odeslati mělo, to býti nemůže, neb od úřadu rychtářského toliko před pana purkmistra a pány zdejší odvolání se váže.*“³⁹³

Argumentace městské rady také umně využívala povinnosti, které souvisely s berním zatížením a stavovskou hierarchií raně novověké společnosti. Zejména pro vyšší šlechtu představovala úroveň reprezentace a potvrzování vlastní výlučnosti natolik důležitou věc, že do ní neváhala investovat obrovské finanční prostředky. Nezřídka kvůli

³⁸⁸ O sporech Českých Budějovic v otázkách solních privilegií blíže J. CHVOJKA, *Město*, s. 91.

³⁸⁹ F. HOFFMANN, *České město*, s. 257-266.

³⁹⁰ V. BŮŽEK a kol., *Světy*, s. 310-311.

³⁹¹ Jaroslav PLESKOT, *Apelační soud v první fázi svého působení (od poloviny 16. století do počátku 17. století)*, Praha 2016, s. 34 (= Dizertační práce).

³⁹² Srov. TAMTĚŽ, s. 36-37. Podle instrukce Ferdinanda I. z 8. října 1547 spadaly pod kontrolu královských rychtářů pražská města a podle instrukce ze 17. ledna 1548 tyto úředníci působili ve městech Beroun, Čáslav, Český Brod, Domažlice, Dvůr Králové nad Labem, Hradec Králové, Chrudim, Jaroměř, Kadaň, Klatovy, Kolín, Kouřim, Litoměřice, Louny, Mělník, Nymburk, Písek, Police, Slaný, Sušice, Stříbro, Tábor, Vodňany, Vysoké Mýto a Žatec.

³⁹³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 415.

tomu riskovala zadlužení a v krajním případě i bankrot.³⁹⁴ Do této svízelné finanční situace vstupovaly v tomto případě ještě berní záležitosti, které úzce souvisely s tureckým nebezpečím v zahraničí. Přestože české země zůstávaly díky své geografické poloze po většinu času v bezpečné vzdálenosti od případného vpádu nepřátelských vojsk, berní zatížení toto riziko připomínalo kromě vlastní platby zejména při jednání zemských sněmů. Protiturecká tažení zde patřila k hlavním tématům, protože panovník potřeboval žoldnéřská vojska nějakým způsobem financovat a berně tuto možnost nabízela.³⁹⁵ Výběr berně ze jmění spočíval v zaplacení určité částky, která vycházela z velikosti majetku poplatníka. Samotný proces probíhal podle znění sněmovních artikulů. Ty určovaly konkrétní nařízení, která souvisela s odhadem majetku, termínech splatnosti a další náležitosti. Berní zatížení dopadalo na každé královské město, tedy i České Budějovice, a patrimonium. Zvyšovalo náklady městskému stavu i šlechtě.³⁹⁶ O evidentní snaze šlechtického stavu vyhýbat se placení berních záležitostí vypovídala snaha přicházet s návrhy, které tyto náklady měly snižovat. Artikuly sněmu království českého z roku 1582 například doložily návrh nové domovní berně. Souvisel s domy ve městech, které spadaly do vlastnictví šlechty i samotných měšťanů. Tato nařízení kupříkladu z berních povinností osvobozovala domy, které poškodily události související s nepřízní počasí.³⁹⁷

Zástupci městské rady s velkou pravděpodobností vnímali nelibost šlechty k placení berní. Od toho už vedl jen krůček k rozklíčování vzájemných vazeb v politické i hospodářské rovině. V roce 1602 tuto znalost České Budějovice s velkou pravděpodobností využily při snaze odkoupit od Adama Kroupy, hejtmána na Třeboni, část treboňských lesů. Vedle poukázání na podobné finanční transakce v dřívější době a příslib ochoty vynaložit na koupi lesů velké finanční částky zmínilo město i daňovou provázanost hejtmána na panovníka. Město v tento okamžik samo sebe stavělo do role partnera, který nabízí finanční obohacení v důsledku nákupní ceny a zároveň nabízelo možnost, jak dlouhodobě snížit berní zatížení šlechtice.³⁹⁸

Další výrazný argument souvisel s přírodními podmínkami. Počasí ovlivňovalo každodennost raně novověkého člověka mnoha způsoby. Spolu s ročními obdobími

³⁹⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 56.

³⁹⁵ P. MAREŠ, *Krajské mustrunky a krajské mustrheři v organizaci vojenské správy předbělohorských Čech (1565-1618)*, *Paginae historiae* 21, 2013, s. 291-314, s. 292.

³⁹⁶ Miloslav VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské. Nejvyšší berníci* [https://www.psp.cz/eknih/snemy/v11b/1605-07/t040100.htm, odkaz aktivní dne 10. 3. 2019].

³⁹⁷ Artikulové sněmů českých z let 1440-1598 [http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=RASTIS-NKCR_XIX_B_36_3Y9T8V2-cs#search, odkaz aktivní 10. 3. 2019].

³⁹⁸ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 49.

udávalo tón zemědělským pracím nebo možnostem cestování.³⁹⁹ Roku 1582 například městská rada Českých Budějovic adresovala písemnost Ctiborovi Vojířovi z Protivce a Albrechtovi Šicovi z Drahenic. V ní se oběma šlechticům omluvila, že sněžení udělalo cesty nesjízdné a kvůli tomu nebudou moci dorazit na výjezd k rybníku Bezdrev a žádali o posunutí termínu.⁴⁰⁰ S ohledem na dataci s velkou pravděpodobností nešlo o náhodnou událost. Výzkumy historické klimatologie totiž prokázaly, že mezi lety 1568 až 1599 nastalo v Čechách delší období chladnějšího počasí, které citelně ovlivňovalo životní podmínky obyvatel.⁴⁰¹ S ohledem na omezené možnosti raně novověké dopravy tedy sněh mohl představovat hodně velký problém. Opakované zmínky o špatné kvalitě cest raně novověkých Čech značily, že pro řadu osob představovala sebemenší komplikace na cestách zásadní překážku.⁴⁰² I přes tuto situaci nicméně zdůraznili, že pokud by adresáti korespondence opravdu o schůzku stáli, tak by byli ochotni přijet, ale museli by počítat se zpožděním.⁴⁰³ Toto tvrzení mohlo vedle faktické informace symbolizovat určitou snahu projevit hodnotu, jak moc si radní města Českých Budějovic vážili vzájemných vazeb. Snaha vyjet na cesty i s ohledem na horší počasí tak mohla symbolizovat určitou reprezentaci vzájemných vztahů a toho, jak moc si váží „dobrého přátelství“.⁴⁰⁴

Také docházelo k odvolání na významné svátky a další významné dny v roce. K jedním z nich patřily jarmarky. Roku 1583 se tak například rada města Českých Budějovic omlouvala Benešovi Kunešovi z Machovic. Urozenec žádal od města, aby jeho zástupci dorazili do Prahy a vyplatili mu tam sto kop grošů míšeňských z blíže nepopsaných důvodů. Město argumentovalo, že nebude moci dorazit, protože se v termínu schůzky koná v Českých Budějovicích jarmark.⁴⁰⁵ Pro radní šlo o velkou událost, kdy se tyto výroční trhy konaly někdy i celý týden. Někdy zabíraly celou oblast náměstí a přitahovaly pozornost i zahraničních obchodníků. Z těchto důvodů šlo usuzovat, že pro konšele mohlo jít o dostatečně velký důvod pro to, aby odložili svou cestu i s rizikem, že padnou do nepřízně urozeného muže.⁴⁰⁶ Ne nadarmo převzali v korespondenci iniciativu a v závěru dodali, že ve středu před svatým Vítem mohou do

³⁹⁹ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Člověk českého raného novověku*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, s. 9-53, zde s. 13.

⁴⁰⁰ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 414.

⁴⁰¹ Rudolf BRÁZDIL – Oldřich KOTYZA, *Současná historická klimatologie a možnosti její využití v historickém výzkumu*, ČMM 120, 2001, s. 17-59, s. 25.

⁴⁰² Milena LENDEROVÁ, *Cestovatel*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, s. 239-254, s. 245.

⁴⁰³ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 414.

⁴⁰⁴ O dobrém přátelství blíže V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 229-264.

⁴⁰⁵ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 449.

⁴⁰⁶ Z. WINTER, *Zlatá doba*, s. 97.

Prahy dorazit. Tímto projevem snahy situaci řešit mohli dávat šlechticovi najevo, že opravdu stojí o vyrovnání závazku a tím o udržení dobrých společenských vazeb.⁴⁰⁷

Na závěr kapitoly lze konstatovat, že českobudějovičtí konšelé využívali ve své argumentaci hned několik způsobů, jak chtěli zvýšit šanci na souhlasné vyjádření zástupců nižší šlechty. Nejběžnější způsob, který kvůli své četnosti patrně tvořil očekávanou část korespondence, bylo vzájemné přání či tvrzení, že druhá strana vyhoví v podobné situaci i v budoucnu.

Druhá rovina souvisela s atributem „*sousedství*“. Městská rada s ním pracovala ve dvou rovinách. Šlo o utvrzení vzájemných vztahů nebo o mírné upozornění na případnou ztrátu této vazby. Podobné využití nabízel i termín „*dobrého přátelství*“, který konšelé v korespondenci v některých případech také využívali. Město v korespondenci pracovalo také s finančním vyjednáváním. Pokud s radními probíhala nějaká komunikace, která souvisela s hospodářskými záležitostmi, představitelé města neváhali využívat svých finančních možností, společenských norem a dalších podobných argumentů k získání většího profitu. Vedle hospodářských věcí hrála poměrně výrazný prvek rovina cti. Radní kolem tohoto atributu umně manévrovali ve snaze zdůraznit její získání, nebo případnou ztrátu v situaci, kdy by protistrana odmítla jednat v jejich zájmu.

Komunikace zrcadlila také význam tradice a historické paměti, která v identitě šlechtického i měšťanského stavu zaujímal významné místo. Do záležitostí zasahovala rovina třetích stran v podobě dalších stavů a institucí. Radní například neváhali ve své argumentaci zdůrazňovat svou pozici královského města. Dalo se očekávat, že ve vnímání raně novověkých Čech existovalo povědomí o velice přátelských vztazích mezi panovnickým rodem a Českými Budějovicemi, které většinou vystupovali jako věrný partner habsburského rodu. Konšelé v písemnostech také projevovali znalost fungování zemských úřadů a práva v situaci, kdy šlechta pohrozila možnými sankcemi. S tím souvisela i reprezentovaná znalost právních náležitostí, které se snažili využít při své argumentaci s urozenými jedinci. Přesto právě v tomto případě prameny prozrazovaly, že celková znalost práva nemusela v případě městské rady dosahovat příliš vysoké úrovně. To mohlo v konečném důsledku znamenat velké časové průtahy záležitostí, které na tomto typu argumentace stály.

Při řešení situací mohli radní města přistoupit i k opačné strategii, kdy v korespondenci vyjadřovali neznalost situace. Tento prostředek využívali v situaci, kdy

⁴⁰⁷ SOKA České Budějovice, AM České Budějovice, inv. č. 333, sign. D204, pag. 449.

potřebovali ospravedlnit své jednání a zároveň se patrně chtěli vyhnout riziku poškození vzájemných vztahů nebo zákonným sankcím. Dobový kontext písemností nicméně naznačoval, že toto jednání nemuselo být vždy jen vyjádřením omylu, které plynulo z neznalosti. Naopak tímto způsobem město cíleně mohlo zakrývat své skutečné úmysly, které neměly vyjít na povrch. Do jednání vstupoval i faktor přírodních podmínek, který ovlivňoval případné jednání obou stran a (ne)ochotu v něm pokračovat. Situaci ovlivňovaly také výrazné události v roce, které musela jedna či druhá strana vzít v úvahu. To odráželo aktuální preference, které obě strany upřednostňovaly na úkor jiné a tím zrcadlily kolektivní identitu toho, co jejich stav považoval za důležité a co ne.

7. Závěr

Téma práce spočívalo v bližší interpretaci komunikační sítě Českých Budějovic s nižší šlechtou na přelomu 16. a 17. století. Cílem bylo poznání identity města České Budějovice v 16. století skrze písemnou komunikaci se zástupci nižší šlechty. Korespondence reprezentovala určitý způsob jednání a názorů, které utvářely určitá hodnotová měřítká. Zároveň tím přinesla cenný vhled do vzájemných vztahů obou společenských stavů.

Úvodní část práce metodicky ukotvila bádání, kdy si kladla otázky, které souvisely s poznáním kolektivní identity zástupců města České Budějovice v 16. století. Přiblížila aktuální stav bádání o raně novověkých městech, v němž chronologicky představila jednotlivé směry i jejich východiska. Následně přiblížila v podobné rovině i směry, kterými se historiografie ubírá v otázce výzkumu raně novověké komunikace ve smyslu sdělovacího prostředku. Zároveň blíže představila použité prameny. Z vydaných pramenů čerpala zejména z právních edic, které souvisely s raně novověkým a městským právem. Dále využívala poznatky z berních rejstříků přelomu 16. a 17. století. U nevydaných pramenů přiblížila specifika konceptů městské rady Českých Budějovic z let 1581 až 1582, které dále pokračovaly s přerušením z let 1602 až 1604. Tyto koncepty korespondence tvořily hlavní pramennou oporu k vypracování práce.

Druhá kapitola přiblížila čtenáři právní a sociální vymezení městského a šlechtického stavu. Tento faktografický výklad dokládal, jak moc velké rozdíly mezi oběma sociálními skupinami během období raného novověku vznikly. Kapitola zasadila vzniklé poznatky do kontextu společenské situace českých zemí v 16. a 17. století a dovolila přesněji interpretovat zjištěné souvislosti. Právní vymezení pomohlo přesněji určit vzájemné sféry vlivu. Jednotlivé záležitosti, které zástupci obou stavů v písemnostech řešily, často narážely na problém překrývání práva, do kterého nižší šlechta a město spadalo.

Třetí kapitola ukázala, jaký rozvoj prodělal systém písemné komunikace v raném novověku. Tato aktivita do značné míry zrcadlila politický význam měst. Dokládala totiž, že přicházela tímto způsobem do kontaktu s různými zájmovými oblastmi. Ty zasahovaly do působnosti panovníka, šlechty i dílčích záležitostí jednotlivých zástupců měšťanské obce. Dobové zvyky i výsledky bádání komunikačních aktivit jiných měst naznačily, že v případě korespondence městské rady bylo nutné zohlednit, že se jednalo o písemnosti

institucionální povahy. To v praxi znamenalo, že její celkové znění podléhalo určitému úzu a charakteru konkrétní instituce, která písemnosti vydávala. V případě tématu práce šlo o radu města Českých Budějovic. Její obsah nezrcadlil zájmy a myšlení konkrétního individua, ale zejména zvyky a zájmy celé instituce. Tato kapitola také blíže přiblížila konkrétní procesy, kterými písemnost prošla od počátku vzniku přes poslání až po doručení adresátovi. Tyto informace pomohly kriticky zhodnotit některé informace, které souvisely s popisovanými kroky města uvnitř korespondence.

Ve čtvrté kapitole se pojednávalo o historii Českých Budějovic od založení po události během 16. a počátku 17. století. Tato část pomohla získané výsledky výzkumu zasadit do souvislostí regionální historie raně novověkých Českých Budějovic. Toto město totiž hrálo významnou roli ve stavovské monarchii na zemské i lokální úrovni. Těžilo ze své kontinuální prohabsbursky orientované politiky, která odolala i společenskému nátlaku v době prvního stavovského povstání. I díky tomu se České Budějovice například vyhnuly panovnickým sankcím a usedaly v zemských sněmech v prvních místech hned za pražskými městy a Plzní. Na hospodářské úrovni toto spojenectví s císařským rodem přineslo velice cenné monopolní právo pro solní obchod v jihočeském regionu. Tento fakt byl jedním z častých motivů sporů se šlechtou, protože i ona cítila obchodní potenciál, který souvisel s touto žádanou komoditou. Čtvrtá kapitola zároveň obsahovala část, která se věnovala osídlení šlechty v okolí královského města. Lokalizace jednotlivých sídel prokázala, že většina zástupců nižší šlechty měla svá sídla v blízkosti Českých Budějovic. To doložilo hypotézu, že četnost komunikace města s tímto společenským stavem hodně závisela na lokálních zájmech, a proto nešlo očekávat nějaké pravidelnější vazby se vzdálenými kraji českých zemí.

Pátá kapitola svůj zájem směřovala na konkrétní obsah korespondence městské rady se zástupci nižší šlechty. Témata v písemnostech potvrzovala dřívější poznatky z literatury o meziměstské komunikaci. Město zde ve většině případů vystupovalo ve výlučně zprostředkovatelské roli, kdy ze svého úřadu reprezentovalo zájem a potřeby nějaké třetí strany. Ve sledovaném vzorku a tématech korespondence výlučně šlo o jednotlivé měšťany, nebo skupinu osob. Z toho důvodu šlo postřehnout, že písemnosti zohledňovaly především politické, hospodářské nebo správní zájmy města jako instituce. Náhled do myšlenkového směru individua šlo v této korespondenci hledat obtížně, protože obsah i jeho konkrétní vyjádření podléhaly očekávanému projevu chování v písemnostech i rozhodnutí celé městské rady, nikoliv jedince. Mezi nejčastější tematický okruh písemností, který se ve sledovaném vzorku objevoval, patřila

korespondence o úvěrových záležitostech. Město i šlechtic v těchto otázkách vystupovali ve většině případů v rovině zastupujících institucí (respektive osob), které jednaly v zájmu konkrétních aktérů transakce. Dřívější bádání prozrazovalo hned několik motivů, které měšťany vedly k navázání úvěrového vztahu se zástupci nižší šlechty. Vedle ryze majetkové roviny, kdy úvěr představoval vítaný způsob okamžitého zisku finančního kapitálu, tu hrál roli i sociální vliv. Věřitelé nižší šlechty se i přes riziko nesplacení finanční pohledávky mohli těšit navázání společensky výhodného vztahu. Výsledky dřívějších badatelských pokusů prokázaly, že síla neformálních vztahů v otázce „dobrého přátelství“, respektive „dobrého sousedství“ měla u obou společenských stavů výrazný vliv. Bylo to do té míry, že mnohdy věřitelé mohli ignorovat riziko nesplacení s vidinou získání sociálního kapitálu, který zaštiťovala urozenost a politický vliv nižší šlechty. Rada města v těchto situacích vystupovala především ve zprostředkovatelské roli. Pokud už došlo k tomu, že aktivně zasáhla do celé kauzy, pak většinou vymáhala dluh. Přičemž vůbec nehrálo roli, jestli šlo o vymáhání dluhu na straně vlastního poddaného, nebo ne. Písemnosti ale prokázaly, že v někdy do celé situace vstupovaly také pravomoce dalších institucí, včetně panovníka. Nejčastěji ale případné sporné události řešil soud v místě, kde se nacházelo sídlo dlužníka. Písemnosti ale prozrazovaly, že v některých situacích využívala šlechta svého společenského vlivu v podobě nátlaku, aby rada přehodnotila své rozhodnutí.

Další výraznou skupinu písemností tvořila trestně právní agenda. Ta v souvislosti se záležitostmi města nikdy nesouvisela pouze s rozhodováním jedné instituce. Záviselo na závažnosti zločinu. Těžká provinění spadala pod správu vrchnosti. V Českých Budějovicích, které mělo status královského města, tuto roli zastupoval podkomoří, který jednal v těchto záležitostech z pověření panovníka. Méně závažné případy řešil městský soud, kterému předsedal rychtář. Přestože dřívější výsledky bádání potvrzovaly jeho slábnoucí vliv, písemnosti opakovaně prokazovaly jeho působnost v řešených kauzách. Výzkum jednotlivých kauz prokázal, že město v těchto záležitostech opět vystupovalo zejména jako zprostředkovatel a nešlo o hlavního aktéra trestně právních záležitostí. V drtivé většině případů navíc se šlechtou úzce spolupracovalo na řešení situací a pravidelně informovalo urozené jedince o stavu situace. Písemnosti opakovaně obsahovala žádosti o pomoc, nebo zmínění nových souvislostí v případě řešených kauz. Toto informování přitom probíhalo dvojitou formou. Ve většině případů vše skončilo u žádosti, aby urozenec vyslal do Českých Budějovic svého zástupce, který by byl

fyzicky přítomen u průběhu jednání. Druhá (a méně častější forma) probíhala tím, že rada města Českých Budějovic zasílala urozenému jedinci zápis z jednání.

U všech kauz zůstala otevřená problematická otázka toho, kdo ze stavů měl větší vliv na konečný rozsudek. Přestože totiž norma určovala, že řešení kauz spadalo do kompetence městského soudu nebo vrchnosti města, písemnosti několikrát naznačily projevený nátlak ze strany nižší šlechty. V některých případech byly tyto žádosti skutečně vyslyšeny a došlo k ústupkům. Písemnosti naopak neprozradily žádný podobný pokus ze strany konšelů města České Budějovice. Korespondence naznačovala, že finální vliv měly pravděpodobně tři faktory. Tím prvním byla vrchnost, ke které se obviněný hlásil. Druhy faktor souvisel s místem, kde došlo k porušení práva. Jako poslední rozhodovala závažnost obvinění, která určovala, zda bude záležitost projednávat městský soud nebo vrchnost.

I přes společenskou nadřazenost šlechty před městským stavem ovšem i radní měli dvě možnosti, jak se případným vyjádřeným žádostem šlechty mohli bránit. Tou první bylo poukázání na faktor cti, kdy město projevilo ochotu řádně vést proces a obviněná osoba tuto snahu nějakým způsobem narušovala. Druhá možnost spočívala v argumentaci třetí stranou, kdy se město odvolávalo na možnost komunikovat s dalším úřadem. Nejčastěji to byla osoba panovníka, kde se s ohledem na prohabsbursky orientovanou politiku mohlo město těšit velké přízni hlavy státu.

Třetí typ písemností obsahoval tematicky obsáhlou skupinu korespondence, která souvisela s běžnými životními situacemi měšťanů a nějakým způsobem zasahovala se zájmovou sférou konšelů města i nižší šlechty. Nejčastěji se tato oblast dotýkala tématu propuštění poddaných z poddanství. Nejčastěji k tomu docházelo v případě sňatků. V tomto případě se potvrzovaly poznatky ze starší literatury, protože v mnohem větší míře migrovaly ženy oproti mužům, kde k tomu tak často nedocházelo. Souviselo to s majetkovým zázemím. To mu totiž dávalo důležitý předpoklad pro založení vlastní rodiny a nemohl se ho tak snadno vzdát. Pokud už docházelo k migraci muže, většinou šlo o migraci za ovdovělou ženou. Zde naopak často rozhodovala motivace muže získat nemovitý majetek v situaci, kdy to v původní rodině kvůli sourozencům či jiným důvodům nebylo možné. Druhý nejčastější důvod k migraci a s tím souvisejícímu propuštění z poddanství byla otázka dědického řízení, které se vztahovalo k nějaké nemovitosti mimo domovský region dědice. Vrchnost z jedné i druhé strany těmito záležitostem ve většině případů u sledovaného vzorku korespondence vyhovovala. Nešlo ovšem o samozřejmost. Komplikace mohla spočívat kupříkladu při nesplacení stávajících

dluhů. Tato správní rovina korespondence souvisela i s čistě finančními záležitostmi v situaci, kdy předmětem zájmu nebyla žádná nemovitost a vše zůstalo pouze v převedení určitého obnosu na nového majitele. Kromě finanční pozůstalosti do této situace spadala také otázka sirotčích peněz.

Poslední okruh témat ve sledované korespondenci souvisel s hospodářskými záležitostmi, které nižší šlechta a rada města Českých Budějovic řešily. Tento typ pramenů byl podle názoru autora badatelsky nejzajímavější, protože v nich oba stavy většinou vystupovaly jako přímí aktéři jednotlivých situací. Proto šlo předpokládat, že veškerá rozhodnutí pramenila z institucionálních zájmů konšelů Českých Budějovic, respektive nižší šlechty. Mezi nejdiskutovanější téma patřila těžba dřeva. Dřívější výsledky bádání potvrdily, že tato surovina patřila k důležitým podmínkám pro bezproblémové prosperování šlechtického režijního velkostatku. Královská města na druhou stranu srážel fakt, že v této oblasti hospodářství dlouhodobě měla pasivní bilanci. Obsah tohoto tématu písemností potvrzoval, že šlo o problematickou oblast. Většina z nich buď měla konfliktní charakter, nebo obsahovala různé formy žádostí pro získání určitého množství dřeva, respektive jeho zdroje v podobě lesů. Druhé výrazné téma hospodářské korespondence souviselo s pivovarnictvím. To opět patřilo k sférám, kde docházelo ke konfliktům. Starší literatura opakovaně prokázala, že mezi šlechtou a královskými městy zde docházelo k velké konkurenci. Písemnosti naznačovaly, že České Budějovice v těchto situacích neváhaly přistupovat i k nelegálním praktikám. Doložily to četné reakce na stížnosti šlechty, která upozorňovala na místa, kde docházelo k nelegálnímu šenkování piva. S ohledem na opakované odpovědi tohoto typu ale šlo usuzovat, že nešlo o náhodu. Další oblastí, kde se střetávaly hospodářské zájmy obou stavů, bylo rybníkářství. Nešlo ale o příliš početnou korespondenci, což mohlo souviset i s ekonomickou stagnací tohoto trhu. Většina z písemností souvisela s obchodními transakcemi, které souvisely s rybníky. Poslední typ hospodářské korespondence souvisel se solí, u které se České Budějovice těšily monopolního postavení v regionu. To občas naráželo na odpor jiných měst i šlechty, kdy korespondence naznačovala konflikty a patrnou snahu urozených osob různými způsoby obchod se solí narušovat.

Poslední kapitola věnovala pozornost komunikačním strategiím, které městská rada Českých Budějovic používala v korespondenci. Autor práce chtěl díky tomu poznat projevy identity městského stavu a blíže nahlédnout do komunikační praxe mezi městem a raně novověkou nižší šlechtou. Prvním nejrozšířenějším typem komunikační strategie bylo vyjádření příslibu podobné vstřícnosti v budoucnu v případě, kdy město šlechtice

o něco žádalo. K tomuto komunikačnímu prvku patřily také projevy očekávání, že šlechtic projeví vstřícnost v projednávané situaci do budoucna, když město urozenému jedinci vyšlo v jeho žádosti vstříc. Tato komunikační věc se v písemnostech objevovala v závěru natolik často, že s velkou pravděpodobností získala prvek očekávaného projevu chování v korespondenci.

Druhá výrazná komunikační strategie souvisela s výslovným vyjadřováním atributů „*sousedství*“ a „*dobrého přátelství*“. Obojí pravděpodobně upozorňovalo na sílu vzájemných vazeb i neformálních vztahů, respektive nenápadnou možnost jejich ztráty. Již dřívější výsledky bádání prokázaly, že neformální svazky měly pro společnost raného novověku velký význam. Proto šlo usuzovat, že jejich vyjadřování mělo velkou váhu. Město také často využívalo poukazování na historickou paměť, kdy v případě sporných záležitostí odkazovalo na rozhodnutí a normu dřívějších let s přáním, aby se pokračovalo v dříve započatých zvyklostech. Atribut historické paměti úzce souvisel také s právem, na které se radní obraceli jako oporu pro své zájmy. Zejména v otázce sirotčích peněz ale své zájmy formulovali přinejmenším vágně a bylo by na jiné téma diplomové práce zkoumat, jak moc vysoké právní úrovně dosahovali úředníci města. Korespondence také nepřímou projevovala v určitých situacích vnímání šlechty jako stavu, kterému náležela ve společnosti ochranná role podle nauky trojího lidu. To se projevovalo zejména v situaci, kdy cítilo ohrožení a obracelo se k zástupcům šlechty o prosbu ochrany. Podobnou prosbu ze strany rytířů ke konšelům se ve sledovaném vzorku korespondence nepodařilo prokázat. V případě rizika problematického konfliktu město projevovalo neznalost zjištěných skutečností, kterou omlouvala svojí (ne)činností. S ohledem na četnost využití tohoto komunikačního prvku v pramenech šlo usuzovat, že nešlo o náhodu. Spornou situaci také v některých případech zástupci města snažili využít naznačením přenesení kauzy na nějakou třetí stranu. Ať už šlo o zmínění panovníka, upozornění na pravomoci soudu či jiných úřadů.

Prameny naznačovaly, že radní města uměli také umně pracovat s finančním vyjednáváním, kdy zejména v případě obchodních transakcí využívali hospodářsky nosné argumenty pro uskutečnění obchodu. Korespondence v některých případech také odkazovala při svých rozhodnutích na různé události. Některé souvisely s ryze společenskými záležitostmi, mezi které patřilo pořádání jarmarků. Jiné ovlivňovaly události skrze přírodní události, které v té době výrazně promlouvaly do života raně novověké společnosti.

Diplomová práce naznačila několik dalších témat, které by podle názoru autora zasloužily větší badatelský zájem. Jak naznačil úvod práce, konceptáře Archivu města České Budějovice nabídly velice ucelený pohled na korespondenční aktivitu města s pozoruhodně nízkou mírou torzovitosti. Případné rozšíření na delší časové období, které by bylo kvůli rozsahu pramenů obtížně uskutečnitelné pro účely této diplomové práce, by mohlo přinést velice cenný příspěvek pro poznání problematiky raně novověké politiky měst. Korespondence rovněž nabídla ucelené svědectví o problematice zhostů a výhostů raně novověkých poddaných. Jejich bližší výzkum by mohl přinést užitečná data pro historicko demografický výzkum jihočeského regionu pro předstatistické období. V neposlední řadě by užitečný vhled do tématu přinesl i pokus písemnou korespondenci měst porovnat s písemnou agendou samotných šlechticů. Výsledek takto vedeného výzkumu by mohl přispět ke konkrétnějšímu vytvoření „*obrazu toho druhého*“, a tím přispět k bližšímu poznání identity raně novověké šlechty a měst pro jihočeský region.

8. Seznam použitých zkratek

a kol. – a kolektiv

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

AUC – Acta Universitatis Carolinae

č. – číslo

ČČH – Český časopis historický

ČMM – Časopis Matice moravské

DP – Documenta Pragensia

ĐaS – Dějiny a současnost

ed. – editor

edd. – editoři

FF JU – Filozofická fakulta Jihočeské univerzity

FHB – Folia Historica Bohemica

fol. – folie

HD – Hospodářské dějiny

inv. č. – inventární číslo

JSH – Jihočeský sborník historický

kn. – kniha

ml. – mladší

např. – například

OH – Opera Historica

OIHP - Opera Instituti Historici Pragae

pag. - pagina

PSH – Pražský sborník historický

s. – strana

sign. – signatura

SOkA – Státní okresní archiv

srov. – srovnání

tj. – to je

tzv. – takzvaný

9. Seznam použitých pramenů a literatury

9.1 Prameny

9.1.1. Prameny nevydané

Státní okresní archiv České Budějovice

Archiv města České Budějovice, inv. č. 333, sign. D 204 (konceptáře městské rady Českých Budějovic z let 1581 až 1584 a dále s přerušením z let 1602 až 1604).

9.1.2. Prameny vydané

Artikulové sněmů českých z let 1440-1598
[http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=RASTIS-NKCR__XIX_B_36____3Y9T8V2-cs#search, odkaz aktivní 10. 3. 2019].

DVORSKÝ, František (ed.), *Dopisy farářů Šimona Haberského a Jana Německo-Brodského o víře 1528*, in: *Archiv český XIV*, Praha 1895, s. 324-367.

JIREČEK Hermenegild (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.

JIREČEK, Josef (ed.), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876.

JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild, (edd.), *M. Brikcího z Licka práva městská: dle textu z r. 1536*, Praha 1880.

MARAT, František Xaver (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603*, Praha 1868.

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Václav Březan. Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.

SEDLÁČEK, August (ed.), *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné*, Praha 1869.

SCHULZ, Václav (ed.), *Listy do Budějovic zaslané 1405-1526*, in: Archiv český XXI, Praha 1903.

ŠEBÁNEK, Jindřich– DUŠKOVÁ, Sáša (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1*, Praha 1974.

VOLF, Miloslav, *Nástin správy české berně v době předbělohorské. Nejvyšší berníci* [<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v11b/1605-07/t040100.htm>, odkaz aktivní dne 10. 3. 2019].

VYBÍRAL, Zdeněk (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014.

ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016.

9.2 Literatura

BARTOŠEK, Milan, *Encyklopedie římského práva*, Praha 1994.

BOROVSKÝ, Tomáš – STERNECK, Tomáš, *Města a měšťané*, in: BOROVSKÝ, Tomáš – Bronislav CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel (edd.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 229-291.

BRADÁČOVÁ, Michaela, *Poddanské město Trutnov po třicetileté válce ve světle účetních pramenů*, Brno 2008 (= Diplomová práce).

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 5-36.

BRÁZDIL, Rudolf – KOTYZA, Oldřich, *Současná historická klimatologie a možnosti její využití v historickém výzkumu*, Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 17-59, zde s. 25.

BURKE, Peter, *Co je kulturní historie?*, Praha 2011.

BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 55-61.

BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1).

BŮŽEK, Václav, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, Hospodářské dějiny 14, 1986, s. 175-216.

BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.

BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, Český časopis historický 91, 1993, s. 37-54.

BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229-264.

BŮŽEK, Václav, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

BŮŽEK, Václav, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době (Stav a perspektivy studia)*, Folia Historica Bohemica 18, 1997, s. 19-70.

BŮŽEK, Václav, *Šlechta v předbělohorských Čechách*, in: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan, *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 98.

BŮŽEK, Václav, *Urozenec*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 79-110.

BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, Folia Historica Bohemica 14, 1990, s. 135-194.

BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu)*, Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 113–127.

BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 65-80.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Člověk českého raného novověku*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005. s. 9-54.

CTIBOROVÁ, Miroslava, *Korespondence mezi purkmistrem a radou města Českých Budějovic a purkmistrem a radou města Soběslavi*, *Táborský archiv* 11, 2002, s. 147-153.

ČAPEK, Josef František, *Pasovští na Budějovicku v roce 1611*, *Výběr z prací Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*, *Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 18, 1981, s. 1-12.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I-II*, Praha 1886-1895.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české VIII. 1618-1683*, Praha 2008.

DVOŘÁK, Jan, *Vrchnostenské město v raném novověku. Vztahy k vrchnosti a venkovskému zázemí na příkladu Svitav v 17. století*, Brno 2013.

DVOŘÁK, Miloš, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, *Sborník archivních prací* 32, 1982, s. 204-205.

DVOŘÁKOVÁ, Květoslava, *Archiv města České Budějovice. Knihy úřední. Fondové oddělení 1375-1787*, České Budějovice 2007.

DUBY, George, *Tři řády feudální společnosti, aneb představy feudalismu*, Praha 2008.

DÜLMEN, Richard van, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj – problémy – úkoly*, Praha 2002.

DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku. Díl I. Dům a jeho lidé*, Praha 2006.

DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku. Díl II. Vesnice a město*, Praha 2006.

EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

FEJTOVÁ, Olga, *Měšťanské elity v období raného novověku jako badatelské téma*, in: FEJTOVÁ, Olga – HRUBÁ, Michaela – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří – SULITKOVÁ, Ludmila (edd.), *Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí*, Praha 2013, s. 55-78.

- FRANCEK, Jindřich, *Velké dějiny zemí Koruny české – Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011.
- FRANCEK, Jindřich, *Já jsem se dopustila... Sexuální delikty ve východních Čechách 16.-18. století*, Ústí nad Orlicí 2008.
- GAJDOŠ, Patrik, *Zbraně v domácnostech měšťanů Volyně podle soupisu z roku 1551*, České Budějovice 2016 (= Bakalářská práce).
- GALUŠKA, Jan, *Dějiny pošty v českých zemích*, Praha 2000.
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr, *Skladba češtiny*, Olomouc 1998.
- GRULICH, Josef, *Migrace městského a venkovského obyvatelstva. Farnost České Budějovice 1750-1824*, České Budějovice 2013.
- GRULICH, Josef, *Motivace migrací a mobility venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 17.–18. století*, in: BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007.
- GRULICH, Josef, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008.
- GRULICH, Josef – ZEITLHOFER, Herman, *Migrace jihočeského obyvatelstva v období před třicetiletou válkou a po jejím skončení*, *Hospodářské dějiny* 22, 1998, s. 79-105.
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty (erby, sídla a zajímavosti) I-III*, Praha 1992-1994.
- HLADILOVÁ, Marta – TOŠNEROVÁ, Marie (edd.), *Jakž lidé hodnověrní zprávu činí: Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha 2018.
- HLAVÁČEK, Ivan (ed.), *Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 1, 1992, *Z pomocných věd historických* 10, UK Praha.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002.
- HOFFMANN, František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.
- HOJDA, Zdeněk, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627–1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II*, *Pražský sborník historický* 27, 1994, s. 47-104.
- HOLINKOVÁ, Jiřina, *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= *Opera Historica* 1), s. 165-178.

HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard – MUSIL, Jiří, *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*, Praha – Litomyšl 2002.

HRDLIČKA, Josef, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

HRDLIČKA, Josef, *Historická antropologie pro „střední třídu“? Možnosti a limity antropologických přístupů ke studiu společnosti vrchnostenských měst v raném novověku*, in: NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 215-236.

HRDLIČKA, Josef, *Měšťan*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.) *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005, s. 139-165.

HRDLIČKA, Josef, *Otázky bez odpovědi aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 187-220 (= Opera Historica 12).

HRDLIČKA, Josef, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2013.

HROCH, Miroslav a kol., *Úvod do studia historie*, Praha 1985.

HRUBÁ, Michaela, *Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.

HUDEC, Antonín, *Spoje slovem i obrazem*, Praha 1973.

CHMELÍŘ, Václav, *Nižší šlechta ve městech a městečkách v 17. a 18. století*, Praha 2013 (= Disertační práce).

CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Poddaní na venkově*, in: BOROVSKÝ, Tomáš – CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel (edd.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. století do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 292-337.

CHVOJKA, Jiří, *Město pod Černou věží*, České Budějovice 1992.

IGGERS, Georg, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.

JANÁČEK, Josef, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959.

JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

JANOUSEK, Bohumír, *K otázce postoje Českých Budějovic v protihabsburském odboji roku 1547*, Jihočeský sborník historický 23, 1954, s. 83-93.

JANOUSEK, Bohumír, *Rod Klariců a rychtářský úřad v Českých Budějovicích*, Jihočeský sborník historický 34, 1965, s. 1-11.

JIČÍNSKÝ, Karel, *Vývin českého právnictví v stručném nástinu s obzvláštním ohledem na jeho zdroje*, Praha 1862.

JIRÁSEK, Jiří, *Moravský venkov před Bílou horou*, Brno 1963.

JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild, (edd.), *M. Brikcího z Licka práva městská: dle textu z r. 1536*, Praha 1880.

KAVKA, František, *Městské hospodářství Českých Budějovic v letech 1496-1570*, Jihočeský sborník historický 34, 1965, s. 35-43.

KODADOVÁ, Václava, *Korespondence purkmistra a rady města České Budějovice s Bohunkou z Pernštejna a na Hluboké v letech 1545-1548*, České Budějovice 2006 (= Bakalářská práce).

KOPÁČEK, Jiří a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

KOSTLÁN, Antonín, „Cenová revoluce“ a její odraz v hospodářském vývoji Čech, *Folia Historica Bohemica* 11, 1987, s. 161-212.

KOVÁŘ, Daniel, *Českobudějovicko II. Pravý břeh Vltavy*, České Budějovice 2008.

KOVÁŘ, Daniel, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008.

KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. díl A-G*, Praha 1996-2004.

LANCINGER, Luboš, *K otázce studia cen městských domů do konce 18. století (Ceny domů v Novém městě nad Metují)*, *AUC – Philosophia et historica* 1, 1971, s. 15-121.

LANCINGER, Luboš, *Příspěvek ke studiu městských domů (Český Krumlov)*, *Hospodářské dějiny* 8, 1981, s. 141-182.

LE GOFF, Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.

LENDEROVÁ, Milena, *Cestovatel*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005, s. 239-254.

KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

KODADOVÁ, Václava, *Korespondence purkmistra a rady města České Budějovice s Bohunkou z Pernštejna a na Hluboké v letech 1545-1548*, České Budějovice 2006 (= Bakalářská práce).

- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996.
- KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997.
- LEDVINKA, Václav, *Města v raném novověku*, in: CERMAN, Ivo – KOLDINSKÁ, Marie Šedivá (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 268-306.
- LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách. Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) III. Města*, Praha 1998.
- MALÝ, Karel, *Svatováclavská smlouva. Třídní kompromis mezi šlechtou a městy z roku 1517*, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, Vol. II. No. 2, 1956, s. 195-222.
- MALÝ, Karel – SLAVÍČKOVÁ, Pavla – SOUKUP, Ladislav – SKŘEJPKOVÁ, Petra – ŠOUŠA, Jiří – ŠOUŠA, Jiří ml. – VOJTÍŠKOVÁ, Jana – WOITSCHOVÁ, Klára, *Práva městská Království českého*, Praha 2013.
- MAREŠ, Petr, *Krajské mustrunky a krajští mustrheři v organizaci vojenské správy předbělohorských Čech (1565-1618)*, Paginae historiae 21, 2013, s. 291-314.
- MAREŠ, Petr, *Obsazení úřadu krajského hejtmana v Čechách v letech 1552/1553-1556/1557*, Časopis Národního muzea. Řada historická 179, 2010, č. 1-2, s. 42-62.
- MARTÍNEK, Zdeněk, *Hospodářství a správa královských měst podkomorských v Čechách v letech 1620-1784*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 1, 1992, s. 101-106. Z pomocných věd historických X.
- MARTÍŠEK, Tomáš, *Zpravodajské cesty českobudějovických měšťanů na konci 16. století*, České Budějovice 2003 (= Diplomová práce).
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie*, Praha 2004.
- MCQUAIL, Denis, *Úvod do teorie komunikace*, Praha 2007.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Rada Nového Města pražského v letech 1600-1650*, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 59-106.
- MÍKA, Alois, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha 1960.
- MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.

MILLER, Jaroslav – ČERNÍKOVSKÝ, Petr, *Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektivách oboru*, Český časopis historický 103, 2005, s. 861-884.

NEMEŠKAL, Lubomír, *Českobudějovická mincovna v letech 1569-1611*, České Budějovice 1969.

NEUDERTOVÁ, Michaela – KUTHANOVÁ, Lenka, *Ke komunikaci Apelačního soudu a městských hrdelních soudů v pobělohorských Čechách*, in: FRANCEK, Jindřich (ed.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.-18. století*, Pardubice 1996, s. 119-132.

Ottův slovník naučný 7-26, Praha 1893-1907.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Česká města v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*, Praha 1991 (= Opera Instituti Historici Pragae).

PÁNEK, Jaroslav, *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*, in: PÁNEK Jaroslav (ed.), *Česká města v 16.-18. století*, Praha 1991 (= Opera Instituti Historici Pragae), s. 15-39.

PÁNEK, Jaroslav, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010.

PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové, velmoži české renesance*, Praha 1989.

PEŠEK Jiří, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, Pražský sborník historický 15, 1982, s. 63-92.

PLESKOT, Jaroslav, *Apelační soud v první fázi svého působení (od poloviny 16. století do počátku 17. století)*, Praha 2016 (= Dizertační práce).

PLETZER, Karel, *Počet obyvatel a národnostní poměry v Č. Budějovicích před r. 1526*, Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 31, 1994, s. 9-13.

POLÍVKA, Miloslav, *Briefbücher des Rates der Reichsstadt Nürnberg jako pramen k českým dějinám a českoněmeckým vztahům doby Václava IV.*, in: POLÍVKA, Miloslav – SVATOŠ, Michal (edd.), *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka*, Praha 1992, s. 417-435.

POLIŠENSKÝ, Josef, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970.

PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450-1618)*, České Budějovice 2015.

ROEDL, Bohumír, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573-1727*, Louny 2004.

ROUBÍK František, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, in: Sborník archivu ministerstva vnitra republiky Československé, Praha 1937, s. 165-306.

SAHULA, Jan, *Personální složení městských rad v Českých Budějovicích v 17. století*, České Budějovice 2015 (= Diplomová práce).

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927.

SCHWALLEROVÁ, Jana, „*Život a dobrá čest jedním krokem kráčeji*“. *Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století*, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 8, 2006, s. 26-45.

SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Ovdovění a osiření ve venkovské společnosti. Panství Nový Rychnov (1785-1855)*, České Budějovice 2016.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *Pater familias a jeho role v raně novověké rodině na základě normativních pramenů*, in: SLABÁKOVÁ, Radmila Svaříčková – KOHOUTOVÁ, Jitka – PAVLÍČKOVÁ, Radmila–HUTEČKA, Jiří (edd.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 152-166.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*, Praha 2012.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *Právní podstata poručenské správy sirotek v raném novověku*, Acta Universitatis Palackinae Olomucensis. Historica 34, 2008, s. 45-52.

SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 333-355.

STERNECK, Tomáš, *Z korespondence mezi českými Budějovicemi a Brnem v polovině 16. století*, Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 557–587.

ŠTĚPKOVÁ, Alena, *Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549-1651*, České Budějovice 2005 (= Diplomová práce).

ŠTINDL, Martin, *Velké Meziříčí a Velká Bíteš ve svazku sousedství. (Každodenní komunikace poddanských měst v 17. století)*, Západní Morava 1, 1997, s. 3-19.

TECL, Rudolf, *Styky Soběslavi a Tábora ve světle tzv. purkmistrovských účtů z let 1484-1526 a dalších soudobých písemností soběslavského městského archivu*, Táborský archiv 11, 2002, s. 109-138.

TEPLÝ, František, *Kopíř úředních listů Jiříka Vratislava z Mitrovic, hejtmana na Hluboké z let 1580-1583*, in: TEPLÝ, František, *Příspěvky k dějinám českého zemědělství*, Praha 1926, s. 119-161.

VANĚČEK, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970, s. 162-163.

TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy I-XII*, Praha 1892-1901.

VOHNICKÝ, Aleš, *Komunikace a jednání samosprávy poddanského města v 17. století (na příkladu Lipníku nad Bečvou)*, Brno 2014 (=Diplomová práce).

VOJTÍŠEK, Václav, *Písaři manuálů radních Nového Města pražského z let 1548-1553 (Příspěvek k dějinám městské kanceláře pražské)*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 19, 1911, s. 98-99.

VOJTÍŠKOVÁ, Jana, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí*, Praha 2011.

VOLF, Miloslav, *Nástin správy české berně v době předbělohorské. Nejvyšší berníci* [<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v11b/1605-07/t040100.htm>, odkaz aktivní dne 10. 3. 2019].

VOREL, Petr (ed.), *Edice register bratří z Pernštejna z let 1550-1551*, in: VOREL, Petr, *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století*, Pardubice 1997, s. 49-303.

VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VII. (1526-1618)*, Praha 2005.

VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí*, České Budějovice 2005 (= Monographia Historica 6).

WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. věku*, Praha 1906.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst I-II*, Praha 1890.

WINTER, Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913.

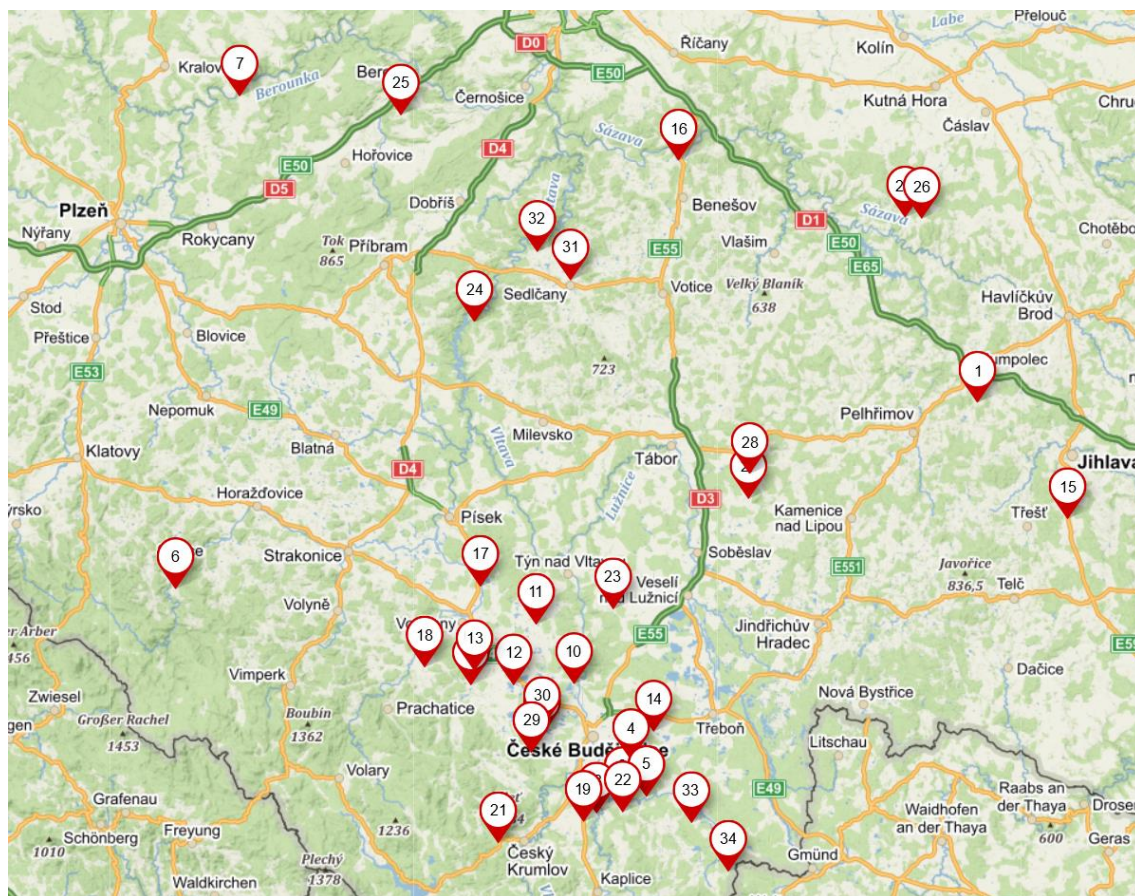
ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v československých zemích. Od nejstarších dob do převratu, vlastním nákladem*, Praha s. d. [po roce 1918].

10. Seznam příloh

Příloha 1 – Zobrazení nemovitého majetku nižší šlechty, která byla v kontaktu s Českými Budějovicemi v letech 1581 až 1604.

Příloha 2 – Ukázka konceptu písemnosti.

Příloha 1 – Zobrazení sídel nižší šlechty, která byla v kontaktu s Českými Budějovicemi v letech 1581 až 1604.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Čísla na mapě označují konkrétní sídla nižší šlechty. 1 – Mysletín, 2 – Netolice, 3 – Komařice, 4 – Zborov, 5 – Ostrolovský Újezd, 6 – Dlouhá Ves, 7 – Chlum, 8 – Římov, 9 – Dubné, 10 – Hluboká nad Vltavou, 11 – Dříteň, 12 – Vlhavy, 13 – Hradiště, 14 – Zvíkov, 15 – Suchá, 16 – Poříčí nad Sázavou, 17 – Protivín, 18 – Protivec, 19 – Holkov, 20 – Machovice, 21 – Kájov, 22 – Sedlo, 23 – Tuchonice, 24 – Hřeбенy, 25 – Tmaň, 26 – Bělá, 27 – Choustník, 28 – Radenín, 29 – Habří, 30 – Křenovice, 31 – Sedlčany, 32 – Křeбенice, 33 – Olešnice, 34 – Veverí.

Pro zeme a Statyemue d'Artiry, Janu
Dugusiarowi Malinowowi a Malowin
na Zlubolu Dzytciu a Chyflawec Janu
Byntely a Dausedunam Lastrarie Dzy
Witlredm

uzbu swu Wkazygome Drogony a Flatezny Dzytiry,
Jane a Byntely nam Lastrarie Dzyimotiry.
A W M Dobrego D'Artiry y gineho wsego D'Artiry
neho, Na Janu Bobu Wn'spazice, Dzygome Wier
nie a D'Artiry radj. Wznes gest Na nar
Jakub Wolnar D'Artiry Dzye Wlasy, D'Artiry
Dzyby D'Artiry D'Artiry (Manzielce swy,
meky Dzye D'Artiry Januse w D'Artiry,
Dzye wlastnym, D'Artiry W'Artiry
Dzye D'Artiry D'Artiry D'Artiry g'Artiry
D'Artiry D'Artiry g'Artiry g'Artiry,
Wab o D'Artiry D'Artiry D'Artiry,
nau D'Artiry gest D'Artiry, W'Artiry
D'Artiry D'Artiry D'Artiry g'Artiry a
D'Artiry D'Artiry, a W M D'Artiry se gemu
Jakubowi Wolnarowi D'Artiry D'Artiry
Manzielce g'Artiry, uzbu se ji w'Artiry